

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΚΑΙ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΖΩΗ

Για τον εκπαιδευτικό

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΠΑΙΔΑΓΟΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΙΔΑΓΟΓΙΚΗΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΖΩΗ

Για τον εκπαιδευτικό

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ Γιάννης Γεωργίου, Μαρία Δημητρίου, Εύα Πολίτου

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ Μανώλης Δημητρίου
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ Γαβριέλλα Σωτηροπούλου
ΜΑΚΕΤΑ ΕΞΟΦΥΛΛΟΥ Ειρήνη Τσομπάνη

ΠΑΡΑΓΩΓΗ Κ. ΠΛΕΤΣΑΣ, Ζ. ΚΑΡΔΑΡΗ Ο.Ε.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΡΓΟΥ Αθανάσιος Γκότοβος

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας - Τομέας Παιδαγωγικής
Τηλ 06510 95719/95683 Fax 06510 42542
e-mail roma@cc.uoi.gr
[http //www.uoi.gr/ROMA](http://www.uoi.gr/ROMA)

ISBN 960-8157-22-6
ΒΟΗΘ ΚΩΔ ΜΗΧ/ΣΗΣ Ξ004
Κ Π 161/02

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ	15
ΚΑΙ ΛΙΓΑ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ	151

Πρόλογος

Υλικό για την αξιοποίηση του πολιτισμού των Τσιγγάνων μαθητών σημαίνει, κατά τη γνώμη μας, υλικό που αναφέρεται στους Τσιγγάνους αλλά υλικό που επιτρέπει στους Τσιγγάνους μαθητές να εκφραστούν, να δράσουν και να αποκτήσουν προσόντα, συλλειτουργώντας με τους συμμαθητές τους. Υλικό που τους επιτρέπει να επικυρώσουν τον (όποιο) πολιτισμό τους *μέσα στην και μέσα από* τριχολική διαδικασία και να βελτιώσουν τη σχολική τους θέση και απόδοση. Ως εκ τούτου, η επικέντρωσή μας στον «τσιγγάνικο πολιτισμό» δεν μπορεί παρά να είναι θεματικά προσανατολισμένη, να συνδέεται οργανικά με το αναλυτικό πρόγραμμα και να αποτελεί το κλειδί για την πρόσβαση σε αυτό.

Το υλικό που προτείνουμε, λοιπόν, έχει πρώτα απ' όλα στόχο να συμβάλει στην αναθεώρηση της ίδιας της σχέσης των μαθητών (αλλά και των εκπαιδευτικών) με τη σχολική και, γενικότερα, τη μαθησιακή διαδικασία.

Πρόκειται για ένα σώμα πηγών (ιστορικά και λογοτεχνικά κείμενα, άρθρα και συνεντεύξεις, αφηγήσεις, τραγούδια, παραμύθια),* στις οποίες μπορεί να ανατρέξει ο εκπαιδευτικός, προκειμένου να αντλήσει στοιχεία για να εμπλουτίσει το μάθημά του. Οι πηγές αυτές θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν σε σχέση με τις θεματικές ενότητες των σχολικών βιβλίων.

Η παρουσία Τσιγγάνων μαθητών είναι η πρόκληση για την ανα-συγκρότηση της δικής μας διδακτικής παρουσίας. Τα παιδιά που είχαμε στο μυαλό μας όταν φτιάχναμε το υλικό μας δεν είναι «εθνογραφικά παραδείγματα», αλλά μαθητές των οποίων η φοίτηση σε μία σχολική μονάδα θέτει συγκεκριμένα παιδαγωγικά ζητήματα. Οι «Τσιγγάνοι» στην τάξη μας αντιπροσωπεύουν, πιστεύουμε, τη δυνατότητα ανατροπής του συνηθισμένου πρίσματος υπό το οποίο «βλέπουμε» το αναλυτικό πρόγραμμα, τα σχολικά βιβλία, την πρακτική μας, τις σχέσεις μας με τους μαθητές, τελικά την ίδια μας τη δουλειά.

* Σε κάθε κείμενο έχει διατηρηθεί η ορθογραφία του πρωτοτύπου.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Για το λόγο αυτό, επιδιώξαμε να βοηθήσουμε τον εκπαιδευτικό να επεξεργαστεί πιο ελκυστικές μορφές παράδοσης της διδακτέας ύλης, δηλαδή μορφές περισσότερο ανοιχτές στην εμπειρία των ίδιων των μαθητών. Δεύτερον, επιχειρήσαμε να προτείνουμε τρόπους για μια οικονομικότερη και περισσότερο ευέλικτη οργάνωση της ύλης. Προσπαθήσαμε, δηλαδή, να δώσουμε ιδέες για μια τέτοια οργάνωση του μαθήματος που θα επιτρέψει σε μαθητές με διαφορετική εξοικείωση με τη σχολική ύλη, αλλά και με διαφορετικά επίπεδα αναγνωστικής ικανότητας, να συμμετάσχουν στην ανάπτυξη του ίδιου θέματος· ακόμη, να προσφέρουμε ιδέες για τη συμπύκνωση της ύλης ή και για τη διαθεματική προσέγγιση ορισμένων εννοιών, έτσι ώστε οι μαθητές των προπαρασκευαστικών τμημάτων να μην περιορίζονται μόνο στην κατάκτηση του μηχανισμού ανάγνωσης και γραφής και να μη στερούνται τα εφόδια —αλλά και τη χαρά— που προσφέρει η επαφή με τα υπόλοιπα μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος.

Στο υλικό μας, το οποίο και θεωρούμε ότι δεν απευθύνεται αποκλειστικά σε Τσιγγάνους μαθητές, δεν μπορούμε ούτε και είναι ακριβές να παρουσιάζουμε τους Τσιγγάνους ως μια ανεξάρτητη από τις άλλες ομάδα, αλλά ως τμήμα —και εν μέρει ως παράγωγο— ευρύτερων ιστορικών και κοινωνικών διαδικασιών.

Η φιλοσοφία που υιοθετήθηκε κατά τη σύνταξη του υλικού απέφυγε να δώσει κλειστές (και απο-κλειστικές) απαντήσεις είτε σχετικά με τις πολιτισμικές ταυτότητες των αποδεκτών είτε σχετικά με το μαθησιακό επίπεδο και τις μαθησιακές τους ανάγκες. Ιδωμένο υπό αυτό το πρίσμα, το υλικό μας δεν μπορεί ούτε να αντιμετωπιστεί ούτε να λειτουργήσει ως εναλλακτικό βιβλίο. Δεν αποτελεί παρά ένα «πακέτο» ιδεών για *εναλλακτική χρήση* υπαρχόντων σχολικών βιβλίων, ένα *σύνολο προτάσεων* ανάμεσα στις οποίες οι εκπαιδευτικοί καλούνται να αναζητήσουν εκείνες που ταιριάζουν στην περίπτωση τους.

Ο πολυσυλλεκτικός χαρακτήρας του υλικού, καθώς και η αποφυγή ενιαίας μορφής, δεν έχει να κάνει τόσο με τις δυνατότητες της παραγωγής, όσο με τη φιλοσοφία μας: *σχεδόν καθετί μπορεί να αποτελέσει διδακτικό υλικό.*

Όσα κομμάτια θεωρηθούν κατάλληλα να χρησιμοποιηθούν χρειάζονται την *παρέμβαση του εκπαιδευτικού* όσο ως προς το περιεχόμενο όσο και ως προς τη μεθοδολογία, γιατί ο εκπαιδευτικός είναι εκείνος που τελικά γνωρίζει την τάξη του.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Τα κείμενα που συμπεριλαμβάνονται στο υλικό δεν τα συγκεντρώσαμε για να διαβαστούν στην τάξη, αλλά για να αποτελέσουν πηγή πληροφοριών που ελπίζουμε να δώσει ιδέες και να *τροφοδοτήσει μία πολλαπλότητα δραστηριοτήτων*: θεατρικούς αυτοσχεδιασμούς, τραγούδια, παιχνίδια, εκθέσεις, κόμικς και ό,τι άλλο υπαγορεύσει η δυναμική της τάξης, καθώς και οι προτιμήσεις και τα ταλέντα του κάθε εκπαιδευτικού.

Το υλικό, λοιπόν, που προτείνουμε δεν έχει στόχο να αντικαταστήσει τα βιβλία του αναλυτικού προγράμματος και να αποτελέσει ειδικό διδακτικό υλικό για τους Τσιγγάνους μαθητές. Είναι υλικό *συμπληρωματικά*. Κι ακόμα, το υλικό μας έχει *ενδεικτικό* και *παραδειγματικό* χαρακτήρα.

Κι αυτό, για δύο λόγους. Πρώτα πρώτα, γιατί πιστεύουμε ότι το πολιτισμικό κεφάλαιο των μαθητών μας δεν μπορούμε να το προδικάσουμε, αντίθετα καλούμαστε να το ανακαλύψουμε. Δεύτερον, γιατί εκείνο που έχει σημασία είναι το πώς θα καταστήσουμε αυτό το «κεφάλαιο» λειτουργικό μέσα στη διδακτική διαδικασία και για τους σκοπούς αυτής της διαδικασίας. Και τη γνώση αυτής της διαδικασίας —με τις επιμέρους ιδιαιτερότητές της— την έχει τελικά ο εκπαιδευτικός, που η δουλειά μας ελπίζουμε να τον βοηθήσει.

Η συγγραφική ομάδα

Εισαγωγή

Κάτω από την κληματαριά
ώρες εκεί ρέμβασα
με μικρά μικρά τιτιβίσματα
κοασμούς, τριγμούς, το μακρινό κουκούρισμα.
Να το ντιπίνι να το λελέκι
να το γυφτοπούλι
ο νεροπάτης και η νερόκοτα
ήταν και ο μπόμπιρας εκεί
και το αλογάκι που λεν της Παναγιάς.

Ν. Χατζηκυριάκος-Γκίκας, για τη συλλογή *Τα ετεροθαλή*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Έτσι ακριβώς είναι και οι Ρώμηδες, οι Τσιγγάνοι, ψηφίδες, πέτρες και σώματα σ' ένα τοπίο, το τοπίο της κοινωνίας μας, της κάθε κοινωνίας όπου ζουν.

Αν ψάξει κανείς να βρει τι είναι αυτό που συγκροτεί την «τσιγγάνικη κοινωνία», θα πέσει πάνω σε συνήθειες, σε παραδόσεις, σε έθιμα και πρακτικές που όλο και κάτι θα του θυμίζουν, αφού κι οι Τσιγγάνοι κι ο ίδιος μέρος του τοπίου είναι.

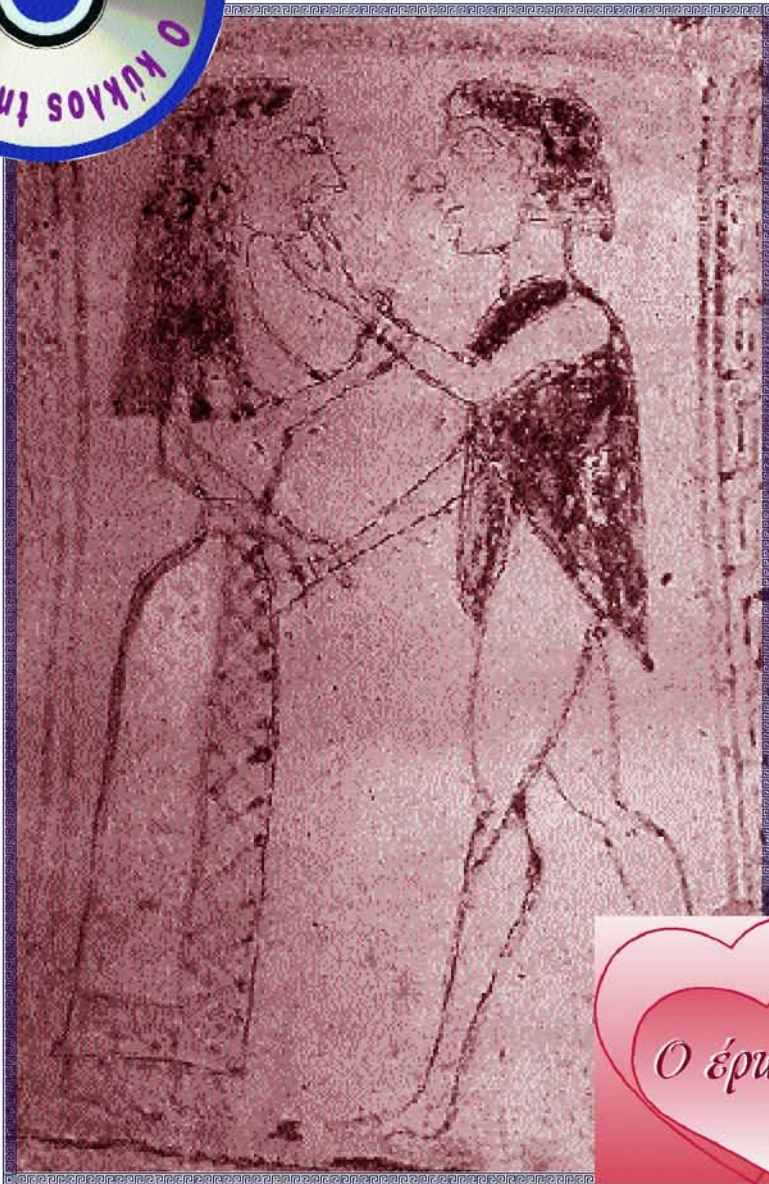
Αν ψάξει κανείς να βρει τα «καθαυτά τσιγγάνικα χαρακτηριστικά», στ' αλήθεια θα δυσκολευτεί, αφού οι Τσιγγάνοι εδώ μπορεί να έχουν μία συνήθεια και οι Τσιγγάνοι αλλού, όπου «αλλιώςτικα κυλάει το ποτάμι», κάποια άλλη.

Κι όμως, οι συνήθειες αυτές, οι όποιες συνήθειες, έχουν την ίδια μεγάλη αξία, την ίδια βαθιά σημασία γι' αυτούς που τις «κουβαλούν» και μέσα τους μεγάλωσαν. Κι αυτό ισχύει, βέβαια, για όλους τους ανθρώπους.

Όταν κανείς ενδιαφέρεται να μάθει πιο πολλά για ένα είδος πετρούλες, ας πούμε, δύο επιλογές έχει. Μπορεί να μαζέψει μερικές και να τις κάνει «δείγμα», να τις κουβαλήσει σε κάποιο εργαστήριο και ν' αρχίσει να κάνει παρατηρήσεις για τη «φύση» και τα «ιδιαίτερα χαρακτηριστικά» τους, σαν να «φωτρώνουν» μόνες τους αυτές οι πέτρες σ' έναν κόσμο που τίποτα άλλο δεν υπάρχει.

Μπορεί πάλι ο άνθρωπός μας να διαλέξει να κάτσει για ώρες, μέρες ή και μήνες πλάι στο ποτάμι εκείνο που δίπλα του, μέσα του κι εν μέρει εξαιτίας του υπάρχουν οι πέτρες που εκείνη τη στιγμή πιο πολύ τον ενδιαφέρουν. Και ν' αφουγκραστεί τη σύνολη ροή. Κι όταν θα ξέρει πιο πολλά για το τοπίο, τότε θα ξέρει ίσως περισσότερα και για τις πέτρες «του».

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Από τα μάτια πιάνεται...

Μιχάλης και Μίρκα

Ένα ουγγαρέζικο τσίρκο φτάνει στο χωριό του Μιχάλη, κάπου στη Μακεδονία. Από το βιβλίο της Ν. Τζώρτζογλου, *Το τσίρκο της Ίρμας*.

Με το σκυλί του αγκαλιά, χύθηκε κατά την αλάνα του Ζερβού. Στο δρόμο του μιλούσε.

— Πώς να σε βαφτίσω, βρε; Να σε λέω Ίρμα;

Το όνομα του άρεσε, μα σαν το καλοσκέφτηκε φοβήθηκε μην κακοφανεί της γυναίκας.

— Αμ, τότε; Μπέλα; Όλες τις σκύλες Μπέλες τις λένε... και το κουτάβι για την ώρα έμενε χωρίς όνομα.

Ο Μιχάλης, φτάνοντας, έτρεξε κατευθείαν στο τραπεζάκι που η Μίρκα ζέσταινε ζάχαρη για της «γριάς τα μαλλιά». Τη Μίρκα την είχε δει από χτες το βράδυ, γνωρίστηκαν το πρωί, μα της «γριάς τα μαλλιά» τα ήξερε από καιρό. Κάθε χρόνο, στο πανηγύρι του Άι-Παντελεήμονα, κουβαλούσαν τα καρτσάκια με την τσίγκινη τάβλα και φτιάχνανε τις ασπρορόδινες μπάλες, που λιώνανε στο στόμα με γλυκιά γεύση και κάνανε τη χαρά των μικρών μα και των μεγάλων.

Ήτανε νωρίς ακόμα και το κορίτσι τού ετοίμασε ένα μεγάλο ζαχαρένιο σύννεφο, δίνοντάς του το με χαμόγελο. Ήτανε πολύ νόστιμη, με δυο σφιχτοπλεγμένα κοτσιδάκια που γύριζαν του ψήλου στις άκρες. Ο Μιχάλης δυο πράγματα δεν είχε καταφέρει να μάθει: τι ήτανε η Ισπανική σχολή και τι δουλειά έκανε η Μίρκα. Όλοι οι τσιρκολάνοι είχανε από δυο και τρεις δουλειές. Αυτή δεν μπορούσε να πουλά μόνο της «γριάς τα μαλλιά».

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Την παρακολουθούσε καθώς καθότανε περιμένοντας τους πελάτες με τα μάτια καρφωμένα στους αντικρινούς λόφους, σαν να μην ήταν εκεί δα, καθισμένη στη μέση του αυλόγυρου, σαν να ζούσε μια δική της, ξέχωρη ζωή. Πόσων χρονών να ήτανε; Σαν αυτόν; Λίγο μικρότερη; Μα τι γύρευε στο τσίρκο ένα κοριτσάκι ολομόναχο, χωρίς κανένα δικό του, χωρίς κανένα να το νοιάζεται; Την κοίταξε και πάλι. Τα χείλη της κουιόντανε σαν να μουρμούριζε κάτι, κάποιο όνομα, μια προσευχή.

Αχ, και να μην ξέρει να της μιλήσει!

Το κορίτσι παράτησε τα βουνά και γύρισε να τον κοιτάξει. Τα μάτια τους συναντήθηκαν. Πήγε κοντά του. Άπλωσε το χέρι, χάιδεψε το σκυλί και κάτι ρώτησε. Κάτι που έμοιαζε με «όνομα». Ο Μιχάλης κατάλαβε. Τον ρωτούσε πώς το λέγανε. Σήκωσε τους ώμους και είπε:

— No!

— No νέιμ; έκανε απορημένη. Σκέφτηκε λίγο κι είπε με ξαφνική έμπνευση: Μίμη!

— Μίμη;

— Γιεσ. Μίρκα-Μίκλος.

Το αγόρι έβαλε τα γέλια. Η Μίρκα γινότανε νονά. Η ιδέα της του άρεσε. Τα ονόματά τους ενωμένα... Πάνω που ετοιμαζότανε να συνεχίσει όπως όπως την κουβέντα, πελάτες άρχισαν να φτάνουν και το κορίτσι έτρεξε στο μαγαζί του.

Ο κόσμος ήτανε λιγοστός για ν' αρχίσει η παράσταση και το μυαλό του Μιχάλη ξεστράτισε, παρακολούθησε το κορίτσι. Το ήξερε τ' όνομά του, θέλησε να το ενώσει με το δικό της: Μίρκα-Μίκλος. Ακούς εκεί, όμως, να τον βαφτίσουν Μίκλος στα καλά καθούμενα! Αν το ήξερε η μάνα, που ήταν περήφανη για τ' όνομα του πατέρα της! Και το κουτάβι Μίμη. Του άρεσε. Χτύπαγε όμορφα κι ήταν κι ασυνήθιστο.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Στα χείλη κατεβαίνει...

Μόρφω και Άγος

Η Μόρφω, μαζί με τ' αδελφία της, πουλάει χαρτομάντιλα, συλό και άλλα μικροπράγματα στους δρόμους. Ο Άγος το πρωί δουλεύει σε συνεργείο και το βράδυ πηγαίνει σε τεχνική σχολή. Τα δυο παιδιά γνωρίζονται στο νοσοκομείο και ανάμεσά τους γεννιέται μια βαθιά φιλία που αργότερα θα γίνει έρωτας...

Από το βιβλίο της Ν. Τζώριτζογλου, *Τα σωφρακία*

Η χαρά της Μόρφως για τα καινούρια της παπούτσια είχε πια ξεθωριάσει, όταν άλλη καλοτυχία τη βρήκε. Ο Άγος ξεκαβάλησε από κάποιο συφοριασμένο παπί μπρος στα μάτια της. Της φάνηκε σαν όνειρο.

— Βρε παιδί; Πούθε έρχεσαι;

— Από τον Ασπρόπυργο... από το συνεργείο. Με στείλανε για κάτι ανταλλακτικά κι είπα να περάσω για καλημέρα. Έφερα και πίτσα να τη μοιραστούμε...

— Βρε Πανάγο! Πού το βρήκες το παπί... πού τα βρήκες τα λεφτά..., έκανε η Μόρφω, που από το σάστιμά της τον είπε με ολόκληρο τ' όνομά του.

— Το παπί μου το δάνεισαν από το συνεργείο για την κούρσα... και τα λεφτά... μου αβγάτισαν το μεροκάματο... Η μάνα ξανάπασε δουλειά... τα φέρνουμε βόλτα.

Η παρέα του νοσοκομείου ξαναβρέθηκε ευτυχισμένη να κάθεται στο πεζοδρόμιο και να μασουλά την πίτσα που κέρασε ο Άγος. Η Μόρφω παινεύτηκε για τα καινούρια της παπούτσια και τα έδειξε με περηφάνια. Ο Άγος όλο για αυτοκίνητα και για μηχανές μιλούσε.

Μπιγιέλες, κάρτερ, μπαταρίες, πουκάμισα, μπουζι κι άλλα πολλά, που η Μόρφω δεν ήξερε.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

— Καβαλάω και γω το φορτηγάκι του Μητσάρα, το ψαχουλεύω, το χαϊδεύω, καθώς μου είπες, μα δεν καταλαβαίνω και δεν κοτάω να τ' αγγίξω, μη βάλω μπρος στα ξαφνικά, κι ο Μητσάρας θα με σκοτώσει... Αν ήσουνα να μου 'δειχνες...

— Τις Κυριακές, που εγώ κάθουμαι, εσύ βγαίνεις στη γύρα. Πώς θ' ανταμώσουμε και πώς θα σου ζηγήσω αν δεν έρθω σπίτι σας;

— Ήξερες κι από πρώτα, για τώρα έμαθες να οδηγάς;

— Όλο κι ανακατευόμουν... Μ' αρέσει, βλέπεις! Στην αρχή έβγαίνα στη γειτονιά, μα για το παπί δε χρειάζεται δίπλωμα και τώρα, άμα έχουμε τίποτα βιαστικό, μου το δίνουν. Σαν σήμερα καλή ώρα. Άμα μεγαλώσω και το βγάλω το δίπλωμα, τότε θα μουμπιστεύονται μεγάλα αμάξια. Θα έρχομαι να σου τα εξηγάω, την παρηγόρησε ο Άγος και μ' ένα «γεια σας» τους άφησε.

Από κείνη τη φορά, αριά και πού, άμα είχε το μηχανάκι και περισσευόμενο καιρό, ο Άγος ξέκοβε κατά το στέκι των μικρών του φίλων, μάθαινε τα νέα τους, έλεγε τα δικά του και πάντα κουβαλούσε κάποιο φαγώσιμο. Τυρόπιτες, σουβλάκια, ακόμα και κουλούρια.

Αργότερα, ο Άγος βρίσκει ένα αυτοκίνητο, πραγματική ευκαιρία...

— Κι αν δεν το πουλά; Κι αν ζητήσει πολλά λεφτά;

— Ο φόβος είναι να μη θέλει να το πουλήσει. Όσο για τα όβολα... κάτι θα κάνω. Θα τσοτάρει και η μάνα... στην ανάγκη θα ζητήσω προκαταβολή από τ' αφεντικά. Ρώτησα δεξιά κι αριστερά... έμαθα τιμές. Έτσι παρατημένο τόσα χρόνια, δε φαντάζομαι να ζητήσει πολλά.

— Έχω και γω λίγα χιλιάρικα... Θα σου τα δώσω, πρότεινε γενναιόδωρα η Μόρφω.

— Άσε ν' απαντήσει πρώτα. Άσε να δούμε τι θα πει και τι θα ζητήσει! Κοίτα, Μόρφω κορίτσι μου. Σ' ευχαριστώ για τη βοήθεια... Ξέρεις τι σκέφτομαι; Να γίνουμε συνεταιρικά, πρότεινε συγκινημένος ο Άγος.

Εξόν από τη μάνα του, πρώτη φορά είχε συμπαράσταση. Με τ' αφεντικά, μόλο που ήταν καλόκαρδα, η σχέση τους ήταν εργασιακή. Μου δουλεύεις, σε πλερώνω...

Στον άλλο κόσμο, ξενομερίτης αυτός, πρόσφυγας πες, συναντούσε έχθρητα μάλλον παρά συμπάθεια. Ούτε με τους συναδέλφους στο συνεργείο ούτε με τους συμμαθητές του στη νυχτερινή Σχολή είχε ανοίξει παρτίδες. Όχι πως δεν το ήθελε... Δεν το θέλανε οι άλλοι. Το μόνο πλάσμα που του έδειξε ενδιαφέρον, που καταδέχτηκε να του πιάσει κουβέντα, να τον πει φίλο και σύντροφο, στάθηκε η Μόρφω.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Πάρε μολύβι και χαρτί και κάτσε γράψε στίχο για της αγάπης τον καημό, της ομορφιάς τη χάρη...

Απ' όλα τ' άστρα τ' ουρανού,
ένα είναι που σου μοιάζει,
Ένα που βγαίνει το πουρνό, όταν γλυκοχαράζει.

Κυπαρισσάκι μου ψηλό, ποια βρύση σε ποτίζει,
Που στέκεις πάντα δροσερό κι ανθείς και λουλουδίζεις:

Μα συ 'σαι μια βασίλισσα, π' όλον τον κόσμο ορίζεις
Σα θέλεις παίρνεις τη ζωή, σα θέλεις τη χαρίζεις.

Όντε σ' εγέννα η μάνα σου, ο ήλιος εκατέβη
Και σου 'δωκε την ομορφιά και πάλι μετανέβη.

Ποιος ήλιος λαμπερότατος σου 'δωκε την ανθάδα,
Και ποια μηλιά γλυκομηλιά τη ροδοκοκκινάδα;

Σαν τι το θέλει η μάνα σου τη νύχτα το λυχνάρι,
Από 'χει μες στο σπίτι της τ' Αυγούστου το φεγγάρι;

Λιανοτράγουδα (παινήματα της αγαπητικής)
από τη συλλογή του Ν. Πολίτη

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

τη μάνα σου την αγαπώ
της φίλησα το χέρι
θε να την κάνω πεθερά
με το δικό μου ταίρι

άσπρο γαρίφαλο κρατώ
γυρίζω να το βάψω
άμα πετύχω την μπογιά του
πολλές καρδιές θα κάψω

πήρα την κλαδευτήρα
να πάω να κλαδέψω
νόμισε η μάνα σου
που ήρθα να σε κλέψω

το ρολόι που φοράς
η πλάκα είναι ξένη
και το κορίτσι π' αγαπάς
είναι καπαρωμένη

βάλε νερό στην πόρτα σου
να πέσω ν' αρρωστήσω
να βρω αιτία κι αφορμή
να 'ρθω να σε φιλήσω

Δίστιχα της αγάπης
από νέους των Άνω Λιουσίων

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

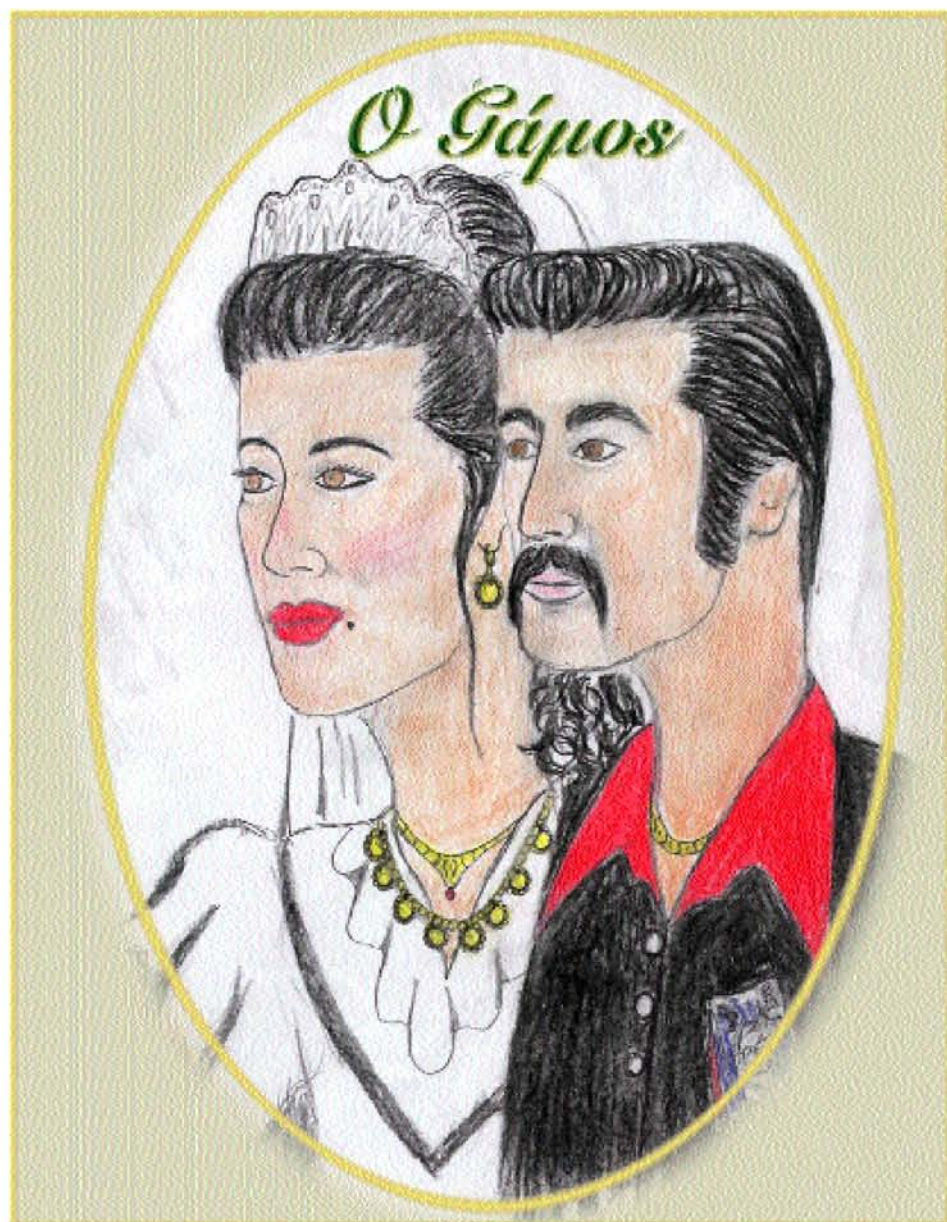

Κι ένα παλιό ερωτικό τραγουδάκι...

άιντι, άιντι παλαμάντε
σόσκε σόσκε να ναβέσα μάντε
καγκεράφτου τι Αυστραλία
καλάφτουκε χουρδή σαμία
καγκεράφτουκε κον μπλίκι
καλάφτουκε χουρδό μπιζελίκι
καγκεράφτου κον παζάρι
καλάφτουκε χουρδό σαλβάρι
καγκεράφτου κον Τουρκία
καλάφτουκε χουρδή σαμία
έλα, έλα κοντά μου,
γιατί, γιατί δεν έρχεσαι κοντά μου,
να σε πάω στην Αυστραλία
να σου πάρω μικρή μαντίλα
να σε πάω στο δρόμο
να σου πάρω μικρό βραχιόλι
να σε πάω στο παζάρι
να σου πάρω μικρό σαλβάρι
να σε πάω στην Τουρκία
να σου πάρω μικρή μαντίλα.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Άκουσε τα λαλούμενα, άκουσε το ζουρνά,
Γάμος βασιλικός περνά.
Νάτη η βασίλισσά μας. Νάτη.
Κάθε αστέρι πώς χλωμαίνει;
Το τριαντάφυλλο απ' τη ζήλεια του
πεθαίνει ξεφυλλισμένο.

Στ' αγνό της το κρεβάτι.

Ρίχτε ακόμα στη νυφιάτικη της κλίνη δενδρολίβανο, θυμάρι.

Το κρασί ροδένιο χρώμα για να πάρει.

Το κρασί που ο βασιλιάς αύριο θα πίνει.

Ας το πει μ' όλου του πόθου την ορμή, με τα μάτια,

Με τα χείλια, την καρδιά, να ποτίσει το κορμί,

Που για πάντα να κρατάει την ευωδιά

Ας το πει, να ζαλιστεί, με τη χαρά

Στης αγάπης του της πρώτης το μεθύσι

Ας το πει, να ζαλιστεί, με τη χαρά

Το κρασί που δε θα το βρει άλλη φορά.

Κι έτσι ας σβήσουν και οι δυο σε μύρια χάδια.

Σαν ξυπνήσουν την αυγή

Όπως λιώνουν, σαν χιονίζει,

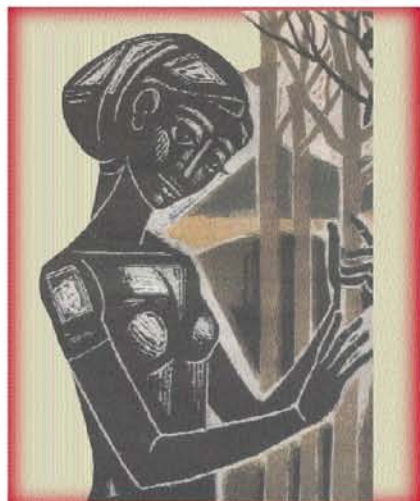
δυο νιφάδια

Μες στην πρώτη αχτίδα του ήλιου

σαν θα βγει.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ο γάμος παγιότερα...

Στους Τσιγγάνους διακρίνουμε δύο είδη γάμων, τον καθαρά χριστιανικό γάμο και τον Τσιγγάνικο γάμο. Ο Τσιγγάνικος γάμος τελείται ως εξής:

Για να παντρεύσουν δυο Γύφτικες οικογένειες τα παιδιά τους, χρειάζεται να βρίσκονται συγκεντρωμένες σε έναν και τον αυτό τόπο πολλές Γύφτικες

οικογένειες, συγγενικές προς αυτές του γαμπρού και της νύφης αλλά και ξένες.

Οι συμπέθεροι (χαναμικά), όταν δεχτούν και μείνουν σύμφωνοι, κατ' αρχάς φιλιούνται και κατόπιν ορίζουν την ημέρα του γάμου. Το έθιμο τούτο επικρατεί στα αρραβωνιάσματα. Οι συμπέθεροι δίνουν τις υποσχέσεις των αρραβώνων. Αυτό άλλοτε το γνωρίζουν οι μελλονύμφοι και άλλοτε πάλι γίνεται εν αγνοία τους.

Όταν μείνουν σύμφωνοι οι συμπέθεροι, καταφτάνουν οι αρραβωνιασμένοι στον τόπο της συγκέντρωσης και φιλούν τα χέρια όλων των παρισταμένων ανδρών και γυναικών και αυτοί τους δίνουν την ευχή: «Ζαμ τη τερές τζουημάσαρ, ζουρανιμάσαρ, λοβέντζάρ, τσαβέντσαρ, γυρατεντσάρ» (την ευχή μου να έχετε, να ζήσετε γεροί με λεφτά, παιδιά και άλογα). Και μετά αρχίζει το γλέντι που συνήθως διαρκεί μία ημέρα.

Οι αρραβωνιασμένοι από τη στιγμή των αρραβώνων δε συζητούν καθόλου μεταξύ τους, μέχρις ότου στεφανωθούν. Είναι δυνατόν να βρίσκονται μέσα στην ίδια σκηνή μαζί με άλλους Γύφτους και εντούτοις μεταξύ τους να μη μιλούν.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ο Κύκλος της ζωής

Κατά την τελετή του γάμου, στις σκηνές των συμπεθέρων υψώνονται δυο μεταξωτές σημαίες διαφορετικού χρώματος πάνω στην κορυφή για να ανεμίζουν καλύτερα, να είναι ευκολότερα ορατές από τους άλλους Τσιγγάνους και να διακρίνονται από τις άλλες σκηνές.

Καθένας από τους συμπεθερους ορίζει δυο έμπιστους ανθρώπους που θα τους εξυπηρετούν και τους οποίους ονομάζουν «Τσαούσηδες». Για να ξεχωρίζουν μάλιστα από το υπόλοιπο Γύφτικο πλήθος, δένουν στον αριστερό βραχίονα ένα μαντίλι. Και αυτοί σαν κήρυκες και ντελάληδες φωνάζουν όλους τους Τσιγγάνους να έρθουν στις σκηνές των συμπεθέρων και ο καθένας πηγαίνει ή στο γαμπρό ή στη νύφη και λέει:

«Ρωμάλεν ελάν τη πην καβές κο τσαντήρι κη τσμουτρέσκο ή μη μποριάκο».

Μόλις τελειώσουν οι καφέδες, φεύγουν όλοι και πάνε για να ψωνίσουνε και να προσφέρουν και αυτοί ό,τι έχουν ευχαρίστηση, κρέας, ψωμί και ό,τι άλλο. Από τη στιγμή αυτή αρχίζει η διασκέδαση, η οποία συνήθως διαρκεί δυο τρεις ημέρες.

Την Κυριακή καταφτάνει ο κουμπάρος, η νύφη και ο γαμπρός, και ντυμένοι όλοι στα καλά τους πηγαίνουν στην Εκκλησία όπου ο κουμπάρος τούς στεφανώνει.

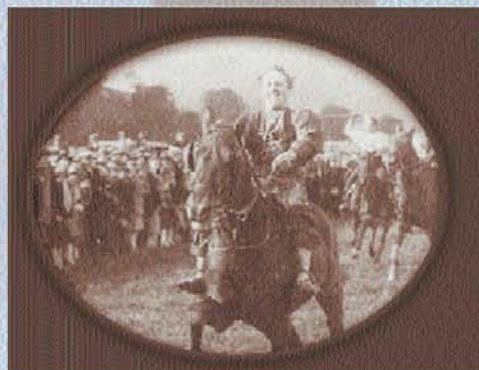
Μετά τη στέψη, επιστρέφουν όλοι στη σκηνή του γαμπρού όπου αρχίζει μεγάλο γλέντι που διαρκεί μέχρι το πρωί.

Ο γαμπρός, όταν πρόκειται να φέρει τη νύφη στη σκηνή, θα τη μεταφέρει με άλογο και θα τον συνοδεύουν και άλλοι Τσιγγάνοι ομοίως πάνω σε άλογα. Θα την κατεβάσει ο γαμπρός από το άλογο και στη συνέχεια θα αρχίσει ο χορός.

Κατά την τέλεση του γάμου γίνονται και διάφορα αγωνίσματα όπως πάλη, πήδημα απλό, τριπλούν, τρέξιμο με άλογα, αγώνας δρόμου και όποιος αναδειχτεί νικητής, του δίνουν οι συμπεθεροι ένα δώρο.

Το πρωί ξυπνάει η νύφη και ρίχνει νερό για να πλυθούν όλοι οι συγγενείς του γαμπρού και αυτοί, με τη σειρά τους, της προσφέρουν διάφορα δώρα, χρήματα, πετσέτες, φουστάνια, μαντίλες για το κεφάλι και άλλα πολλά.

Αφήγηση: Λεωνίδας Άλκος

Ο κύκλος της ζωής

Κι αργότερα...

Όταν ήμουνα στα δεκατέσσερα, ο πατέρας σου, που ήταν τότε δεκαοχτώ χρονών, μου εξομολογήθηκε ότι με αγαπάει. Μιλήσαμε και κάναμε δεσμό. Κάποια στιγμή ο πατέρας σου είπε στους γονείς του ότι ήταν πια καιρός να πάνε στους δικούς μου τους γονείς και να κάνουμε το δεσμό μας επίσημο. Αυτοί κάλεσαν τότε αδέρφια, θείους, τη γιαγιά και τον παππού, για να ζητήσουν τη γνώμη τους.

Το οικογενειακό συμβούλιο έγινε κι όλοι συμφώνησαν ότι τον ήθελαν αυτόν τον αρραβώνα. Τότε η μητέρα του πήγε στη μάνα μου και της είπε «τα παιδιά έχουν δεσμό» κι ότι η δική της οικογένεια ήθελε να προχωρήσουν σε επισημοποίηση. Η μάνα μου είπε με τη σειρά της ότι, χωρίς να ρωτήσει τους δικούς της ανθρώπους, δεν μπορούσε φυσικά να δώσει οριστική απάντηση.

Με πάνει λοιπόν και με ρωτάει αν όσα άκουσε ήταν αλήθεια. Εγώ το επιβεβαίωσα και η μαμά συγκάλεσε κι αυτή το δικό μας οικογενειακό συμβούλιο. Όμως, επειδή ήμουνα μικρή, η απόφαση ήταν «όχι», όσο κι αν ήθελα να αρραβωνιαστώ τον πατέρα σου. Έστειλαν έναν απεσταλμένο στην οικογένειά του και τους το ανακοίνωσε.

Τώρα πια ήταν αδύνατο να βγαίνω έξω για να τον συναντήσω. Οι κινήσεις μου θα περιορίζονταν, θα έκανα μόνο ό,τι έλεγαν οι γονείς μου... Πέρασε έτσι αρκετός καιρός, μα όταν ξανάρχισα να βγαίνω, το πρώτο πράγμα που έκανα, πήγα και συνάντησα τον αγαπημένο μου. Του τα είπα, τι είχε γίνει όλον αυτό τον καιρό, κι ότι όσο κι αν προσπάθησα, δεν κατάφερα να μεταπείσω την οικογένειά μου, παρά μόνο τη μητέρα μου λιγάκι. Μα αυτή τι μπορούσε να κάνει μόνη της;

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

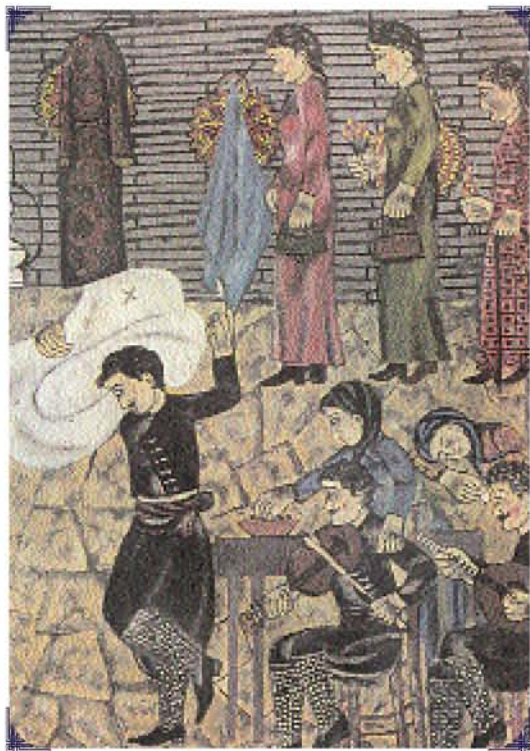

Κι έτσι το αποφασίσαμε να φύγουμε μαζί. Το ξέραμε πως, αν περάσουμε μια ερωτική νύχτα μαζί, κανένας πλέον δε θα μπορούσε να μας χωρίσει. Έτσι κι έγινε. Την άλλη μέρα μάζεψα το κουράγιο μου, τηλεφώνησα στο σπίτι μου κι είπα στην αδελφή μου ότι «κλεφτήκαμε» με τον πατέρα σου. Της είπα ακόμα ότι δε θα γυρίσω στο σπίτι παρά μόνο αν οι δικοί μου με δεχτούν μαζί με τον άντρα μου πα.

Ο μπαμπάς σου ειδοποίησε κι αυτός τους δικούς του. Εκείνοι πήγαν στο σπίτι μου, μίλησαν με την οικογένεια και το σόι και —δόξα τω Θεώ— συμφώνησαν ν' αναγνωρίσουν αυτό το γάμο.

Μια αντιπροσωπεία κι απ' τις δυο οικογένειες, χωρίς όμως τους γονείς, καθώς και φίλοι μας, ήρθαν να μας δουν. Η θεία του μπαμπά σου, μεγαλύτερη και πιο έμπειρη, πήρε το σεντόνι, που ήταν και η απόδειξη της αγνότητας και της τιμής μου, το κάλυψε με λίγα από τα πολλά πολλά λουλούδια που είχαν από τα πριν αγορασμένα κι άρχισαν να τριγυρνούν στους δρόμους της γειτονιάς. Κόρναραν, τραγουδούσαν κι έραιναν τα παιδιά με λουλούδια. Κι έτσι έκαναν παντού γνωστό το γάμο αλλά και την αγνότητά μου, που γι' αυτήν ήταν όλοι πολύ περήφανοι.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Όταν έφτασαν στο σπίτι μου, οι συγγενείς μου κέρασαν με ούζο ολόκληρη την «αντιπροσωπεία» και όλο τον κόσμο που βρισκόταν εκεί. Εμείς θα πηγαίναμε να μείνουμε στο σπίτι του γαμπρού μέχρι να έρθει η στιγμή να στεφανωθούμε στην εκκλησία. Οι συγγενείς του πατέρα σου πήραν τούρτες και λουλούδια και πήγαν στο πατρικό μου για να ορίσουν την ημερομηνία της στέψης. Επίσης, για να ακουστούν οι απαιτήσεις που είχε η κάθε πλευρά, κυρίως από το περιβάλλον της νύφης, η οικογένειά μου δηλαδή. Όταν πια αποφασί-

στηκε η ημερομηνία και ακόμα ότι το ζευγάρι μετά τη στέψη θα μείνει σε δικό του σπίτι, ο κόσμος που παρακολουθούσε χειροκρότησε, επισφραγίζοντας έτσι τη συμφωνία.

Μετά απ' αυτό πήγαμε και μεις και χαιρετήσαμε τους συγγενείς μας και τους μεγαλύτερους στην ηλικία φιλώντας τους το χέρι. Τα πεθερικά κρέμασαν χρυσαφικά στους λαιμούς μας κι ακολούθησε γλέντι μεγάλο.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Έτσι, μετά από ενάμιση περίπου χρόνο, έφτασε η παραμονή της στέψης μας. Εκείνο το βράδυ εγώ θα κοιμόμουν στο πατρικό μου σπίτι και με τον πατέρα σου δε θα συναντιόμασταν παρά μόνο στην εκκλησία. Από νωρίς οι γονείς του θα σηκώνονταν να πάνε στα χωριά για ν' αγοράσουν δυο ζωντανά κριάρια ή μοσχάρια, ό,τι έβρισκαν. Το ένα, στολισμένο και με συνοδεία οργάνων, θα το πήγαιναν στο πατρικό μου. Αυτό το ζώο θα το σφάζανε και θα φτιάχνανε το νυφικό πλάφι, από το οποίο όμως δεν έπρεπε να φάνε η νύφη ή ο γαμπρός.

Όλα αυτά γίνανε και ήρθε η μέρα της στέψης. Απ' το μεσημεράκι οι φίλες μου μαζεύτηκαν στο σπίτι μου για να με στολίσουν. Ο χορός και τα τραγούδια, από ζωντανή ορχήστρα, ακούστηκαν σ' όλες τις γύρω γειτονιές. Άλλωστε το ίδιο γινόταν και στο σπίτι του γαμπρού. Οι γονείς του με όργανα ήρθαν και μου φέρανε τα νυφιάτικα ρούχα. Οι δικοί μου οι συγγενείς πάλι, πήγανε στον πατέρα σου τα γαμπριάτικα. Τώρα πια όλα ήταν έτοιμα για τη μεγάλη στιγμή που ο γάμος μας θα έπαιρνε και την ευλογία του Θεού.

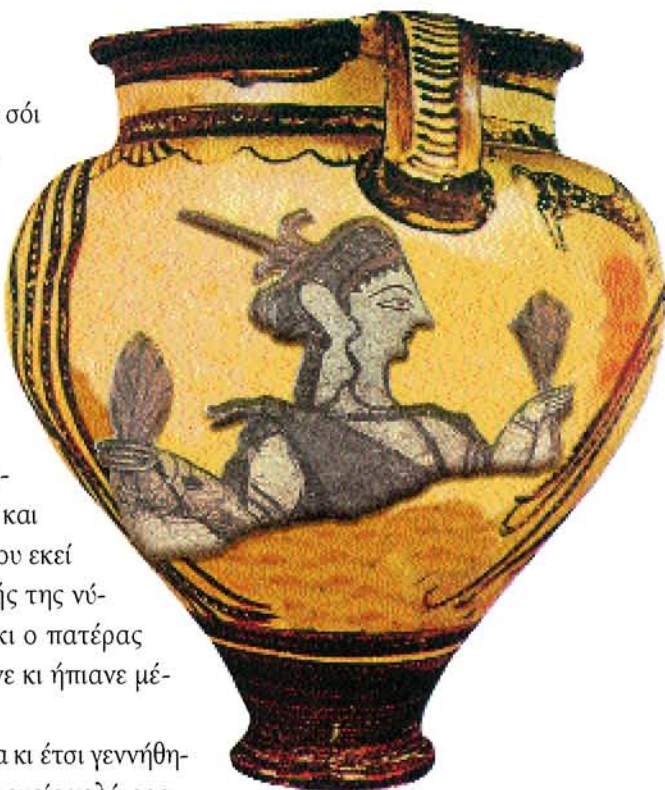
Μετά τη στέψη ακολούθησε γλέντι μέχρι πρωίας. Εμείς κάποια στιγμή αποχωρήσαμε και πήγαμε στο δικό μας το σπίτι. Το βρήκαμε στολισμένο απ' άκρη σ' άκρη με όλα μας τα προικιά, τα οποία, πολύ πριν απ' το γάμο, τα είχαμε εκθέσει, για να τα δει ο κόσμος και να τα ράνει με ρύζι.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Την άλλη μέρα οι γονείς και το σόι του πατέρα σου πήγανε κι αγοράσανε αμέτρητα λουλούδια και τα στολίσανε όμορφα μέσα σε πανέρια με δαντέλες ή σε ταψιά. Στη συνέχεια, τα πήγανε στο πατρικό μου, με τα όργανα να τους συνοδεύουν. Εκεί, όλοι οι συγγενείς και φίλοι άρχισαν ένας ένας να ασημώνουν με χρήματα και κοσμήματα το κεντρικό και πιο όμορφα στολισμένο πανέρι (που εκεί βρισκόταν και το σεντόνι της τιμής της νύφης). Αφού τελείωσαν όλοι, εγώ κι ο πατέρας σου σύραμε το χορό κι όλοι φάγανε κι ήπιανε μέχρι αργά τη νύχτα.

Έτσι έχουν λοιπόν τα πράγματα κι έτσι γεννήθηκαν κι εσύ και ζήσανε αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα.

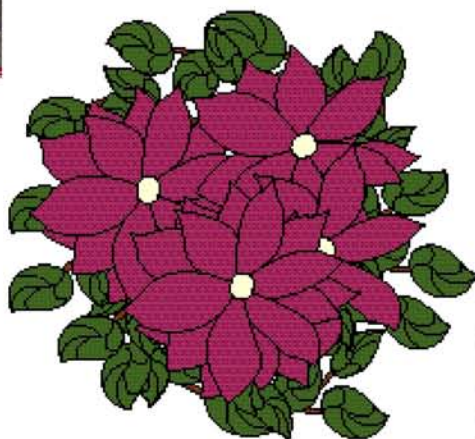
Έθιμα του γάμου

Μερικά από τα γαμήλια έθιμα, όπως, για παράδειγμα, το στόλισμα της νύφης, απαντούν σχεδόν σε όλον τον κόσμο, από τα πολύ παλιά χρόνια μέχρι σήμερα. Άλλα έθιμα πάλι, όπως το χορό των ψωμιών, τα ακολουθούν σε ορισμένες μόνο περιοχές.

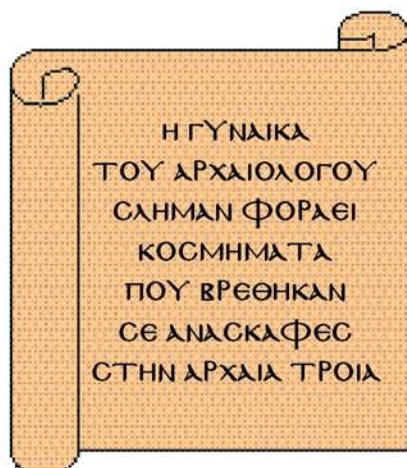
Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Πώς πρέπει
το τριατάφυλλο μες στη
χρυσή την κούπα, έτσι πρέπει
κι η νύφη μας στα νυφικά
της ρούχα...

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Στου γαμπρού, σε ορισμένες περιοχές (Βόλος, Σοφάδες) χορεύουν τα ψωμιά. Μεγάλα καρβέλια σε διάφορα σχήματα χορεύονται πάνω στα κεφάλια των γυναικών.

Ο χορός αυτός ίσως είναι η συνέχεια μιας παλιάς τσιγγάνικης απλής και γρήγορης τελετής γάμου, όπου το ψωμί έπαιζε πρωταρχικό ρόλο. Μαζεύονταν οι δύο οικογένειες την ημέρα του γάμου, οι γονείς ένωσαν τα χέρια του ζευγαριού το οποίο μπροστά σε όλους υποσχόταν ειλικρίνεια. Έπειτα, η μητέρα της νύφης έφερνε μία φέτα ψωμί και ο γαμπρός έκοβε και έδινε μία μπουκιά στη νύφη και αυτή με τη σειρά της έκανε το ίδιο για τον άντρα της. Τότε ο πατέρας της νύφης έπαιρνε την υπόλοιπη φέτα, την έκανε μικρά μικρά ψίχουλα, τα πέταγε ψηλά στον αέρα και έρριχνε το ζευγάρι. Πίστευαν ότι το ευλογημένο στάρι ή καλαμπόκι ήταν σταλμένα από το Θεό για όλους

τους ανθρώπους, Γκατζέ (μη Τσιγγάνους) και Ρομά (Τσιγγάνους). Και το ευλογημένο ψωμί που είναι φτιαγμένο από στάρι ή καλαμπόκι τους προστάτευε από το κακό. Με βάση αυτή την πίστη πολλοί Τσιγγάνοι

κουβάλαγαν στις τσέπες τους σπόρους σταριού ή καλαμποκιού ή ψίχουλα ψωμιού...

Από το βιβλίο των Μ. Παυλή-Κορρέ,
Ρ. Σπανούλη, Κ. Καλούδη, *Τσιγγάνες*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Στην Ομαλή της Κοζάνης (όπου το κάλεσμα γινόταν το απόγευμα του Σαββάτου), έβγαιναν όλοι μαζί στην πλατεία μαζί με τον κουμπάρο και χόρευαν γύρω από ένα μεγάλο ψωμί («πρωτόπαστος»), που το φύλαγε η αδελφή του γαμπρού ή άλλη συγγενής του. Μετά το χορό και το τραγουδι έκοβαν το ψωμί και το μοίραζαν σ' αυτούς που παραβρίσκονταν. Αλλιώς σε χωριά της Θράκης: οι νέες έφερναν μετά το στόλιομα της νύφης μια πίτα, που την έβαζαν πάνω στο κεφάλι της. Τρεις γυναίκες «πρωτοστέφανες» έκοβαν από ένα κομμάτι. Το πρώτο το έδιναν στην ίδια τη νύφη, για να το έχει μαζί της («εν είδει φυλακτού κεκρυμμένου εντός των ενδυμάτων»). Ύστερα έπαιρναν όλες από ένα μικρότερο κομμάτι και το έτρωγαν. Έτσι και στο νομό Πέλλας. Η κουμπάρα, όταν φορούσε στη νύφη το πέπλο, την οδηγούσε έξω, να πάνε για τη στέψη. Έξω από το σπίτι ο κουμπάρος της πρόσφερε κρασί. Έπινε τρεις φορές, το υπόλοιπο το έχυνε. Ξαναγύριζε στο δωμάτιό της για λίγο, ενώ κορίτσια τραγουδούσαν και κρατούσαν ένα ψωμί πάνω στο κεφάλι παιδιού «αμφιθαλούς». Όταν τελείωναν, έκοβαν το ψωμί σε μικρά κομματάκια και το μοίραζαν σ' όλους τους νέους και τα κορίτσια του χωριού πίστευαν πως αυτό θα έφερνε σύντομα και το δικό τους γάμο. Αλλού γινόταν πάλι το μοίρασμα τούτο σε προηγούμενη φάση, πριν από την παραλαβή των προικιών. Ο γαμπρός έστελνε τον «κουλουριάρη» με τα δώρα στη

νύφη. Ο μεγαλύτερος αδελφός ή ο πρώτος ξάδελφος του γαμπρού με λίγους άλλους πήγαιναν τα δώρα του για τους συγγενείς της νύφης. Ο κουλουριάρης κρατούσε μια «τοίτσα» με κρασί κι είχε στην πλάτη του μέσα σε «τράστο» μια κουλούρα. Φτάνοντας, πρότεινε στη νύφη την κουλούρα. Αυτός την κρατούσε από τη μια μεριά, από την άλλη την έπανε εκείνη. «Αλίμονο στον κουλουριάρη, αν κοπεί μεγαλύτερο κομμάτι προς το μέρος της νύφης. Του λένε ότι δεν είναι άξιος και ότι η νύφη είναι πιο γερή και άλλα πολλά πράγματα. Μετά δίνει και το κρασί κι ένα ένα τα υπόλοιπα δώρα». (Παίρνει επίσης τα δώρα της νύφης για το γαμπρό. Κουλούρα δεν του στέλνει, παρά ένα κομμάτι από αυτή, που εκείνος της έστειλε.) Αλλά η ίδια αυτή σκηνή, που βλέπουμε ότι παραλλάσσει και ως προς το παίξιμό της και ως προς τις ερμηνείες που της δίνονται —αλλού μένει μια σοβαρή τελετή, αλλού εξελίσσεται σε σκηνή εύθυμη— πολύ συχνά μετακινείται στη μετά τη στέψη φάση, πριν από την είσοδο της νύφης στο καινούριο σπίτι. Της έδιναν ένα ψωμί (πίτα), τεμαχισμένο, που το έβαζε πάνω στο κεφάλι της. Κι αφού κοίταζε στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, πετούσε προς όλους γύρω της τα κομμάτια του ψωμιού, που γίνονταν ανάρπαστα, όποιος έτρωγε απ' αυτά, θα του ερχόταν χαρά, «γιατί είναι το ψωμί της νύφης».

Από το βιβλίο του Μ. Γ. Μερακλή,
Ελληνική Λαογραφία: Ήθη και Έθιμα

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ο κύκλος της ζωής

Τραγούδια του γάμου

Ε τσαγκίες μπασαλέν
σουκάρ γκιλορά κερέν
τε ασουνές τα τε αβές
τε ντικχές τα τε κχελές.

Αντό αμπιάβ κάνα αβές
λολό ντικχλό βουραβές
λολό ντικχλό βουραβές
αντό αμπιάβ κάνα αβές
μαν τε ντιλαρές
μαν τε ντιλαρές.

Ε τσαγκίες μπασαλέν
σουκάρ γκιλορά κερέν
με γκιλάμπαβ τα ροβάβ
τε τσουμίνταβ τουτ μαγκκάβ.

Τα όργανα παίζουν
ωραία τραγούδια παίζουν
να τ' ακούσεις και να 'ρθεις
να τα δεις και να χορέψεις.

Στο γάμο όταν έρχεσαι
κόκκινο μαντίλι φοράς
κόκκινο μαντίλι φοράς
στο γάμο όταν έρχεσαι.

Τα όργανα παίζουν
ωραία τραγούδια σχηματίζουν.
Εγώ τραγουδάω και κλαίω
να σε φιλήσω θέλω.

Στίχοι-Μουσική: Γ. Βασιλείου,
Χ. Τοατσάνης, 1977

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Βουραντί αντέ παρνέ
αντί κχανγκιρί ντιέμ
πασατούτε αβιλέμ
κε βαστά με ασταρντέμ.

Κάι η κούνισμα γκελάμ
Μπουτ μπαρί οβέλ χαλάμ
μπαραμπέρι τε τραϊσαράς.

Ντυμένη στ' άσπρα
στην εκκλησία μπήκα
κοντά σου ήρθα
τα χέρια σου έπιασα.

Στην εικόνα πήγαμε
μεγάλο όρκο κάναμε
μαζί να ζήσουμε.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Σε άλλες χώρες...

Η Julia Gentle, από την Αγγλία, περιγράφει με ένα ποίημα το αίσθημα της Τίνας Λη για το Λάιας Σμιθ, τον έρωτα και το γάμο τους. Το ποίημα μετέφρασε στα ελληνικά η Έλενα Μαρούτσου.

Στα δεκάξι της η Τίνα Λη
ήταν κορίτσι όλο χάρη
αγάπησε τον ξάδερφό της Λάιας Σμιθ,
οι σκέψεις της σωστό κουβάρι.

Κάθε απόγευμα τον συναντούσε
στον κήπο κάτω απ' τις μηλιές.
Αυτός να παντρευτούν παρακαλούσε
καθώς αντάλλαζαν γλυκιές ματιές.

Το ήξερε, ήταν πλούσιο αγόρι
και σε πανέμορφο σπίτι ζούσε.
Σ' ένα υπέροχο τροχόσπιτο, καινούριο
με χρώμο βαμμένο, που λαμποκοπούσε.

Ευτυχισμένοι πως θα 'τανε μαζί
της υποσχέθηκε γι' άντρα αν τον δεχτεί.
Το Σάββατο οι νέοι της περιοχής
για να χορέψουν έφυγαν νωρίς.

Ο Λάιας είπε στην Τίνα,
αγάπη μου, αυτή είναι η ευκαιρία μας,
θα το σκάσουμε απόψε.

Όλη νύχτα μαζί σου θα ταξιδέψω
κι όταν αύριο επιστρέψουμε
απ' τον πατέρα σου θα σε γυρέψω.

Η Τίνα του είπε τότε
«Στην αδελφή μου να το πω πηγαίνω».
Τον φίλησε απαλά στα χείλη
αφήνοντάς τον ζαλισμένο.

Πήγε και το 'πε στην αδελφή της.
Εκείνη ήταν αναστατωμένη.
Παρακάλεσε τη μικρή Τίνα
να μην το κάνει, να περιμένει.

Όμως η Τίνα δεν την άκουσε.
Έφυγε απ' το σπίτι βιαστικά.
Η αδελφή της είδε τ' αυτοκίνητο
καθώς έστριβε στου δρόμου τη γωνιά.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Μάταια έψαχνε μέσα στη νύχτα
να βρει τον πατέρα της, να του το πει.
Η μητέρα έμεινε μέσα στο σπίτι
κι έκλαιγε ασταμάτητα σαν τη βροχή.

Δυο μέρες ψάχνανε την Τίνα.
Ούτε ίχνος δεν μπορούσε να βρεθεί.
Ο πατέρας παρηγορούσε τη γυναίκα του
που κόντευε σχεδόν να τρελαθεί.

Όταν είδαν το φορτηγό του Λάιας
ήταν απόγευμα, σχεδόν εφτά.
Είχαν γυρίσει στην κατασκήνωση
κι είχαν παρκάρει στο τροχόσπιτο κοντά.

Η Τίνα πήγε στη μητέρα της
και να τη συγχωρήσει παρακαλούσε.
Ο Λάιας στάθηκε μπρος στον πατέρα
και το χέρι της κόρης του ζητούσε.

Θέλω να παντρευτώ την Τίνα.
Αγαπώ την κόρη σου αληθινά.
Σε παρακαλώ, δώσε μου την κόρη σου,
από σένα εξαρτάται τώρα πια.

Ο πατέρας της συμφώνησε
κι έσφιξε του Λάιας το χέρι.
Μου ζήτησες την κόρη μου σαν άντρας.
Μπορείς να την πάρεις για ταίρι.

Τα νέα γρήγορα μαθεύτηκαν.
Άναψε μια φωτιά κι εκεί εμπρός
οι Τσιγγάνοι ένα γύρο μαζεύτηκαν.
Άρχισε το τραγούδι κι ο χορός.

Η Τίνα γύρισε στην οικογένειά της
να ετοιμάσουν του γάμου τη γιορτή.
Θέλανε να 'ναι αληθινά σπουδαίος.
Ήτανε η μεγάλη η κόρη τους αυτή.

Φόρεμα από σατέν και δαντέλα.
Τα παρανυφάκια ντυμένα με βαθύ γαλανό.
Δεν μπορούσε να διαλέξει ποια να πάρει
κι έτσι τα πήρε και τα εικοσιδυό.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ο Λάιος πήρε τη γαμήλια τούρτα.
Παράγγειλε να 'ναι πολύ ψηλή.
Χρειάστηκε να χτίσουν σκαλωσιά.
Κινδύνευε αλλιώς να γκρεμιστεί.

Μεγαλύτερη τούρτα δεν έχω ξαναφτιάξει,
είπε ο ζαχαροπλάστης.
Σαράντα πατώματα έφτασε
μ' όλα τα υλικά της.

Ο πατέρας της έκλεισε μια ορχήστρα
και μια αίθουσα χορού.
Φαίνονταν στ' αλήθεια σπουδαία
με φαγητά και γλυκά παντού.

Άφησε χρήματα πίσω απ' τον πάγκο
για να πληρώσει όλα τα ποτά
και τα μπουκάλια που θα μπορούσες
έτσι ν' αγοράσεις
θα βύθιζαν δυο πλοία στη σειρά.

Το πρωί του γάμου
η Τίνα ντύθηκε με προσοχή.
Πέρασε λουλούδια στα μαλλιά της
στεριωμένα με λεπτή κλωστή.
Ο πατέρας μπήκε μέσα
και της έδωσε ένα κουτί.

Τώρα είναι δικά σου
και να τα προσέχεις, αγαπημένη μου μικρή.
Φυλαγμένα τα είχαμε γι' αυτή τη νύχτα.
Είναι του γάμου σου τα χρυσαφικά,
να τα φροντίζεις καλό μου παιδί,
τα πιο πολλά είναι παλιά.

Η μητέρα της τη στόλισε με λίρες,
χρυσ αφένια δαχτυλίδια κι αλυσίδα.
Κορούλα μου, τι όμορφη που είσαι,
ελπίζω να μην έρθει καταιγίδα.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Το αυτοκίνητο του γάμου ήταν ανοιχτό
κι είχε στην πόρτα σταθεί.
Η Τίνα ανασήκωσε το φόρεμά της.
Φοβότανε μη σκονιστεί.

Θα 'τανε πάνω από οχτακόσιοι
όλοι του γάμου οι καλεσμένοι.
Στην πόρτα της εκκλησίας περίμεναν
ή μέσα ήταν στριμωγμένοι.

Η Τίνα πήρε το μπράτσο του πατέρα της
κι άρχισαν να περπατούν στο ναό.
Τα παρανυφάκια ακολουθούσαν
ντυμένα όλα με βαθύ γαλανό.
Ήταν τόσο όμορφη εικόνα
όπως στέκονταν δυο δυο.

Ο Λάιας γύρισε να δει τη νύφη.
Το πρόσωπό του έλαμψε σαν την αυγή.
Ήταν στ' αλήθεια η ωραιότερη νύφη
που είχε στη ζωή του δει.

Τα λουλούδια που αυτή κρατούσε
ήταν τριαντάφυλλα κόκκινα και λευκά
και κλαδάκια από όμορφα ρείκια
σε μια βασίλισσα των Τσιγγάνων ταιριαστά.

Τα παρανυφάκια κρατούσαν καλάθια
γεμάτα μ' άγρια λουλούδια.
Τα είχαν μαζέψει νωρίς εκείνο το πρωί
όλο χαρά και τραγούδια.

Η λειτουργία μόλις είχε τελειώσει,
τράβηξαν και φωτογραφίες απανωτά.
Πολλοί ξένοι που περνούσαν
σταμάτησαν να ρίξουν μια ματιά.

Ποτέ δεν είχαν αντικρίσει νύφη
όμορφη όσο το κορίτσι αυτό.
Ο Λάιας την πήρε στην αγκαλιά του
και τη στριφογύρισε στον ουρανό.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Έφυγαν μετά να παν στο γεύμα
σε μια πόλη εκεί κοντά.
Το φαγητό ήταν τόσο νόστιμο
που δεν άφησαν ούτε μπουκιά.

Ήπανε στην υγειά της νύφης μα
και του γαμπρού.
Την τούρτα κόψανε, καθάρισαν
την αίθουσα χορού.
Τρεις ώρες έπαιξε η ορχήστρα μουσική
μέχρι που κι οι τελευταίοι έπεσαν ξεροί.

Ο Λάιας πήρε το μικρόφωνο,
έριξε τριγύρω μια ματιά,
έψαξε για το θείο Γουίλ,
ήταν η δική του η σειρά
να πει μερικά τραγούδια
παλιά, μα όχι ξεχασμένα.
Είπε ένα τραγούδι για την Τίνα.
Αυτό το τραγούδι είναι μόνο για σένα.

Κάποιοι τραγουδίσαν ένα ιρλανδέζικο κομ-
μάτι και σφύριξαν έναν εύθυμο σκοπό.

Οι γυναίκες τους χόρευαν γύρω γύρω
ξέγνοιαστα μες στο γλέντι αυτό.

Μετά η Τίνα είπε ένα τραγούδι ερωτικό
και πώς η κοπέλα στο τέλος πεθαίνει.
Έφερε δάκρυα σ' όλο τον κόσμο.
Κάθε γυναίκα έκλαιψε συγκινημένη.

Οι γέροντες κάθονταν στις γωνίες
και μιλούσαν για όλ' αυτά,
πως ο γάμος κόστισε τρεις χιλιάδες λίρες,
πως οι γονείς την τίμησαν πραγματικά.

Ο πατέρας δεν τους πήρε δώρο
αφού ο Λάιας είχε όλα τ' αγαθά,
μα καθώς η Τίνα στεκόταν στον τοίχο
της έδωσε μια αρμαθιά κλειδιά.

Και οδηγώντας την έξω,
δεν ήταν και πολύ μακριά,
της έδειξε ένα ολοκαίνουριο αμάξι
ν' αστράφτει εκεί μπροστά.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Παρουσιάζονταν τα δώρα του γάμου.
Ασήμι, χρυσός και πορσελάνη.
Η Τίνα χαμογελούσε κι έλεγε ευχαριστώ.
Δεν ήξερε, μες στη χαρά της, τι να κάνει.

Ένα όμορφο λακκάκι φάνηκε στο πρόσωπό της
καθώς δώρα δεχόταν απ' τον κόσμο το δικό της.
Γύρω στις έντεκα οι ερωτευμένοι έφυγαν να πάνε πέρα,
να σφραγίσουν την αγάπη και την ευτυχία τους
εκείνη την πολύ ξεχωριστή ημέρα.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ο γάμος της αδελφής μου

Ο Γιόσκα, από τη Γαλλία, περιγράφει το γάμο της αδελφής του, της Πάπρικας

...Η τελετή τελείωσε.

Όλοι χειροκροτούν και ξεφωνίζουν. Είμαι πολύ ευτυχισμένος, γιατί την αγαπάω πολύ την αδελφή μου και χαίρομαι που είναι χαρούμενη.

— Να πιούμε! Φωνάζει ο πατέρας του Λάζλο, του γαμπρού.

Πριν όμως ανοίξουν τα μπουκάλια, οι φίλοι των νεόνυμφων τους περικυκλώνουν κι ένας από αυτούς σηκώνει ψηλά ένα πήλινο σταμνί. Είναι το έθιμο.

— Για πλησίασε!

Ο Λάζλο κάνει ότι δε θέλει και γελώντας πολεμάει να τους ξεφύγει. Δεν τα καταφέρνει όμως. Ο φίλος τους αφήνει το σταμνί κι εκείνο πέφτει... στο κεφάλι του καινούριου μου γαμπρού, που δε φαίνεται να πονάει καθόλου.

Όλοι σκύβουν για να μαζέψουν τα κομμάτια — είναι πολλά, σημάδι ότι το νέο αντρόγυνο θα είναι ευτυχισμένο.

Εκείνη τη στιγμή ένα περιπολικό της χωροφυλακής φτάνει στην κατασκήνωσή μας. Τα σκυλιά γαβγίζουν.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Τρεις τέσσερις χωροφύλακες βγαίνουν από το αυτοκίνητο.

Παρόλο που είμαι συνηθισμένος σε κάτι τέτοια, η καρδιά μου σφίγγεται.

Δεν κάναμε τίποτα κακό. Τι να τους πεις...

— Τι κάνετε εδώ;

— Ποιος είναι ο υπεύθυνος;

— Εγώ είμαι, λέει ο παππούς.

— Τι συμβαίνει και έχουν μαζευτεί τόσοι εδώ;

Ο παππούς και οι άντρες τους εξηγούν:

— Έχουμε γάμο...

— Για δεσ! Έχουν γάμο λέει...

Οι χωροφύλακες ζητούν ταυτότητες. Τις εξετάζουν με την ησυχία τους. Οι γυναίκες δυσανασχετούν, το φαγητό θα κρυώσει, τα κρέατα θα παραψηθούν...

— Εντάξει. Έτσι κι αλλιώς θα μας δώσουν εντολές, λέει ένας χωροφύλακας.

Τελικά οι χωροφύλακες φεύγουν. Ανασαίνουμε. Το γλέντι αρχίζει.

Δεν ξέρω κι εγώ πόση ώρα καθόμαστε στο τραπέζι. Τραγουδάμε, οι φελλοί των μπουκαλιών τινάζονται ψηλά, κάποιοι διηγούνται παλιές ιστορίες: τα ταξίδια, τις περιπέτειες. Μιλάνε για τα άλογα που πουλούσαν κάποτε, για τα αυτοκίνητα που πουλάνε τώρα, τα πανέρια, τα μπακίρια...

Η γιαγιά έχει την τιμητική της: όποτε συναντάει πολύ κόσμο, όπως σήμερα, μπορεί να μιλάει σε δέκα ανθρώπους ταυτόχρονα... Έπειτα οι κοπέλες πίνουν το χορό, τα χέρια τους σηκώνονται ψηλά, οι φούστες ανεμίζουν. Οι άντρες πίνουν, πίνουν...

Η γιορτή θα κρατήσει μέχρι αργά, μέχρι τη στιγμή της απαγωγής. Να ένας ακόμα τρόπος για να δείξει η Πάπρικα ότι δε θέλει να φύγει από την οικογένειά της. Ευτυχώς που έφυγαν οι χωροφύλακες, γιατί αλλιώς θα νόμιζαν πως άναψε τρικούβερτος καβγάς.

Από το βιβλίο του Μ. Σολέ, *Η τσιγγάνικη φλογέρα*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Για την ψεύτικη απαγωγή της νύφης...

Δέστε αυτό το δέντρο
πώς το δέρν' αέρας, πώς το κυματίζει.
Έτσι το δέρν' κι νους μου πως θα χωριστούμε

π' τον καλό μ' πατέρα, π' την καλή μου μάνα,
πως θα παώ στα ξένα, στα πεθερικά μου.
Εγώ κάναν δεν ξέρω, κάναν δε γνωρίζω
μον, τον πεθερό και την πεθερά μου.

Πολύδενδρο Βοΐου Κοζάνης

Κλάψε, μανούλα μ' δυνατά,
να γίνουν λάσπες και νερά
Να μείνω πίσω μια βραδιά,
δω στη γλυκιά μου φαμελιά.

Πάπικο Ζαγορίου

Έβγα μάνα μ' να ιδείς τον ήλιο
αν είναι νωρίς, πες μου να κάτσω
κι αν ενύχτωσε, πες μου να φύγω.
Όλοι μ' έδιωχναν κι όλοι με διώχνουν,
ως κ' η μάνα μου κι αυτή μου λέει φεύγα.
Φεύγω κλαίγοντας, φεύγω παραπονιώντας.
Τ' αδερφάκια μου πίνουν τις πόρτες
και τα ξαδερφάκια μου τα παραθύρια.
Δεν τη δίνουμε την αδερφή μας
γιατί μας έφτιαχνε γοργά την πίτα.

Σκαλοχώρι Βοΐου Κοζάνης

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Τα απρόοπτα του γάμου

Η ιστορία αυτή συνέβη στα παλιά χρόνια. Μια νεαρή κοπέλα ήταν πολύ ανήσυχη και νευρική την ώρα του γάμου της. Δεν έτρωγε καθόλου, υπήρχαν εξάλλου τόσες πολλές δουλειές να γίνουν. Ο γάμος της ήταν μεγάλος: πολλοί άνθρωποι είχαν παρευρεθεί, θόρυβος, ζωντάνια, κέφι, μουσική και χορός και τραπέζια στρωμένα με φαγητό και κρασί. Το κέντρο της προσοχής όλων ήταν ασφαλώς η νύφη. Μόλις μπήκε στην αίθουσα που γινόταν ο γάμος, οι συγγενείς του γαμπρού με πολλή τιμή και καμάρι της κάλυψαν το στήθος με χρυσά νομίσματα, αλυσίδες, χρυσαφικά της καλύτερης ποιότητας και χρυσά οικογενειακά κειμήλια που έχουν μεγάλη σημασία για την ιστορία της οικογένειας. Και έτσι στολισμένη η νύφη χόρευε πότε με τους άνδρες συγγενείς και πότε με τις γυναίκες.

Αργά εκείνο το βράδυ, ξεφλούδισε ένα αυγό, έφαγε το ασπράδι και έβαλε τον κρόκο στο στόμα της. Ήταν τόσο ανήσυχη που ξέχασε να μασήσει και ο κρόκος σφηνώθηκε στο λαιμό της και πέθανε. Έτσι, αντί για γάμο, οι άνθρωποι είχαν κηδεία.

Την επόμενη νύχτα δυο γκατζέ που την είδαν ντυμένη στα χρυσά για το γάμο της, πήγαν να την κλέψουν, νεκρή καθώς ήτανε. Άνοιξαν το φέρετρο. Ένας από αυτούς έβαλε το πόδι του στο στήθος της για να τραβήξει απότομα τα χρυσά στολίδια της. Τότε ακριβώς ο κρόκος πετάχτηκε έξω. Κρατώντας την αναπνοή της, η νύφη έβηξε και είπε: «Τι κάνω εδώ πέρα;». Κατατρόμαξε τους γκατζέ οι οποίοι το βάλανε στα πόδια και δεν πήραν το χρυσό.

Ύστερα η νύφη πήγε περπατώντας μέχρι τον καταυλισμό και βρήκε τους δικούς της. Αυτοί φοβήθηκαν πολύ γιατί ήξεραν ότι είχε πεθάνει. Η νύφη όμως τους είπε: «Δεν είμαι φάντασμα, είμαι ζωντανή». Και έζησε άλλα σαράντα χρόνια.

Αυτή είναι μια αληθινή ιστορία.

Παραμύθι που αφηγήθηκε η Carol Miller
από τις Ηνωμένες Πολιτείες το 1967,
από το βιβλίο της D. Tong, *Gypsy Folktales*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Η τελετή του γάμου μπορεί να έχει πολλά απρόοπτα κι αναπάντεχα. Μπορεί να αργήσει η νύφη. Μπορεί να χαλάσει το αυτοκίνητο. Να πάει ο γαμπρός σε άλλη εκκλησία. Να ξεχάσει ο παπάς τα λόγια της ακολουθίας. Να μπει ο γαμπρός με τ' άλογο στην εκκλησία. Να φάγχει ο κουμπάρος τελευταία στιγμή τις βέρες και να μην τις βρίσκει...

Ωστόσο, χωρίς αμφιβολία, πολύ περισσότερα αναπάντεχα έχει η ζωή ενός παντρεμένου ζευγαριού. Οι λύσεις, μερικές φορές, είναι τόσο απλές μα και τόσο σπουδαίες όσο το να «ανακαλύψεις» μία ήπειρο που κανένας από τους ανθρώπους γύρω σου δε φανταζόταν την ύπαρξή της. Όπως ανακάλυψε, ας πούμε, την Αμερική ο Χριστόφορος Κολόμβος. Και, μια και το παραμύθι μας κάνει λόγο για αυγά, ας θυμηθούμε και την ιστορία του περίφημου «αυγού του Κολόμβου».

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Η ιστορία μιας οικογένειας...

Βασανισμένοι οι Τσολάκηδες, η φάρα της μάνας της Ερατώ. Φτωχοί άνθρωποι, γυρολόγοι, μεροκαματιάρηδες. Όλη τη χώρα περνούσαν με τις σουσύτες για τη σταφίδα, για τα πορτοκάλια, για τα μπαμπάκια. Καλάθια έπλεκαν το καλοκαίρι. Μα όταν τους βρισκόταν μια στιγμή να ξαποστάσουν, εκεί γυρνούσαν...

Εκεί ήταν το σπίτι τους.

Δυο γενιές πίσω απ' την Ερατώ ήταν που στήθηκε η πρώτη παράγκα. Ο παππούς, ο Λευτέρης, παιδί ακόμα, πολύ πριν παντρευτεί την Ελένη, απ' τα καλάμια που έπλεκαν τα καλάθια έφτιαξε μια φλογέρα. Πάλεψε, πάλεψε μόνος του, σιγά σιγά έμαθε πέντε πράγματα κι έπειτα έπαιζε στις γιορτές —μιας και δεν υπήρχε κανένας καλύτερος— και μάζευε φραγκοδίφραγκα. Και με τα ψίχουλα αυτά αξιώθηκε κάποια στιγμή να πάρει ένα κλαρίνο. Τότε δεν τον έπιανε κανένας, έχασε το μυαλό του. Παράτησε και τα καλάθια και τα αγροτικά, φόρτωσε τα λιγιστά τους υπάρχοντα στη σουστά και με την Ελένη έγκυο και την Αφροδίτη μωράκι ξεκίνησαν για τη μεγάλη περιπέτεια.

Οι άλλοι και η οικογένεια της γυναίκας του λέγανε: «Πάει αυτός, ζουρλάθηκε. Θα δυστυχήσει η κόρη μας και τα εγγόνια μας μαζί». Ο Λευτέρης, όμως, σκοπό της ζωής του το 'βαλε να γίνει κλαριντζής. Και το κατάφερε. Σ' όποιο πανηγύρι γινόταν, απ' τη μια άκρη της Ελλάδας ως την άλλη, αυτός ήταν παρών. Στην αρχή μαζί με τους άλλους, τους παλιούς και τους καλούς. Τους μελετούσε, ξεσήκωνε τα κόλπα τους. Σιγά σιγά φτιάχτηκε, έγινε όνομα. Εκείνον καλούσαν τώρα να παίζει. Κι όπως ήταν άνθρωπος απλός και ήμερος «ούτε ποτά ούτε γυναίκες ούτε ζάρια», ό,τι λεφτά μάζευε στην Ελένη ερχόταν και τ' ακουμπούσε.

Κάποια μέρα —η Αφροδίτη θα 'ταν πέντε έξι χρονών— άδειασε η Ελένη τη μέσα τσέπη της ποδιάς της, όπου φύλαγε ό,τι κατάφερνε να της περισσεύει τόσα χρόνια. Της φάνηκαν πολλά. Δεν είχε ξαναδεί ποτέ στη ζωή της τόσο παρά μαζεμένο. Τ' άφησε έτσι, στη μέση στο τσαντίρι, και δεν κοιμήθηκε, τον περίμενε να γυρίσει.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ο Λευτέρης, όταν τα είδε, ξαφνιάστηκε. Δεν του 'χε ποτέ μαρτυρήσει η Ελένη πως μάζευε λεφτά. Του τα 'δωσε να πάρει ένα καλύτερο όργανο, να 'ναι ο πρώτος των πρώτων, όπως του άξιζε.

Εκείνος αρνήθηκε. Αυτά τα λεφτά ήταν και για τους δυο τους. Να ετοιμα-

στεί και θα την πάρει αυτή τη στιγμή έξω, να τη γλεντήσει. Όχι, του 'πε η Ελένη. Με το αίμα της ψυχής της τα μάζεψε. Τ' αποφόρια των αποφοριών φόραγε. Ακόμα και των παιδιών το φαγητό μετρούσε.

Κοιτάχτηκαν και, χωρίς να μιλήσουν, ήξεραν τι θα έκαναν μ' αυτή τη μικρή περιουσία. Θα γύριζαν πίσω. Θα έφτιαχναν ένα καταφύγιο, θα ρίζωναν πια σ' ένα μέρος. Τέρμα το τσαντίρι, οι βροχές, τα κρύα...

Μια μέρα, λοιπόν, στα μέσα της δεκαετίας του '60, γύρισαν ο Λευτέρης και η Ελένη θριαμβευτές. Κι ενώ όλοι περίμεναν ότι σαν και τις άλλες φορές θα 'στηναν το τσαντίρι τους, ο Λευτέρης κατέβασε απ' τη σούστα έναν κασμά και έσκαψε για τα θεμέλια του σπιτιού του, του πρώτου σπιτιού που χτίστηκε στον οικισμό.

Και κάθε χρόνο, λίγο λίγο, έφτιαχναν το σπιτάκι τους, του 'βαζαν πόρτες και παράθυρα στην αρχή, κι έχτισαν κι άλλο ένα δωμάτιο για τα παιδιά από δίπλα κι ύστερα και κουζίνα χωριστή. Κι όταν παντρεύτηκε το Λάμπρο η Αφροδίτη, πρόσθεσαν ένα μεγάλο δωμάτιο για το καινούριο ζευγάρι.

Από το βιβλίο του Σ. Αβδούλου και της Ε. Ριτωώνη-Μπομπούλου, *Ψιθυροί Καρδιάς*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΟΤΑΝ ΓΕΝΝΗΘΗΚΕΣ...

Ήτανε καλοκαίρι κι όμως εγώ κρύωνα. Πονούσα πολύ... Δεν μπορούσα να κουνηθώ. Ένιωθα το κεφάλι μου τόσο βαρύ, θαρρείς και ήταν από σίδερο.

Χέρια, πόδια, ασηκωτα, σαν να τα είχες στερεώσει στο κρεβάτι με μπετόν.

Ζαλάδα, δεν κατόρθωνα να κρατήσω ανοιχτά τα μάτια μου, όσο και να το 'θελα. Γύρω μου όλοι οι αγαπημένοι, άλλοι να γελάνε, άλλοι να κλαίνε, άλλοι και τα δύο μαζί.

Ο πατέρας σου. Ο πατέρας μου. Ο δεύτερος πατέρας μου, ξέρεις, ο μεγάλος μου αδελφός, ο θείος σου ο Λευτέρης, που ξενιτεύτηκε από δεκατεσσάρων χρονών για να βοηθήσει να γίνω εγώ καλά από μια αρρώστια μου. Ο μικρός μου αδελφός. Η αδελφή μου. Κι η μαμά της μαμάς μου ήταν εκεί, κι ας περπατάει με δυσκολία. Κι οι θείοι μου. Κι οι θείες μου. Και οι φίλες μου.

Και τέλος αυτή η άγια μορφή. Η μητέρα μου. Αυτή η γυναίκα που της χρωστάω όχι μόνο τη ζωή μου, αλλά και ό,τι πιο ακριβό και πολυτιμότερο έχω. Ό,τι αισθάνομαι ότι μου είναι ανώτερο κι απ' την ίδια μου τη

ζωή. Ανώτερο απ' τον αέρα που ανασαίνω, απ' το νερό που πίνω, απ' το φως των ματιών μου και τον ήχο της φωνής μου...

Τη δική σου τη ζωή.

Γιατί, βλέπεις, παιδί μου, η εγκυμοσύνη μου ήταν δύσκολη και χωρίς τη γιαγιά σου δε θα τα κατάφερνα. Έπρεπε να μείνω στο κρεβάτι, καθηλωμένη, για εννιά μήνες. Εκατόν πενήντα ενέσεις, φάρμακα, κι ασπιρίνες. Πάντα είχα πρόβλημα εγώ με τις ασπιρίνες... έτσι και τώρα. Έπαθα γαστροραγία.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Και μετά, όταν ήρθε πια ο καιρός της γέννας, πάμε στο γιατρό μαζί με τον πατέρα σου και τη γιαγιά σου. Κι ο γιατρός μας λέει, όλα καλά, σε δυο μέρες το πολύ θα γεννήσω. Μα να που, φεύγοντας από το ιατρείο, πέφτω από τις σκάλες. Εσπευσμένη εισαγωγή στο νοσοκομείο για να κάνω καισαρική την άλλη μέρα. Η νύχτα που περάσαμε όλοι, παιδί μου... Με τη δύναμη του Θεού ξημέρωσε. 2 του Ιουλίου, ημέρα Τρίτη. Όταν σε φέρανε σε μένα φάνταζες τόσο όμορφος. Και γερός! Τέσσερα κιλά κι εβδομήντα γραμμάρια. Ακριβώς! Ούτε και τώρα, που σ' έχω απέναντί μου, δεν μπορώ να περιγράψω τα συναισθήματά μου. Δεν υπάρχουν τόσο σπουδαίες και τόσο πλήρεις λέξεις. Είχα τον κόσμο στα πόδια μου. Με είχε αξιώσει ο Θεός να μπορώ να δώσω ζωή.

Ο καιρός πέρασε και τώρα έχουμε στο σπίτι μας ένα μικρό ανθρωπάκι, που το ξέρεις καλά, να τριγυρνάει. Να μας κάνει ένα σωρό ζημιές και να μας γεμίζει χαρά και πρωτόγνωρες συγκινήσεις. Να μας τρελαίνει με τα λογάκια του και με τη φατσούλα του. Κοντά σου έχουμε γίνει και μεις παιδιά. Ο πατέρας σου μπορεί να παίζει μαζί σου ατέλειωτες ώρες, όσο κουρασμένος κι αν είναι απ' τη δουλειά. Δεν τον πτοούν ούτε τ' απανωτά ξενύχτια που κάνουμε όταν είσαι αδιάθετος. Κάθε φορά που φεύγει από κοντά μας για να δουλέψει σ' άλλα μέρη, μας τηλεφωνεί κάθε μέρα, και παραπάνω από μία φορές.

Κι αλήθεια, δεν μπορώ να φανταστώ τι διαφορά υπάρχει ανάμεσα στους ανθρώπους απ' όλου του κόσμου τις «φυλές» και τα «έθνη» όταν αυτοί γίνονται... γονείς.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Η λεχώνα

Αφήγηση: Ελένη Δημητρίου

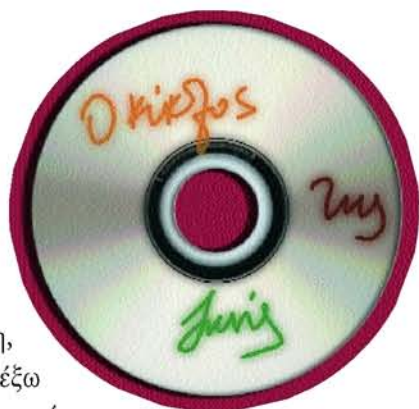
Η λεχωνιά για εμάς είναι κάτι ιερό. Κάτι που το σεβόμαστε πάρα πολύ. Εμείς στη λεχώνα προσέχουμε πολλά πράγματα. Όπως, παράδειγμα, όταν έχουμε μια λεχώνα στο σπίτι δεν πάμε σε κηδείες, δε βλέπουμε νεκρό, δεν τρώμε κόλλυβα. Μετά, τη λεχώνα δεν την αφήνουμε σαράντα μέρες να βγαίνει έξω από το σπίτι. Τη νύχτα δεν την αφήνουμε να βγαίνει έξω για να μη δαιμονιστεί. Την προστατεύουμε από τους δαίμονες. Η λεχώνα, λέμε, σαράντα μέρες είναι ο τάφος της ανοιχτός. Το ένα της πόδι είναι μέσα στον τάφο και το άλλο είναι απ' έξω. Γι' αυτό κιόλας δεν την αφήνουμε ποτέ μόνη της τη λεχώνα. Ή η μάνα ή η πεθερά ή ο άντρας θα είναι πάντα δίπλα της.

Δεν την αφήνουμε μόνη της τη λεχώνα, μέχρι που

να σαραντίσει, να πάει στην εκκλησιά, να πάρει την ευλογία του παπά. Ούτε τραγούδια ακούει η λεχώνα ούτε στον καθρέφτη κοιτάζεται. Όπως επίσης δεν αφήνουμε να πάνε και ξένοι άνθρωποι σε νεκροταφεία και σε κηδείες και σε μνημόσυνα και σε τέτοια πράγματα και να έρθουν στο σπίτι μας όταν έχουμε λεχώνα. Η λεχώνα για μας είναι κάτι πολύ ιερό. Είναι σαν να έχουμε την Παναγιά μέσα στο σπίτι μας.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Τη νύχτα δεν κάνει ούτε και οι άλλοι να βγούνε έξω και να 'ρθούνε πάνω στη λεχώνα. Αν είναι ανάγκη, αν είναι κάτι σοβαρό, θα πρέπει ν' ανάψει μια φωτιά έξω ο άνδρας, έξω από την πόρτα της λεχώνας, να περάσει πάνω από τη φωτιά και μετά να μπει μέσα. Αυτό σημαίνει πως ό,τι κακό έχει κουβαλήσει ο άντρας μαζί του θα καεί με τη φωτιά και δε θα μπει μέσα στο σπίτι, πάνω στη λεχώνα και στο λεχωνiάρικο, στο ασαράντιστο το μωρό. Και πάντα προσέχουμε η λεχώνα να μην πάει και σε ξένο σπίτι γιατί λέμε ότι θα 'ναι γρουσουζιά. Αν θα πάει η λεχώνα σ' ένα ξένο σπίτι, τότε θα πάρει αγιασμό και θα τον δώσει σ' εκείνο το σπίτι που είχε πάει για να το ρίξουν μέσα και ν' αγιάσουν το σπίτι τους.

Ακόμα προσέχουμε η λεχώνα τη νύχτα να μην πλησιάσει βρύση, ούτε ν' ανοίξει βρύση, ούτε να βάλει μόνη από τη βρύση νερό να πει. Πάντα της το έχουμε το νερό δίπλα της για να έχει κατασταλάξει. Όλα τα κακά πνεύματα λένε ότι, κλείνοντας τη βρύση, κλείνουν κι αυτά. Γι' αυτό κιόλας δεν αφήνουμε τη λεχώνα να πάει εκεί.

Όταν είναι να γεννήσει μια γυναίκα δεν κάνει να 'χει τίποτα πάνω της δεμένο κόμπο, γιατί έτσι θα είναι «λυμένη», ώστε να γεννήσει πιο εύκολα. Γι' αυτό και ούτε και τα μαλλιά της είναι δεμένα. Την ώρα που γεννάει η γυναίκα κι έχει τους δυνατούς πόνους με τα μαλλιά της καθαρίζουμε και τον ιδρώτα από το πρόσωπό της, για να γίνει καθαρό το προσωπάκι της όπως ήταν πριν μείνει έγκυος.

Πάντα έχουμε στο παιδί ψωμί, αλάτι και σκούπα. Το ψωμί σημαίνει να είναι ευτυχισμένο, να έχει πάντα ψωμί στη ζωή του, να μην του λείψει ποτέ. Το αλάτι είναι για το μάτι και η σκούπα είναι για τη γλωσσοφαγιά.

Το ψωμί φέρνει τύχη

Το ψωμί είναι η αξιοπρέπεια της ζωής. Οι παλιοί συνήθιζαν να λένε: «Όσο περισσότερο φροντίζεις το ψωμί, τόσο περισσότερο φυλάς την τύχη σου. Αν δε φροντίσεις το ψωμί σου, είναι σαν να μην προστατεύεις την τύχη σου. Πέταξε το ψωμί σου και θα πετάξεις την τύχη σου μακριά». Ακόμη ορκίζονταν στο ψωμί λέγοντας: «Να μη χαρώ το ψωμί που τρώω» ή «Αν σου λέω ψέματα, το ψωμί που τρώω να με τυφλώσει και να με αφήσει παράλυτο».

Ήταν κάποτε και δεν ήταν ένας Τσιγγάνος που είχε τόσα πλούτη που δεν ήξερε τι να τα κάνει. Χωράφια, βόδια, αλογα, γαϊδούρια, πρόβατα — ό,τι μπορείς να φανταστείς το είχε. Σε ποιο μέρος να έβαζε τα πράγματά του; «Θεέ μου» είπε μια μέρα «Τι να κάνω με τόσα χρήματα; Πάρε λίγα από μένα!». Αλλά ο Θεός του 'δινε ακόμη περισσότερα.

Κάποτε ο Τσιγγάνος ονειρεύτηκε πως είδε ένα γέρο άνθρωπο να του μιλάει. Ο γέρος τού είπε: «Κοίτα όταν τρως ψωμί να μην τρως πάνω στο τραπέζι. Να τρως όρθιος». Και μετά του εξήγησε: «Ο Θεός δε θα σου δώσει τότε αρκετό πλούτο».

Αμέσως μόλις ξύπνησε ο πλούσιος, αναρωτήθηκε τι να σήμαινε το όνειρο. Και έτσι όταν η γυναίκα του έστρωσε το τραπέζι, αυτός δεν κάθισε κάτω. Τι έκανε τότε; Έδεσε μια πετσέτα στο λαιμό του και έφαγε όρθιος. Αλλά τα ψίχουλα του ψωμιού δεν πέσανε στο πάτωμα γιατί τα έπιασε στην πετσέτα. Κατόπιν τα μάζεψε και τα έφαγε κι αυτά. Κρατούσε το ψωμί του με μεγάλη εκτίμηση.

Και να, ο Θεός του 'δωσε ξανά πλούτη! Η ευημερία ήταν το πεπρωμένο του. «Ω, Θεέ μου» είπε «στο όνειρό μου κάποιος μου είπε να τρώω ενώ θα στέκομαι όρθιος. Έτσι και έκανα, αλλά μου δόθηκε περισσότερος πλούτος. Τι μπορώ να κάνω για να χάσω λίγη από την τύχη μου και να πάρω λιγότερα;».

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ονειρεύτηκε το γέρο άνδρα πάλι. «Σου είπα», μίλησε ο γέρος άνδρας «να τρως ενώ θα στέκεσαι όρθιος. Αλλά πήρες μια πετσέτα και δεν έριξες ούτε ψίχουλο. Είναι σημαντικό να τα αφήσεις να πέσουν στο πάτωμα. Φάε με αυτόν τον τρόπο και ο Θεός δε θα κρατήσει την τύχη σου πλέον».

Ξανά ο πλούσιος ξύπνησε. «Ας δούμε» σκέφτηκε «τι θα συμβεί αν κάνω όπως μου είπε ο γέρος». Πήρε λίγο ψωμί, τρώγοντάς το με τον τρόπο που του ειπώθηκε και κοίτα — εκείνη την ημέρα άρχισε να βρέχει! Έβρεξε και πάλι έβρεξε και τριακόσια, πεντακόσια πρόβατα ψόφησαν. Έγινε μια μεγάλη πλημμύρα και όλα τα πρόβατά του πνίγηκαν.

«Τώρα» είπε «έχασα όλη μου την τύχη με αυτό το ψωμί». Την επόμενη μέρα έφαγε το ψωμί του με τον ίδιο τρόπο και κοίτα — ένας δυνατός άνεμος σηκώθηκε που το σπίτι του κατέρρευσε. Και μέρα με τη μέρα συνέχισε να χάνει κοπάδια και πλούτη ώσπου τελικά έγινε τελείως φτωχός. Τι να κάνει τώρα;

«Ω, Θεέ μου» είπε «Τώρα τι; Παραπονέθηκα και πήρα αυτή τη θύελλα. Παραπονέθηκα για την περιουσία μου, τα χρήματά μου. Τώρα ας δούμε αν μπορώ να πάρω λίγη τύχη πίσω».

Έτσι, όπως γνωρίζεις, έπιασε ξανά τα ψίχουλα στην πετσέτα όταν έτρωγε το ψωμί του. Και ο Θεός του έδωσε πίσω όλα όσα ήθελε: βόδια, άλογα, γαϊδούρια, γουρούνια. Και έγινε πλούσιος πάλι.

Εγώ ήμουν εκεί και τώρα είμαι εδώ.

Παραμύθι που αφηγήθηκε η Fatma Zanblaki Heinschink από την Τουρκία, από το βιβλίο της D. Tong, *Gypsy Folktales*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Όπως τύχη φέρνει και το μέλι, τα μύγδαλα, το νεράκι ...

Οι μοίρες είναι τρεις αδερφάδες, και κατοικούν στην άκρη του κόσμου, σ' ένα μεγάλο και πλούσιο παλάτι που 'χει ολόγυρα έναν ωραίο κήπο. Και κατεβαίνουν σ' αυτόν συχνά, και παίζουν όργανα και τραγουδούν. Είναι σαν τις άλλες γυναίκες, μόνο που δεν πεθαίνουν ποτές. Όλες τις δουλειές του σπιτιού τις κάνουν μονάχες των, και τα φορέματα που φορούν, αυτές τα φτιάχνουν: νέθουν, υφαίνουν σε μαλαματένιο αργαλειό και τα ράφουν μονάχες των.

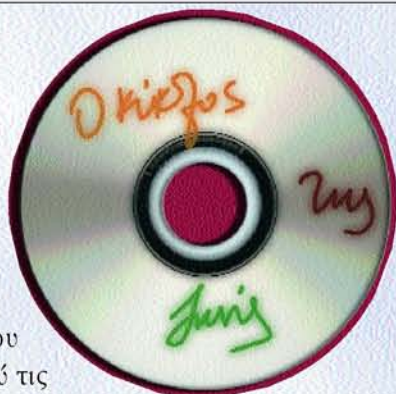
Άλλοι πάλι λένουν πως δεν κατοικούν σε παλάτι, παρά πως καθεμία έχει το σπιτάκι της στην άκρη του κόσμου, και πως είναι μακριά το ένα σπιτάκι από τ' άλλο.

Και άλλοι πάλι έχουν να ειπούν πως είναι στην άκρη του κόσμου δύο μεγάλες σπηλιές, μακριά η μία από την άλλη, και πως σ' αυτές μένουν οι μοίρες, πότε στη μία, πότε στην άλλη. Μέσα, αυτές οι σπηλιές είναι καλύτερες από το πλουσιότερο σπίτι. Και στη μέση καθεμιάς είναι πάντα στρωμένο τραπέζι με χίλια δυο καλά.

Συχνά, οι μοίρες αφήνουν την κατοικία τους και γυρίζουν όλη τη γη, για να μοιράνουν τα παιδιά που γεννιούνται. Τα μοιράνουν την τρίτη ημέρα, και το ξεύρουνε αυτό όλοι, γι' αυτό ετοιμάζουν το παιδί και συγυρίζουν το σπίτι για να δεχτούν τις μοίρες, και βάνουν και στη μέση, στην κάμερη που είναι η λεχώνα, τραπέζι με τρία καθίσματα, και στο τραπέζι απάνου έχουν μέλι και τρεις καρδιές από μύγδαλα και τρία κουταλάκια, τρία ποτήρια νερό και τρία βαγιόλια. Και κάνουν ό,τι μπορούν για να ευχαριστήσουν τις μοίρες και να καλομοιράνουν το παιδί.

Όταν οι μοίρες έρχονται στο σπίτι που θα μοιράνουν το παιδί, είναι στολισμένες, ασπροντιμένες, με κορόνα ή κανέν' άλλο στόλισμα στο κεφάλι, με γιορντάνια από μαργαριτάρια στο λαιμό και με μαργαριταρένια βραχιόλια. Η μεγάλη κρατεί και ένα μαργαριταρένιο κομπολόι στο χέρι. Έχει κι ένα βιβλίο, και σ' αυτό γράφει ό,τι και οι τρεις μοιράνουνε το παιδί. Στην κάμερη της λεχώνας μπαίνουν τα μεσάνυχτα. Μπροστά πηγαίνει η μεγάλη, η πρώτη, και κάθονται στο τραπέζι και οι τρεις, με τη μεγάλη στη μέση. Αφού ξεκουραστούν, τρώνε το γλυκό και εύχονται να 'ναι και το παιδί γλυκάμενο σ' όλη του τη ζωή. Έπειτα οι δύο μελετούνε τις τύχες του παιδιού, κι αν τα δεχτεί η μεγάλη, τα γράφει στο βιβλίο της.

Παράδοση από την Αίγινα, από τη συλλογή του Ν. Πολίτη

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ν
α
ν
ο
υ
ρ
ί
σ
μ
α
τ
α

Κοιμήσου αστρί, κοιμήσου αυγή, κοιμήσου νιό φεγγάρι,
κοιμήσου, που να σε χαρεί ο νιός που θα σε πάρει.

Κοιμήσου, που παράγγειλα στην Πόλη τα χρυσά σου,
στη Βενετιά τα ρούχα σου και τα διαμαντικά σου.

Κοιμήσου, που σου ράβουνε το πάπλωμα στην Πόλη,
και σου το τελειώνουνε σαρανταδυό μαστόροι
στη μέση βάνουν τον αετό, στην άκρη το παγόνι.

Νάνι, του ρήγα το παιδί, του βασιλιά τ' αγρόνι.

Κοιμήσου, και παράγγειλα παπούτσια στον τσαγκάρη,
να σου τα κάνει κόκκινα με το μαργαριτάρι.

Κοιμήσου μες στην κούνια
σου και στα παχιά πανιά σου,
κι η Παναγιά η Δέσποινα
να είναι συντροφιά σου.

Ένα πολύ
γνωστό παραδοσιακό

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

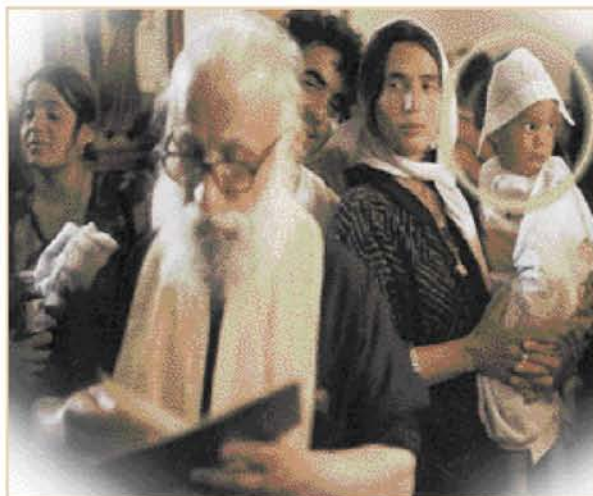
Ταμπανιώ βα κεραβά
μπουτ χουρντί σι βόι
ντεβλαβά κεραβά
σόσκε ντέβλα
βα κεραβά πώπω ντέβλα αβέλα
ωχ αβέλα η ντάιο τι λέλα.
Ταμπανιώ βα κεραβά
ωχ αβέλα η ντάιο
σόσκε ντέβλα μπιτσάβαλα
άμα καλέλα καμερά
τι μπικινέλα μάντε.
Η Ταμπανιώ σοβελά κον χουρντό γράνι.
Η Ταμπανιώ μπικινέλα καρπούζι
με το μαχαίρι.
Η Ταμπανιώ γκιάλα κοντούι στινά
αρακλέλα ο ντούι πραλά
κεραντέλα ντούι μπαρέ παγωτά.

Η Ταμπανιώ λέω
τι μικρή που είναι
Θε μου λέω γιατί Θε μου λέω
πώπω Θε μου έρχεται
να, έρχεται η μάνα της να την πάρει.
Η Ταμπανιώ λέω ωχ έρχεται η μάνα της
γιατί τη στέλνεις Θε μου
άμα την πάρει θα πεθάνω
σε μένα να την πουλήσει.
Η Ταμπανιώ κοιμάται
σε μικρό κρεβάτι.
Η Ταμπανιώ πουλάει
καρπούζι με το μαχαίρι.
Η Ταμπανιώ πηγαίνει στα δυο στενά
την πιάνουν τα δυο αδέρφια της
και την κερνάνε δυο μεγάλα παγωτά.

Και ένα αυτοσχέδιο

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

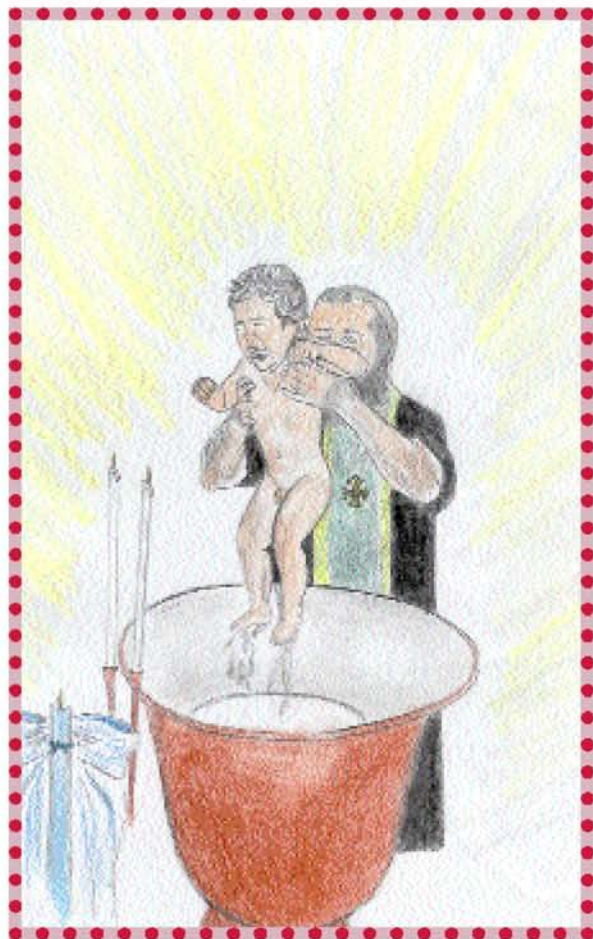
Ένα παιδάκι, ο Γιαννάκης, λέει τη δική του ιστορία, όπως την άκουσε από τους γονείς του...

Εμένα η μητέρα μου έκανε μόνο ένα παιδί, την αφεντιά μου. Περάσανε όμως πολλά χρόνια έως ότου γεννηθώ. Γιατί στην αρχή η μάνα μου δεν μπορούσε να κάνει παιδιά. Σαν από θαύμα με γέννησε, στα τριάντα οκτώ της. Όταν με το καλό ήρθα στον κόσμο, με φώναζε Johnny, Johnny. Της είχε κολλήσει αυτό το όνομα.

Η μάνα μου έδωσε λόγο να με βαπτίσει μια κυρία από την Ηλιούπολη. Μάλιστα τ' όνομα το είχαν κιάλας δοσμένο.

Όμως ο πατέρας μου, ο μπάρμπα-Μιχάλης ο Ντραγκόια, όπως ήταν το παρατσούκλι του, καθώς πούλαγε μια μέρα ένα χάλι πέρασε κατάκοπος καθώς ήταν από ένα σπίτι. Εκεί τον καλοδέχτηκαν και του δώσανε ένα ποτήρι νερό να ξεδιψάσει. Πάνω στην κουβέντα ο πατέρας τούς λέει: «Η γυναίκα μου είναι λεχώνα, σ' ένα αγοράκι. Θέλετε να το βαπτίσετε;». Τότε η γιαγιά του σπιτιού, η νονά μου η Αναστασία, σηκώθηκε και του είπε «Να γίνουμε κουμπάροι, λοιπόν».

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Η κουμπαριά με την άλλη κυρία δεν έγινε τελικά. Η μητέρα μου παρ' όλα αυτά ξέχασε το όνομα με το οποίο με φώναζε και ήθελε να με βαπτίσει με τ' άλλο όνομα που είχε δώσει η παρά λίγο νονά μου από την Ηλιούπολη.

Μια γειτόνισσά μας κάποια μέρα εξήγησε στη μάνα μου πως το όνομα Johnny που με φώναζε σημαίνει στα Ελληνικά Γιάννης και πως έτσι έπρεπε να με βγάλουν. Η μητέρα μου είχε διαφορετική γνώμη.

Λίγες μέρες αργότερα βλέπει στο όνειρό της πως χάθηκα στο δάσος του Καρέα στον Υμηττό και πως με έψαχνε. Εκεί ξαφνικά βγήκε ένας καβαλάρης και της λέει: «Εδώ είναι ο Γιάννης, μη φοβάσαι. Γιάννη να το βγάλεις το παιδί. Και έτσι λοιπόν με βάπτισαν Γιάννη στο μοναστήρι του Αγιάνη στον Καρέα».

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

*Σα γοργόνα στο νερό
εγώ βουτιά θα κάνω
όλους θα σας τρελάνω
και όνομα θα πάρω.*

*Σώμα έχω καλλίγραμμο
και πρόσωπο φεγγάρι
γι' αυτό θα πάω
στην εκκλησιά
γεμάτη με καμάρι...*

Το βγάλσιμο του λαδιού της βάπτισης

Παραδόσεις των Ελλήνων Τσιγγάνων
που ζούσαν στη Ρουμανία

Δυο μέρες μετά τη βάπτιση μαζεύεται όλη η οικογένεια και ο νονός και η νονά για να βγάλουν, καθώς λένε, το λάδι που αλείφθηκε το παιδί στην κολυμβήθρα.

Μέσα σε μια λεκάνη θα χύσουν ζεστό νερό για να πλύνουν το βρέφος. Η λεκάνη θα είναι γεμάτη με πούπουλα από κότα για να είναι το παιδί ελαφρύ και χωρίς βάρη στη ζωή του, καθώς πιστεύεται. Επίσης θα υπάρχουν και χρήματα που συμβολίζουν την τύχη του μικρού, χρυσαφικά για να τα έχει και στην υπόλοιπη ζωή του και λουλούδια. Οι νονοί πλένουν το παιδί σ' όλα τα σημεία του σώματος από την κορυφή μέχρι τα νύχια αλλά και στο στόμα, τα δόντια και τα ούλα, ώστε να είναι καθαρό και σ' αυτή αλλά και στην άλλη ζωή. Οι παρευρισκόμενοι τότε θα ρίξουν χρήματα και στη λεκάνη, όπως ακριβώς και στο κρεβάτι της νύφης. Κατόπιν θα ντύσουν το παιδί με καινούρια εσώρουχα και ρούχα και θ' ακολουθήσουν φαγητό, χορός και τραγούδι. Το σεντονάκι με το οποίο οι ανάδοχοι κράτησαν το παιδί αμέσως μετά τη βάπτιση θα στρωθεί στο κρεβατάκι του μωρού, ώστε να κοιμηθεί πάνω του όλη τη νύχτα.

Το σεντόνι αυτό, σύμβολο και αγνότητας και αγιασμού, να το έχει το παιδί και σ' αυτήν αλλά και στη μέλλουσα ζωή του.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Το βάφτισμα (1)

Η κυρά Κατίνα που έκανε γυρολογικό εμπόριο συχνά έπαιρνε μαζί της διάφορα άτομα, αγόρια και κορίτσια, άντρες και γυναίκες, για να τους μάθει τη δουλειά. Έτσι πήρε κάποτε και μένα. Ήμουνα κορίτσι εικοσιτριών χρονών και χρειαζόμουνα εργασία. Μου είπε

για μια μέρα: «Αύριο θα έρθεις μαζί μου στη δουλειά».

Έτσι κι έγινε. Πήγαμε στο δρόμο, γιατί η δουλειά μας ήταν να χτυπάμε τις πόρτες στα σπίτια και να πουλάμε τηνπραμάτεια μας. Ενδιάμεσα βέβαια γινότανε όλη η διαδικασία της πώλησης, το «ψηστήρι» του πελάτη, θα λέγαμε.

Δε μου έκανε κάποιο προπαρασκευαστικό μάθημα. Δε μου είπε, κοίτα, έτσι να λες ή να πράττεις.

Μου είπε απλά, έλα μαζί μου αύριο. Και με τη μια μπήκα στη φωτιά.

Είχα λίγο τρακ, γιατί έβλεπα με τι άνεση συζητούσε με τον κόσμο και πώς προσπαθούσε να πουλήσει. Ήταν βέβαια τότε άλλη εποχή. Ο κόσμος σου άνοιγε την πόρτα του σπιτιού. Συζητούσαμε με τους πελάτες, γιατί κι αυτοί θέλανε να δουν το εμπόρευμα, να ακούσουν τους πωλητές ή τις πωλήτριες.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Η πώληση από πόρτα σε πόρτα ήταν και επικοινωνία, με την έννοια ότι αρκετός χρόνος αφιερωνόταν σε συζήτηση ανάμεσα στον πωλητή και τον πελάτη, συζήτηση όπου θίγονταν και γενικότερα ζητήματα ή ζητήματα προσωπικής τάξης και υφής.

Για μια εβδομάδα δεμίλαγα στις εξορμήσεις μας. Απλά έβλεπα τα πάντα. Βοηθούσα βέβαια, κουβαλώντας την τσάντα ή ανοίγοντας τα τραπεζομάντιλα και τα σεμεδάκια για να τ' απλώσουμε στο χώρο της νοικοκυράς. Η επικοινωνία μου με την κυρά Κατίνα γινόταν με τα μάτια.

Τότε οι νοικοκυρές ήταν στο σπίτι και είχαν ένα χαρτζιλίκι να διαθέσουν.

Μετά από μια εβδομάδα ανέλαβα κι εγώ δράση. Ήξερα γράμματα κι έτσι μπορούσα να βοηθήσω περισσότερο. Να διαβάζω τους δρόμους να ξέρω πού πηγαίνουμε κι άλλα.

Πηγαίναμε πολύ καλά μαζί. Ήμαστε αχτύπητες. Ξέραμε η μια την ψυχολογία της άλλης.

Σήμερα αν έπανα αυτή τη δουλειά, θα ήταν πιο δύσκολα τα πράγματα.

Όμως χρειάστηκε να περπατήσω τη δουλειά. Και κυριολεκτικά το λέω αυτό αλλά και μεταφορικά, δηλαδή να πάρω το βάπτισμα του πυρός τη μια αυτή εβδομάδα, για να μπει στο πετσί μου το εμπόριο.

Έκτοτε την ίδια δουλειά κάνω.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Το βάφτισμα (2)

Όταν θερίζανε το χωράφι, το παιδί τους έφερνε ψωμί, τους κουβαλούσε νερό, βοηθούσε τη μάνα του στο δεμάτισμα. Και το πουλάρι από πίσω. Σα σταματούσανε καμιά φορά τη δουλειά, πηδούσε ξαφνικά, τ' άρπαζε το λαιμό, κρεμόταν στο στήθος του και το 'σφιγγε, το 'σφιγγε, όσο που ν' αρχίσει κι αυτό να τινάζεται και να σηκώνεται ολόρθο στα πσινά του ποδάρια. Τότε χαιρότανε.

— Κοίτα, πατέρα...

— Κοίτα τώρα στ' αλώνι, μην το παιδέψεις, είπε ο πατέρας.

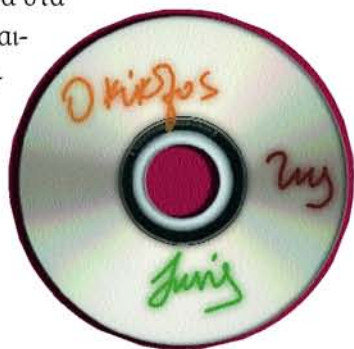
— Εγώ, πατέρα;

— Σιγά να το πας... Είναι αμάθητο ακόμα...

Ο πατέρας τράβηξε τον καρόδρομο ανάμεσα στα χωράφια, το παιδί πήρε την ανηφόρα για τ' αλώνι. Το πουλάρι γύρισε, κοίταξε μια φορά τη φοράδα κι ύστερα έτρεξε πίσω του και στάθηκε δίπλα στ' αλώνι. Το παιδί το χάιδεψε στο λαιμό. Του πέρασε το καπίστρι. Αυτό τέντωσε τα ρουθούνια, τινάχτηκε λίγο, το δέχτηκε. Το 'δεσε στο στειλιάρι τ' αλωνιού και χάρηκε που μήτε εκεί δε στενοχωρήθηκε και πολύ. Μπήκε μπροστά του, χωρίς να πάρει την τριχιά απ' το καπίστρι.

— Άιντε, Στέργιο...

Άρχισε να τρέχει γύρω τ' αλώνι, όλο κοιτάζοντας πίσω του. Το πουλάρι κίνησε, έτρεξε και κείνο πίσω του, μια φορά, δυο φορές, ύστερα στάθηκε — δεν τ' άρεσε το παιχνίδι. Σταμάτησε και το παιδί. Πήγε κοντά, του χάιδεψε το λαιμό και ξαναξεκίνησε κοιτάζοντας πάντοτε πίσω του. Το πουλάρι δε σάλεψε, πολεμούσε να δαγκώσει το καπίστρι. Το παιδί γέλασε, πήγε πάλι κοντά του.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

— Κοίτα, Στέργιο... Πόσα δεμάτια...

Και ποιος θ' αλωνίσει;

Πήρε την τριχιά στα χέρια του και ξαναξεκίνησε. Ξεκίνησε πίσω και το πουλάρι. Ο ήλιος ανέβηκε ψηλότερα, άναψε ολόγυρα η πέτρα, έκαιγε ο τόπος. Παιδί και πουλάρι μουσκευτήκανε στον ιδρώτα. Κάθε φορά που το πουλάρι σταματούσε, ζοριζόταν και τσίναγε με τα λουριά και τα σκοινιά τ' ασυνήθιστα, το παιδί τραβούσε δυνατότερα την τριχιά. Ερχόταν τότες και κείνο. Η δουλειά πήγαινε σιγά. Το μεσημέρι αργούσε ακόμα κι ούτε τα πρώτα δεμάτια δεν είχαν τελειώσει.

Το παιδί σταμάτησε, σταμάτησε και το πουλάρι και παιδευότανε πάλι να λυτερώσει το κεφάλι του. Το παιδί σκούπισε τον ιδρώτα απ' τα μάτια του, σκούπισε και το πουλάρι, με τα μανίκια του. Έκατσε λίγο στην άκρη απ' τ' αλώνι. Δυο μέρες με τη φοράδα δεν το 'χε νιώσει καθόλου πως δούλευε. Τρεις ώρες μονάχα και το κορμί του σουβλιζότανε τώρα, η πλάτη του πονούσε απ' το τράβηγμα, το δεξί του το χέρι ξεράθηκε...

Σηκώθηκε, μάζεψε τον καρπό, έριξε καινούρια δεμάτια, πήρε την τριχιά και μπήκε πάλι μπροστά.

— Έλα, Στέργιο μου... Έλα.

Το πουλάρι πήγαινε και κείνο γοργά. Ένα αγεράκι φύσηξε απ' το βουνό, δρόσισε λίγο, το πουλάρι πήγαινε τώρα μοναχό του. Το παιδί ένιωσε την πλάτη του ν' αλαφρώνει. Τ' άφησε να τρέχει και στάθηκε δίπλα.

— Άιντε, Στέργιο... Στέργιο μου...

Και πήγαινε και το πουλάρι γοργά και χαιρότανε, όλο χαιρότανε πλιότερο το παιδί. Ύστερα πήγε από πίσω, όπως πήγαινε δυο μέρες με τη φοράδα. Κροτάλισε δυνατά το καμουτσίκι στον αέρα, από χαρά κι από περηφάνια. Η δουλειά πήγαινε γοργά, σε λίγο θα χρειαζόταν καινούρια δεμάτια. Και ξαφνικά το πουλάρι σταμάτησε.

— Άιντε, Στέργιο...

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Τίποτα. Κροτάλισε δυνατά το καμουτσίκι στον αέρα. Το πουλάρι δε σάλεψε. Το σήκωσε ψηλά μ' όλη τη δύναμή του και το κατέβασε στ' αναμμένα καπούλια. Μια φορά, δυο φορές. Το πουλάρι τινάχτηκε ξαφνιασμένο, έκανε μια να σηκωθεί στα πσινά του ποδάρια, φρούμαξε —σκοιριά, λουριά το πνίξαν— απόμεινε στο ζυγό κι έτρεμε ολόβολο. Το παιδί είδε το γυαλιστερό του τρίχωμα ν' αυλακώνεται πάνω στο ιδρωμένο κορμί —δυο βαθιές χαρακιές— κι απόμεινε με το χέρι υψωμένο. Πέταξε το καμουτσίκι στα στάχνα, έτρεξε και του αγκάλιασε το στήθος. Το πουλάρι χαμήλωσε το κεφάλι του και το 'τριψε πάνω στο δικό του. Και τότε το παιδί δεν μπόρεσε να κρατήσει τα δάκρυα. Το 'σφιγγε, σφιγγότανε πάνω στο στήθος του κι έκλαιγε με λυγμούς.

Ο ήλιος όλο κι ανέβαινε. Το κάμα δυνάμωνε. Το παιδί ξαναπήρε το καμουτσίκι στα χέρια και μπήκε πάλι από πίσω. Δεν έκλαιγε πια.

— Άιντε, Στέργιο.

Τ' άλογο έσκυψε μια φορά τ' ωραίο κεφάλι, ύστερα το τίναξε πίσω και κάλπασε πάνω στα στάχνα.

— Έι!-Χο! Φώναξε το παιδί κι η φωνή του ήταν χαρούμενη και άγρια.

Είχανε βαφτιστεί και τα δυο.

Από το διήγημα του Δ. Χατζή, *Το βάπτισμα*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Η ΜΗΤΕΡΑ ΜΟΥ

Τη μητέρα μου τη θυμάμαι να μην κάθεται ούτε στιγμή. Βασανισμένη γυναίκα. Η ζωή της δύσκολη, όπως άλλωστε και των άλλων γυναικών στη γειτονιά μας. Παιδάκι ακόμα, έπρεπε να φροντίζει τα μικρότερα αδέρφια της. Το σχολείο της άρесе, ήθελε να το συνεχίσει, μα δεν την άφησαν οι δικοί της, γιατί φοβόντουσαν «τι θα πει ο κόσμος». Τόσο καταλάβαιναν. Δεν ήρθε κι ένας δάσκαλος στο σπίτι να τους μιλήσει, να επιμείνει...

«Τι θα πει ο κόσμος»... Αυτό τη βασάνισε τη μανούλα μου όλη της τη ζωή. Σαν κοπελίτσα δεν μπόρεσε να χαρεί ελεύθερα, έπρεπε να είναι σοβαρή, μετρημένη, μη χαλάσει η «εικόνα» της. Μετά, που παντρεύτηκε, έπρεπε να είναι καλή κόρη και καλή νύφη. «Καλή κόρη» σημαίνει πως είναι υποχρέωσή της να φροντίζει για όλες τις ανάγκες της πατρικής της οικογένειας και να είναι παρούσα και συμπαραστάτρια σε όλα της τα προβλήματα. Άλλωστε, αυτό ακριβώς δηλώνει και η τοιγγάνικη παροιμία «Νινάι τουτ τσεί, νινάι τουτ γιακχα» (Δεν έχεις κόρη, δεν έχεις μάτια).

«Καλή νύφη» σημαίνει να είσαι κοντά στα πεθερικά σου και να τους συμπαραστέκεσαι ακόμα κι αν είσαι «εν διαστάσει» με τον άνδρα σου. Είναι συνηθισμένο φαινόμενο, σχεδόν άγραφος κανόνας, ότι το ζευγάρι με το που θα παντρευτεί θα μείνει με τους γονείς του άντρα, μέχρις ότου θεωρηθεί έτοιμο για να μείνει μόνο του, αν ποτέ γίνει αυτό. Θα σας περιγράψω μια καθημερινή μέρα μιας νύφης.

Το πρωί θα πρέπει να ξυπνήσει πιο νωρίς απ' όλη την οικογένεια, ώστε, όταν ξυπνήσουν τα υπόλοιπα μέλη, εκείνη να είναι έτοιμη για να τους κάνει καφέδες ή να ετοιμάσει το πρωινό στα μικρά παιδιά, αν υπάρχουν μικρά παιδιά και, βέβαια, χρήματα στο σπίτι για πρωινό.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Έπειτα θα «σηκώσει» τα κρεβάτια και θα μαζέψει το σπίτι. Όταν το σπίτι θα είναι έτοιμο και συμμαζεμένο, θα πάρει τη βαλίτσα με τα εμπορεύματά της και θα πάει στη δουλειά. Αν δεν έχει δική της δουλειά, θα ακολουθήσει και θα βοηθήσει στις δουλειές τους τον άντρα της ή τ' αδέλφια της. Μόλις γυρίσει απ' τη δουλειά θα μαγειρέψει για όλη την οικογένεια. Όταν πια μαζευτούν όλοι, θα στρώσει τραπέζι να φάνε. Μετά θα μαζέψει το τραπέζι, θα πλύνει τα πιάτα και θα μαζέψει το σπίτι, θα φροντίσει να είναι όλα τα ρούχα καθαρά και περιποιημένα και, όσο της επιτρέπουν οι δυνατότητές της, θα «διαβάσει» τα παιδιά που πηγαίνουν σχολείο, αν πηγαίνουν.

Και, ξέρετε, σε πολλές περιπτώσεις οι συνθήκες της ζωής μας είναι τόσο δύσκολες, η φτώχεια τόσο μεγάλη, που ο καθημερινός αγώνας της γυναίκας να κρατήσει το νοικοκυριό της γίνεται ένας επίπονος άθλος που απαιτεί όλη της την ενέργεια και την εφευρετικότητα. Τέλος πάντων...

Μέχρι να γίνουν όλες αυτές οι δουλειές φτάνει τ' απόγευμα. Καμιά φορά βραδιάζει κιόλας. Αν η γυναίκα έχει χρόνο, ίσως δει λίγη τηλεόραση. Ή μπορεί να επισκεφτεί για καμιά ώρα κάποια φίλη της, την οικογένεια του πατέρα της ή κανέναν από την οικογένεια του συζύγου της που δε μένει στο ίδιο σπίτι μαζί της. Το βράδυ θα ξαναβάλει τραπέζι για να φάνε, θα το μαζέψει, θα πλύνει τα πιάτα... Και κατάκοπη θα πάει να κοιμηθεί, τις περισσότερες φορές μόνο αφού πέσουν πρώτα όλοι οι άλλοι για ύπνο, επειδή ντρέπεται να μην κοιμάται ο πεθερός κι η πεθερά της και να πάει η ίδια για ύπνο, στο ίδιο κρεβάτι που κοιμάται κι ο άντρας της.

Δεν είναι αποδεκτό να κυκλοφορεί η νύφη μέσα στο σπίτι με τις πνιζάμες ή το νυχτικό της, όσο σεμνά κι αν είναι αυτά. Ακόμα και τα ρούχα της θα πρέπει να είναι προσεγμένα, σεμνά κι ανάλογα με την κάθε περίπτωση. Όταν είναι νεόνυμφη και βγαίνει έξω από το σπίτι, θα πρέπει πάντα να είναι ωραία ντυμένη, για να μην πουν οι υπόλοιποι ότι δεν περνάει καλά στο σπίτι των πεθερικών της. Όταν θα γίνεται μια γιορτή ή ένα γλέντι στο σπίτι, η νύφη είναι εκείνη που θα εξυπηρετήσει όλους τους παρευρισκόμενους και, βέβαια, θα κάνει τις δουλειές αφού τελειώσει το γλέντι. Σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να βγει μόνη της ένα βράδυ για διασκέδαση, εκτός αν βγει με τον άντρα της ή την κουνιάδα, τον κουνιάδο, αν έχει.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Έτσι πέρασε τα νιάτα της η μανούλα μου, αυτή ήταν η ζωή της. Και ήταν τυχερή, είχε καλή πεθερά. Γιατί σε μας από την πεθερά εξαρτώνται πολλά...

Η μητέρα του άντρα σχεδόν πάντα είναι εκείνη που καθορίζει τη ζωή και τη σχέση του ζευγαριού. Πολλές φορές από αυτήν εξαρτάται το αν οι σχέσεις του ζευγαριού θα είναι καλές ή όχι. Ο άντρας επηρεάζεται πάρα πολύ από τις επιταγές της μητέρας του, από τα «θέλω» της και τα «όχι» της. Αυτό βέβαια σημαίνει πως οι επιθυμίες και τα σχέδια της συζύγου του έρχονται σε δεύτερη μοίρα. Φυσικά υπάρχουν και περιπτώσεις όπου η γυναίκα έχει τη συμπεριφορά που της αξίζει και από το σύζυγο και από τα πεθερικά της, αλλά αυτό συμβαίνει σπάνια. Όπως σπάνιο είναι να διαχωρίσει ο άντρας τη θέση της μητέρας του από τη θέση της γυναίκας του.

Κι ακόμα η μητέρα μου ήταν τυχερή γιατί ποτέ της δε χώρισε. Γιατί, αν το ζευγάρι χωρίσει για κάποιο διάστημα, η κοπέλα θα πάει να μείνει στο πατρικό της σπίτι, σχεδόν φυλακισμένη. Για να μην την κατακρίνει ο κόσμος, αλλά και για να έχει πιθανότητες να ξανασιμίζει με τον άντρα της, θα πρέπει οι κινήσεις της να είναι πολύ προσεκτικές. Να μη βγαίνει έξω μόνη της και ποτέ αργά. Τις περισσότερες φορές η ίδια είναι εκείνη που θα κάνει την πρώτη κίνηση για να ξαναφτιάξουν οι σχέσεις της με τον άντρα της, ακόμα κι αν αυτός είναι ο αίτιος του χωρισμού τους. Στο διάστημα που το ζευγάρι είναι «εν διαστάσει», όσο καιρό κι αν διαρκεί αυτό, ακόμα κι αν ο άντρας συνάψει ερωτικές σχέσεις με άλλη ή με άλλες γυναίκες, η σύζυγός του δεν μπορεί να πράξει κάτι ανάλογο αλλά ούτε και να θεωρήσει το χωρισμό οριστικό. Αν αυτή αποφασίσει να δημιουργήσει μια άλλη σχέση, κάτω από οποιοδήποτε συνθήκες, τότε ο γάμος αυτόματα θεωρείται «λήξας» και η γυναίκα είναι κατακριτέα από τους υπόλοιπους. Δύσκολα είναι τα πράγματα για τη γυναίκα κι όταν το ζευγάρι αργεί ή δεν μπορεί να κάνει παιδιά. Πάνω της θα πέσει το φταίξιμο και το ζευγάρι μπορεί να φτάσει και στο χωρισμό.

Όχι, δεν έζησε τέτοια προβλήματα η μανούλα μου. Μα να, η καθημερινή της ζωή ήταν σκληρή. Πώς να το κάνουμε; Σε μας οι οικιακές δουλειές είναι αποκλειστικά γυναικεία υπόθεση, όσο κουρασμένη και αν είναι η γυναίκα. Ο άντρας γυρίζοντας από τη δουλειά δε συνεισφέρει στις δουλειές του σπιτιού αλλά θα φάει, θα ξεκουραστεί και θα βγει έξω. Υπόθεση της γυναίκας είναι επίσης η φροντίδα και η διαπαιδαγώγηση των παιδιών.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ελάχιστοι είναι οι άντρες εκείνοι που ξενυχτούν μαζί με τη γυναίκα και το παιδί τους. Όπως ελάχιστοι είναι οι άντρες που κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης θα δείξουν την ανοχή που πρέπει στις «παραξενιές» της γυναίκας τους ή που θα επισκέπτονται το γιατρό μαζί της. Η γυναίκα πηγαίνει στο γυναικολόγο της με τη μητέρα, την αδελφή της, την πεθερά ή την κουνιάδα της.

Δύσκολη η ζωή της στο σπίτι, δύσκολη κι έξω, στη δουλειά. Φορτωμένη την τσάντα, χειμώνα καλοκαίρι, ατέλειωτο περπάτημα και να μην ξέρεις ποιος θα σου ανοίξει την πόρτα και τι θα σου πει. Θα σε καλοδεχτεί; Θα σε κοροϊδέψει; Θα σε βρίσει; Άσε πια τους κινδύνους. Έχουν αγριέψει οι άνθρωποι, έλεγε καμιά φορά η μανούλα μου.

Ποια ήταν λοιπόν η χαρά κι η ελπίδα της; Τι την έκανε, παρ' όλα αυτά, να χαμογελάει στη ζωή; Εμείς, τα παιδιά της. Τα παιδιά μου είναι οι γλώσσες μου, τα παιδιά μου είναι τα γράμματά μου, συμπλήρωνε, όταν περνούσαν απ' το σπίτι μας δημοσιογράφοι, υπάλληλοι, επιστήμονες και πάει λέγοντας να τη ρωτήσουν για το «επίπεδο των γραμματικών της γνώσεων» κι εκείνη απαντούσε με πόνο «αγράμματη».

Εμάς όμως μας σπούδασε. Και, μια μέρα που καθόμαστε μαζί, μου ζήτησε να πάρω μολύβι και χαρτί και μου υπαγόρευσε τούτο το κείμενο:

«Βλέπεις εκεί ένα σπίτι, θλιβερό, σαν να ήταν εγκαταλειμμένο. Όταν βλέπεις ένα σπίτι μ' ένα παιδί μέσα, το σπίτι φαίνεται πιο χαρούμενο. Προσφέρει περισσότερη χαρά και ειρήνη στους περαστικούς. Η μητέρα φτάνει σπίτι από τη δουλειά, εξαντλημένη, καμιά φορά ανήσυχη, πικραμένη, και το μικρό της έρχεται να τη συναντήσει με ένα πλατύ αγκάλιασμα, επειδή ένα μικρό παιδί δεν είναι ψυχρό σαν ένα μεγάλο άνθρωπο. Η μητέρα αρχίζει ήδη να νιώθει πιο χαρούμενη μόνο με το που βλέπει τα παιδιά της. Τότε ευχαριστείται πραγματικά. Συγκινείται από το ότι το παιδί της θέλει να την ευχαριστήσει. Η μητέρα γίνεται πιο ήρεμη και ξεχνάει τα προβλήματά της».

Το τελευταίο κείμενο είναι προσαρμογή κειμένου που έγραψε ένας ενήλικος μαθητής του P. Freire

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

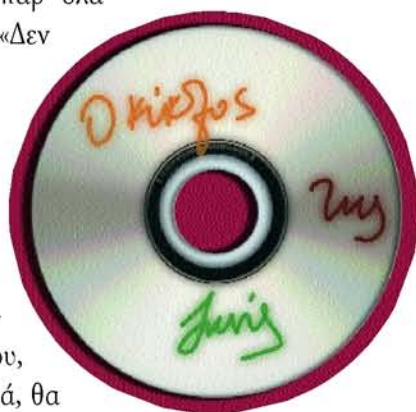
Η ΜΗΤΕΡΑ ΜΟΥ (2)

Πότε, στ' αλήθεια, κοιμάται η μπάμπω μου; Όσες φορές χρειάστηκε μες στη νύχτα να τη ζητήσω, πάντοτε ξύπνια τη βρήκα. Μου λέει να γυρίσω στη θέση μου, κι επειδή δεν το κάνω, με βάζει στο πλάι της! Ύπνος δε μου ξανάρθε παρ' όλα τούτα. «Πότε θα πάμε στο δικηγόρο;» της ψιθυρίζω. «Δεν έφτασε ακόμα ο καιρός;»

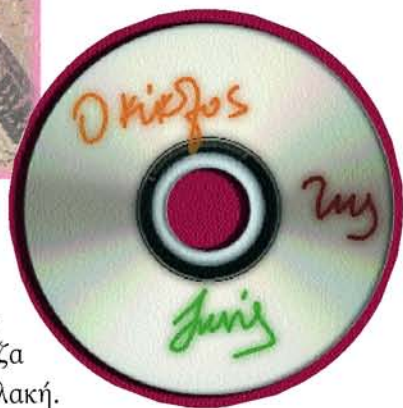
«Το δικαστήριο είναι το Νοέμβρη, κοιμήσου».

Παρίστανε την κοιμισμένη και σ' ό,τι την ξαναρώτησα δε μ' αποκρίθηκε. Έτσι, αφουγκραζόμενος ως το πρωί το πουλί. Όσοι πέρασαν από κει την επαύριο, όλοι βεβαίωναν ότι πρόκειται πράγματι για πουλί, ένα σπάνιο, κερκινέζι ονομαζόμενο, που το περιγράφαν σαν όμορφο, με πιτσιλές καφέ στο λαιμό του, αγαπητό στους ανθρώπους, γιατί, όπου χτίζει φωλιά, θα 'ρθει η ευτυχία, σαν γλυκόλαλο —μονάχα όσο κλωσάει μουγκρίζει, όπως τώρα, τονίζανε— και τους πίστευα. Κάτι ωστόσο από μέσα μου μ' έσπρωχνε να πάρω τηλέφωνο τη μητέρα μου. Ζήτησα το νούμερο από την μπάμπω μου, αυτή με πήρε και πήγαμε στην πόλη να τηλεφωνήσουμε μαζί.

Στο κτίριο της τηλεφωνικής εταιρείας συμβαίνει βέβαια να στήνεσαι μέρα ολόκληρη δίχως να κατορθώσεις με τους φυλακισμένους σου να μιλήσεις. Πότε οι γραμμές θα 'ναι κατειλημμένες, πότε λάθος τα νούμερα θα βγαίνουν, πότε θα βουίζει, κι όταν πετύχεις κάποτε τη φυλακή, «Η ώρα είναι ακατάλληλη, οι κρατούμενοι βρίσκονται στα κελιά τους» θα σ' απαντήσουν. Εάν η ώρα είναι κατάλληλη: «Από τον κρατούμενο που ζητάτε έχει αφαιρεθεί το δικαίωμα τηλεφωνικής συνδιάλεξης» ή «Οι κρατούμενοι αυτή τη στιγμή βρίσκονται στο προαύλιο και δεν υπάρχει μεγάφωνο, να ειδοποιήσω. Τηλεφωνήστε αργότερα» και κρακ... κλείνουν. Αυτό στερεότυπα. Στημένος ολημέρα και με τη μάνα μου δεν κατάφερα να μιλήσω.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

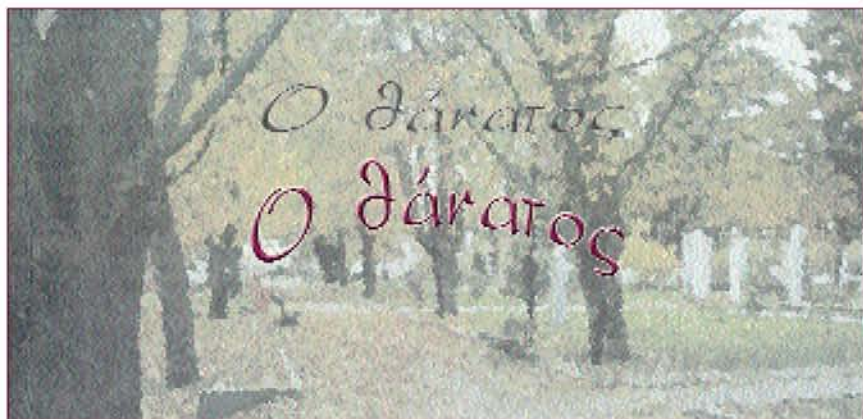
Κάνω το γενναίο για να μην στενοχωρήσω την μπάμπω μου, αλλά το πόσο μου λείπει η μάνα μου... Όταν πιάστηκε, είχα τρεις μέρες να φάω, δεν κατέβαζα τίποτα, μέχρι που αναγκάστηκαν να με πάνε στη φυλακή. Κι εκεί, κοντά της, άρχισα να ξανατρώω. Γυρνώντας πίσω, χρειάστηκε να κουβαλήσουν και το φουστάνι της, να με τυλίγουν με δαύτο, κι έτσι τυλιγμένος έτρωγα, κοιμόμουνα, λέει η μπάμπω μου, γιατί, καθώς καταλαβαίνεις, δεν τα θυμάμαι. Μικρός τα 'κανα, που 'μουνα χαζοβιόλης...

Έχω όμως να δω τη μάνα μου από τότε που ήτανε στην Τίρυνθα. Εκεί, στις ανοιχτές φυλακές της Τίρυνθας, πήγαινα κι έβρισκα τη μάνα μου έξω στα περιβόλια όπου μάζευαν οι κρατούμενες πορτοκάλια. Μάζευα κι εγώ μαζί τους καφάσια ολόκληρα πορτοκάλια. Έτρωγα όσα ήθελα, έπαιρνα και μαζί μου, οι φυλακίνες κι οι άλλες κρατούμενες μ' αγαπάγανε... Εκεί σκέφτηκα να κάνουμε με τη μάνα μ' απαγωγή, όπως είχαν κάνει η Λεμονιά, μια ξαδέρφη μου με τον Τζιτζιρούλια, έναν άλλο της φάρας μας.

— Ντάγιω, δεν αντέχω, θα 'ρθω με τ' αμάξι να σε κλέψω, της είπα ένα μεσημέρι, που 'μαστε κι οι δυο σε μια σκάλα. Κι αυτή πρώτα έβαλε τα γέλια και μετά έβαλε τα κλάματα...

Στηριγμένο σε αποσπάσματα από το βιβλίο της Π. Σωτηράκου,
Το φουστάνι της Κλεοπάτρας

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια οικογένεια και είχε τρεις γιους. Όταν πέθανε η γυναίκα του, ο πατέρας φώναξε τα παιδιά και τους είπε, «Όταν θα έχετε μεγαλώσει, τότε ο καθένας θα πάρει το μερίδιό του από την κληρονομιά. Όμως, μόλις πάρετε το μερίδιό σας, θα πρέπει ο καθένας σας να ταξιδέψει σε κάποιο κοντινό χωριό και να κερδίσει χρήματα. Αν δεν το κάνετε αυτό, δε θα μπορέσετε να ζήσετε καλά».

Πέρασε καιρός, ο γερο-πατέρας πέθανε και τα τρία αδέρφια έμειναν μόνα τους στη ζωή. Ο ένας ήταν τριάντα χρονών, ο άλλος είκοσι και ο τρίτος στα δώδεκα-δεκατρία. Ο μεγαλύτερος γιος είπε στ' αδέρφια του «Άντε, ας πάμε σε κανένα χωριουδάκι να δουλέψουμε και να βγάλει ο καθένας ό,τι μπορεί».

Κάθισαν και το κουβέντιασαν το ζήτημα. Ο μεγάλος είπε «Λίγο πιο πάνω από δω βρίσκονται τρία χωριά. Στο πρώτο χωριό μπαίνεις, δουλεύεις — και μπορείς να γυρίσεις όποτε σου αρέσει. Στο δεύτερο χωριό τα πράγματα έχουν έτσι: πας και γυρίζεις σύντομα. Το τρίτο χωριό βρίσκεται πάνω σ' ένα δρόμο. Παίρνεις αυτό το δρόμο και δε γυρίζεις πίσω ποτέ».

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

«Εγώ λέω να πάρω το δρόμο για το χωριό που πας και γυρίζεις γρήγορα» συνέχισε ο μεγάλος αδελφός.

Ο μεσαίος είπε: «Εγώ θα πάω στο χωριό που μπορείς να φύγεις όποτε σου αρέσει ή και να μείνεις άμα θέλεις».

Κι ο τρίτος αδελφός, ο μικρότερος είπε: «Εγώ θα πάρω τον τρίτο δρόμο».

Ξεκίνησαν και τα τρία παιδιά. Ο μεγαλύτερος πήγε στο δεύτερο χωριουδάκι. Στο δικό του το χωριό μπορούσε να βγάλει, ας πούμε, εκατό δραχμές τη μέρα. Ε, στο χωριό που πήγε έβγαζε εκατόν είκοσι, κι ούτε τόσα, εκατόν δέκα πες, οπότε δεν υπήρχε μεγάλη διαφορά από τα μέρη του. Αποφάσισε ότι καλύτερα τα περνούσε στο δικό του το χωριό και γύρισε σπίτι του.

Ο μεσαίος αδελφός έφυγε για το πρώτο χωριό. Στο δικό του το χωριό έβγαζε εκατόν είκοσι δραχμές τη μέρα κι εκεί που πήγε εκατόν πενήντα. Κι έτσι σκέφτηκε «Όχι κι άσχημα. Θα μείνω μερικές μέρες». Έκατσε μερικές μέρες, βαρέθηκε και γύρισε σπίτι του.

Ο μικρότερος αδελφός πήρε το δρόμο εκείνο που κανένας δεν ήθελε ούτε να τον πλησιάσει. Αλλά είχε πάρει την απόφασή του κι, έτσι, ξεκίνησε.

Όταν είχε προχωρήσει αρκετά, άκουσε φωνές να λένε «Κάποιος έρχεται» κι είδε ανθρώπους ν' αφήνουν τα χωράφια τους από δεξιά κι από αριστερά και να τρέχουν με τα εργαλεία τους στο χέρι για να καλωσορίσουν αυτόν που ερχόταν. Μόλις έφτασε, ένας τους είπε «Θα του δώσω την κόρη μου για γυναίκα του». Ένας άλλος, «Θα του δώσω όσα αρνιά κι όσα πρόβατα θέλει». Άλλος, «Θα του χτίσω ένα σπίτι». Άλλος, «Θα του δώσω όλη μου την περιουσία». Κι άλλος, «Ό, τι θέλει».

Χωρίς καθυστέρηση του έδωσαν ένα σπίτι εκεί. Κοιμήθηκε κι από κει και πέρα έμεινε σ' εκείνο το χωριό. Ζει, τρώει και πίνει σαν βασιλιάς εκεί. Λοιπόν, πώς θα γίνει αυτός ο άνθρωπος να γυρίσει πίσω; Απλώς δεν μπορεί... Καταλαβαίνετε; Ίσως έτσι γίνεται και με το νεκρό, που πάει και βρίσκει μια καλύτερη ζωή και δε γυρίζει.

Παραμύθι που αφηγήθηκε ο Αντώνιος Σωτηρίου από την Αγία Βαρβάρα,
από το βιβλίο της D. Tong, *Gypsy Folktales*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ρουμανία:

ανάβοντας κεριά για τους πεθαμένους

Οι πιο συνηθισμένοι οιωνοί της ασθένειας και του θανάτου είναι το άκουσμα της κουκουβάγιας και του κόρακα. Στη διάρκεια του πρώτου πένθους δεν επιτρέπεται το πλύσιμο, το ξύρισμα ή το χτένισμα των μαλλιών. Οι καθρέφτες καλύπτονται. Ορισμένοι απαγορεύουν το πέρασμα πάνω από το νεκρό σώμα με οποιονδήποτε τρόπο.

Για σαράντα μέρες δεν πίνουμε καφέ, δεν καπνίζουμε, δεν τρώμε, δεν ανοίγουμε τη βρύση, δεν πίνουμε νερό εάν δε βασιλέψει ο ήλιος, γιατί νομίζουμε ότι όλη τη μέρα πάει ο νεκρός και κάνει όλα αυτά, ό,τι κάνουμε εμείς, και αν τα κάνουμε κι εμείς, θα του τα στερήσουμε. Ας πούμε την ώρα που θα πει καφέ δε θα τον πούμε εμείς, για να τον πει ο νεκρός. Επίσης, όταν ο νεκρός είναι πολύ στενός συγγενής μας, δεν τρώμε κρέας σαράντα μέρες. Αφήνουμε κι ένα κρεβάτι στρωμένο όπου δεν κοιμάται κανείς, για να αναπαύεται ο νεκρός.

Κάνουμε τα τρίμερα, τα εννιάμερα, τα σαραντάμερα, τρεις μήνες, έξι μήνες, το χρόνο, όλα αυτά, με φαγητά. Κάνουμε τραπέζι και καλούμε τον κόσμο και τρώμε. Στο χρόνο σφάζουμε αρνί γιατί, αν δε σφάζουμε αρνί, δεν μπορούμε να κάνουμε γάμο. Επειδή εμείς συνηθίζουμε και κάνουμε γάμους ανοιχτούς και σφάζουμε αρνιά, κι αν δεν έχουμε σφάξει το αρνί του πεθαμένου, λέμε ότι το αρνί που θα σφάζουμε εμείς για το γάμο είναι πενθισμένο.

Συνήθως τοποθετούνται μέσα στο φέρετρο αντικείμενα όπως νομίσματα και μικροπράγματα που ανήκαν στο νεκρό.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ο πόνος

Το Τραγούδι του Τίκνο

Ο Τσιγγάνος Τίκνο, γεννημένος στα 1875, πέθανε στους δρόμους του παλατινάτου της Γερμανίας στα 1948. Τα τραγούδια του τα είχε αντιγράψει ένας φίλος του Τσιγγάνος που ήξερε να γράφει. Στο θάνατό του ο φίλος του, σύμφωνα με επιθυμία του ίδιου του Τίκνο, κατέστρεψε όλα τα τραγούδια του, εκτός από ελάχιστα, που γλίτωσαν τυχαία. Ο Τίκνο ζώντας στη Ρωσία είχε συλληφθεί και φυλακιστεί από το τσαρικό καθεστώς γιατί, σαν νομάδας, ταξίδευε στις χώρες της Ρωσίας χωρίς άδεια. Ωστόσο, κατάφερε κι από την τσαρική Ρωσία πέρασε στο Αφγανιστάν, μπήκε στην υπηρεσία της τσαρικής μυστικής αστυνομίας και πρόσφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες στην πατρίδα του στη διάρκεια του ρωσοϊαπωνικού πολέμου στα 1905.

Η Πάγκα του τραγουδιού είναι μια αξέχαστη Τσιγγάνα, μητέρα του Ματέο. Της επιτέθηκαν κάποτε στο δρόμο, όπου βρισκόταν με την ομάδα της, πολλοί χωρικοί. Εκείνη μαζί με το γιο της υπερασπίστηκαν την ομάδα τους, αλλά ο Ματέο πληγωμένος, πλημμυρισμένος στο αίμα, ξεψύχησε μπροστά της λέγοντας: «Αδελφια πεθαίνω για τη λευτεριά σας». Οι Τσιγγάνες της ομάδας μαζί με την Πάγκα σκόρπισαν στο δάσος κυνηγημένες. Η Πάγκα πληγώθηκε στο χέρι την ώρα που πάλευε με ένα χωρικό. Φεύγοντας, βρήκε μέσα στο δάσος τον άλλο της γιο, αδελφό του Ματέο, ηλικίας κάπου ενός χρόνου, που τον είχε προσωρινά κρυμμένο. Κάθισε, τον βύζαξε, μοιρολογώντας τον αδικοσκοτωμένο γιο της Ματέο με το παρακάτω τραγούδι.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ματέο τραγουδιστή, τροβαδούρε,
μάγο στο βιολί.

Δεν είχες όμορφο άλογο ούτε όμορφη ζώνη
ούτε σπιρούνια, είχες στην καρδιά και στην
ψυχή σου τον τρόπο να μαγεύεις τον κόσμο
στην αθάνατη μουσική που σκορπάει το δοξά-
ρι απ' το βιολί σου.

Ματέο τραγουδιστή, τροβαδούρε,
μάγο στο βιολί.

Η μουσική σου είναι ολοζώντανη,
σκορπιέται στον άνεμο.

Ξέρεις να παρηγορείς όσους πενθούνε.

Να σκορπάς τη χαρά στις λύπες.

Να σκορπάς το γέλιο, να κλαις
στις συφορές.

Το δοξάρι σου, σαν κλειδί μαγικό,
ανοίγει τις πόρτες.

Λευτερώνει τους αχούς, τις τριλίες,
τους βαθιούς στεναγμούς.

Το δοξάρι σου, αγγίζει τις χορδές της καρδιάς
καθώς ο άνεμος αγγίζει τους αχούς.

Ο άνεμος που χαϊδεύει τα καλάμια, τ' αθέριστα στάχια
και η φύση του εμπιστεύεται τα μυστικά της ζωής.

Παίξε πάντοτε χωρίς πληρωμή, παίξε το τραγούδι σου.

Ο άνθρωπος που μурμουρίζει το πουλί που φτερουγίζει.

Ο άνεμος π' αχολογάει, το κύμα που μουγγρίζει
όλα αυτά είναι το δικό σου τραγούδι.

Το τραγούδι που ψέλνουν οι άγγελοι στο Θεό, πατέρα της γης.

Τα λόγια του τραγουδιού σου λεύτερα κάτω απ' τον ήλιο
που σε εμπνέει και κατευθύνει την καρδιά σου.

Προσευχή στα ουράνια. Το τραγούδι σου Τσιγγάνε, τροβαδούρε, γιε μου
ενώνει τη γη, τη φύση με τον ουρανό.

Από το βιβλίο του Τ. Γιαννακόπουλου, *Τσιγγάνικα λαϊκά τραγούδια και μπαλάντες*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Επιτάφιος

Η μητέρα του *Επιτάφιου* (του Γ. Ρίτσου) θρηνεί το γιο της που σκοτώθηκε σε μια συμπλοκή των καπνεργατών με την αστυνομία στην Καβάλα, στις πρώτες μεγάλες απεργίες που έκαναν οι εργάτες για να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους.

Μέρα Μαγιού μου μίσεψες, μέρα Μαγιού σε χάνω,
άνοιξη, γιε, που αγάπαγες κι ανέβαινες απάνω

Στο λιακωτό και κοιτάζες και δίχως να χορταίνεις
άρμεγες με τα μάτια σου το φως της οικουμένης

Και με το δάχτυλο απλωτό μου τάδειχνες ένα-ένα
τα όσα γλυκά, τα όσα καλά κι αγνά και ροδισμένα

Και μούδειχνες τη θάλασσα να φέγγει πέρα, λάδι,
και τα δεντρά και τα βουνά στο γαλανό μαγνάδι

Και τα μικρά και τα φτωχά, πουλιά, μερμήγκια, θάμνα,
κι αυτές τις διαμαντόπετρες που ίδρωνε δίπλα η στάμνα.

Μα, γιόκα μου, κι αν μούδειχνες τα αστέρια και τα πλάτια,
τάβλεπα εγώ πιο λαμπερά στα θαλασσιά σου μάτια.

Και μου ιστορούσες με φωνή γλυκειά, ζεστή κι αντρίκια
τόσα όσα μήτε του γιαλού δε φτάνουν τα χαλίκια.

Και μου λες, γιε, πως όλ' αυτά τα ωραία θάναι δικά μας,
Και τώρα εσβήστης κ' έσβησε το φέγγος κ' η φωτιά μας.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Θεοφορία της Ρόζας

Ο πατέρας της Ρόζας ήταν ζωέμπορος, σαν τον παππού της, και ανήκε στη φυλή Λοβάρα των Ρομ της Ρουμανίας. Η μητέρα της ανήκε στους Σιντί της Γερμανίας και όλοι στη φαμίλια της ήταν γυρολόγοι και ακορντεονίστες. Οι γονείς της Ρόζας γνωρίστηκαν και κλέφθηκαν ένα χρόνο πριν γεννηθεί, όταν η φαμίλια του πατέρα της περνούσε από τη Γερμανία.

Την ίδια χρονιά άρχισε να βασιλεύει στη χώρα ένας καινούριος άρχοντας, που δεν αγαπούσε καθόλου τους Τσιγγάνους. Σχεδίαζε να τους εξαφανίσει από τη γη, γιατί, όπως έλεγε, ήταν επιρρεπείς στο έγκλημα, ματαιόδοξοι, σπάταλοι, θορυβώδεις, βίαιοι και ακόλαστοι. Τα σύγχρονα βασίλεια, έλεγε, έπρεπε να εξολοθρέψουν τους αδύναμους και να υποστηρίζουν μόνο τους δυνατούς. Κι όταν έλεγε «δυνατούς», έδειχνε με το δάχτυλό του κάτι ψηλούς, ξανθούς και γεροδεμένους ανθρώπους, που τους έλεγε «Αρίους». Πρώτα λοιπόν απαγόρευσε στους Τσιγγάνους να παντρεύονται με τις γυναίκες των Αρίων, ώστε να μη χαλάσει, έλεγε, η άρια φυλή. Μετά διέταξε τον πιο πανούργο αυλικό του να χωρίσει τους Τσιγγάνους σε αληθινούς και ψεύτικους και να μοιράσει καφέ ταυτότητες στους πρώτους και καφέ με γαλάζιες ρίγες στους δεύτερους. Αληθινοί ήταν αυτοί που και οι δύο προπαππούδες και παππούδες τους ήταν Σιντί ή Λαλέρι. Ψεύτικοι και επικίνδυνοι ήταν όλοι οι άλλοι.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Οι γονείς της Ρόζας πήραν την καφέ ταυτότητα με τις γαλάζιες ρίγες τη χρονιά που η Ρόζα φόρεσε την πρώτη της φαρδιά και μακριά φούστα — ήταν κιόλας τεσσάρων χρονών. Ο ξάδελφος της Ρόζας, ο Πέτερ, της είπε πως οι γονείς του πήραν την καφέ ταυτότητα και ήταν πολύ χαρούμενοι, πιο χαρούμενοι από τους γονείς της Ρόζας. Όμως η Ρόζα δεν κατάλαβε γιατί. Η ταυτότητα με τις γαλάζιες ρίγες της φαινόταν πολύ πιο όμορφη.

«Όλοι εσείς που πήρατε την ταυτότητα με τις γαλάζιες ρίγες κινδυνεύετε» της είπε ο Πέτερ, που ήταν μεγαλύτερος και ήξερε πολλά. «Ο κακός άρχοντας θέλει να σας εξαφανίσει από τη γη».

Η Ρόζα στην αρχή φοβήθηκε. Γρήγορα όμως ξέχασε τα λόγια του ξάδερφου της και συνέχισε να φέρνει γύρους με τη φαρδιά της φούστα.

Τέσσερις χειμώνες πέρασαν, και η Ρόζα έβλεπε γύρω της μόνο φοβισμένους ανθρώπους. Τους άκουγε να μιλάνε συνεχώς για κάποιον πόλεμο και για κάποιο Μεγάλο Ίσκιο που όμοιό του δεν είχαν συναντήσει ποτέ στην ιστορία τους οι Τσιγγάνοι. Ο πατέρας της δεν πήγαινε πια τόσο συχνά στα πανηγύρια, η μητέρα της σταμάτησε να γυρνά στους δρόμους και να πουλά μικροπράγματα, οι φωτιές δίπλα στο ποτάμι έσβηναν μια μια και κανείς δεν τραγουδούσε πια τα βράδια. Της Ρόζας της φαινόταν όλα αυτά πολύ ανάποδα, κι έτσι σκέφτηκε πως, από δω κι εμπρός, τη χώρα που τη λέγαν Γερμανία θα την έλεγε «ανάποδη χώρα», ή «χώρα των ανάποδων ανθρώπων».

Μια μέρα της άνοιξης ήρθαν στον καταυλισμό βλοσυροί άνθρωποι με στολές — απ' αυτούς που ο κακός άρχοντας αποκαλούσε Αρίους— και φόρτωσαν όλους τους Τσιγγάνους σε μεγάλα καμιόνια. Η Ρόζα δεν ήξερε αν έπρεπε να χαρεί ή να λυπηθεί. Της άρεσε που επιτέλους θα ταξίδευαν, αλλά οι γονείς της έμοιαζαν μάλλον λυπημένοι. Έτσι, προτίμησε να μη μιλήσει. Τα καμιόνια σταμάτησαν σ' ένα σιδηροδρομικό σταθμό κι όλοι μαζί στοιβάχτηκαν σ' ένα τρένο με πολλούς άλλους ανθρώπους. Την επόμενη μέρα έφτασαν σ' έναν καταυλισμό που ήταν περικυκλωμένος από ψηλά αγκαθωτά συρματοπλέγματα και είχε πολλές ξύλινες παράγκες στη σειρά. Γύρω από τα συρματοπλέγματα περπατούσαν βλοσυροί άνθρωποι που κρατούσαν όπλα στα χέρια. Έμοιαζαν τόσο πολύ μ' αυτούς που τους πήραν από τον καταυλισμό τους στο ποτάμι, που η Ρόζα νόμισε στην αρχή πως ήταν οι ίδιοι.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Μόλις έφτασαν, τους έδωσαν να φορέσουν ρούχα που έμοιαζαν σαν αυτά που φορούσαν οι γκατζέ για να κοιμηθούν και τους κόλλησαν στο πέτο ένα αντεστραμμένο τρίγωνο. Η Ρόζα όμως έλεγε πως δεν ήταν τρίγωνο αλλά ένα ανάποδο βουνό στη χώρα των ανάποδων ανθρώπων.

Οι γονείς και οι θείοι της δούλευαν όλη την ημέρα σκληρά και το βράδυ γυρνούσαν άκεφοι και τρομαγμένοι κι έπεφταν αμέσως για ύπνο. Σε λίγο καιρό είχαν αδυνατίσει και είχαν γεράσει τόσο πολύ, που έμοιαζαν με τη γιαγιά και τον παππού. Δε γελούσαν πια και δεν έλεγαν ούτε τραγούδια ούτε παραμύθια. Η Ρόζα στενοχωριόταν. Γρήγορα όμως το μυαλό της πέταγε στο φίλο που είχε αποκτήσει από το διπλανό καταυλισμό, που χωριζόταν από το δικό τους με ένα αγκαθωτό συρματοπλέγμα.

Ο φίλος της ήταν γκάτζο. Φορούσε στο πέτο της πιτζάμας του ένα αστεράκι —από τον ουρανό της χώρας των ανάποδων ανθρώπων, έλεγε πάλι η Ρόζα— και δε μιλούσε καμιά γλώσσα απ' αυτές που ήξερε η Ρόζα. Δεν την πείραζε όμως. Κάνανε αγώνες δρόμου δίπλα στα συρματοπλέγματα, ψάχναν μαζί να βρουνε σαλιγκάρια για να χορτάσουν την πείνα τους, κάνανε διαγωνισμό της πιο αστείας γκριμάτσας. Το αγόρι έδειχνε στη Ρόζα την παλάμη του κι αυτή έκανε πως του διάβαζε τη γραμμή της ζωής. Η Ρόζα έδειχνε στο αγόρι τα γράμματα στα κτίρια και στις πινακίδες του καταυλισμού κι αυτό της τα διάβαζε — ή έκανε πως της τα διάβαζε. Κι έπειτα μίλαγαν, μίλαγαν με τις ώρες, χωρίς βέβαια να καταλαβαίνονται.

Μια μέρα του καλοκαιριού —πρέπει να είχε μπει πα ο Αύγουστος— η Ρόζα έψαχνε μόνη της στην άκρη του συρματοπλέγματος για μολυντήρια, τις μικροσκοπικές σαύρες που, όπως είχε μάθει, έφερναν τύχη. Της φάνηκε πως την ημέρα εκείνη οι άνθρωποι με τις στολές και τα όπλα στο χέρι ήταν πιο φιλικοί. «Παράξενο» σκέφτηκε. Παρακολουθούσαν με συμπάθεια κάθε της κίνηση και κάτι έλεγαν μεταξύ τους, που η Ρόζα δεν μπορούσε να το ακούσει. Μετά ήρθε ένας ξερακιανός, βλοσυρός άνθρωπος με πιο φανταχτερή στολή, έδειξε τη Ρόζα με το δάχτυλό του και κάτι είπε στους άλλους, που και πάλι δεν το άκουσε η Ρόζα, γιατί εκείνη τη στιγμή είχε ανακαλύψει πίσω από κάτι χαλάσματα ένα τοσοδούλικο μολυντηράκι. Οι άνθρωποι μιλούσαν και χειρονομούσαν έντονα για αρκετή ώρα, όση ώρα δηλαδή χρειάστηκε η Ρόζα για να κυνηγήσει και να στριμώξει το μολυντήρι σε μια γωνιά.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ύστερα, τη στιγμή που η Ρόζα έπιασε επιτέλους το μολυντήριο κι αυτό της γαργαλούσε τις παλάμες, ο βλοσυρός άνθρωπος με τη φανταχτερή στολή έφυγε κι οι άλλοι δύο της φώναξαν από μακριά:

«Πώς σε λένε, τσιγγανάκι;»

«Ρόζα».

«Είσαι πολύ τυχερή, Ρόζα» είπαν.

«Το ξέρω» είπε η Ρόζα. «Αφού έπιασα το μολυντήριο...» Κι άνοιξε την παλάμη της να τους το δείξει. Το μολυντήριο όμως βρήκε την ευκαιρία και το 'σκασε.

Όταν η Ρόζα γύρισε στον καταυλισμό, δε βρήκε κανέναν, παρά μόνο τον ξάδερφό της τον Πέτερ, που έκλαιγε δυνατά κι έλεγε πως ο κακός άρχοντας της ανάποδης χώρας είχε εξολοθρέψει όλους μα όλους τους Τσιγγάνους, κι αυτούς με την καφέ κι αυτούς με τη ριγέ ταυτότητα... Η Ρόζα έκλαψε, έκλαψε πολύ, μέχρι που κουράστηκε και την πήρε ο ύπνος.

Από το βιβλίο του Φ. Μανδηλαρά, *Ο Μεγάλος Ίσκιος και οι Τσιγγάνοι*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Μωρέ τάτα μου,
κα πινέσας μάνγκε
να μουκέλα αμά γεράσει μω,
μωρέ καμάρι μου,
ντέμα τζίκα σοκολάτα,
μωρέ τάτα μου
κái ντίας η χαρτζιλίκι
σοκολάτα,
μωρέ τάτα μου
τε τοβέλ ο πιάτα
η Νίκη,
μωρέ καμάρι μου
κα γκελένα του τουτ
μωρέ τάτα μου
κα μουκλάντου πι
τοβντό μωρέ
τάτα μου
τε μερέλ η Νίκη τούκε
μωρέ τάτα μου,
μωρέ τάτα μου
τε νταβ του τσίκα σοκολάτα
μωρέ τάτα μου.

Μωρέ πατέρα μου,
που μου 'λεγες να μη σ' αφήσω
όταν πεθάνεις μωρέ
πατέρα μου, μωρέ καμάρι μου.
Δώσ' μου λίγη σοκολάτα,
μωρέ πατέρα μου
που μου 'δινες χαρτζιλίκι για σο-
κολάτα, μωρέ πατέρα μου.

Να πλύνει τα πιάτα
η Νίκη, μωρέ
καμάρι μου.

Πού σε πηγαίνουν,
μωρέ πατέρα μου,
που δε σ' άφησα
άπλυτο,
μωρέ πατέρα μου.

Να πεθάνει η Νίκη
για σένα, μωρέ πατέρα
μου, να σου δώσω

λίγη σοκολάτα,
μωρέ πατέρα μου.

Ηπειρώτικο μοιρολόι στη Ρομανί
γλώσσα, το τραγούδησε το 1998 ο
Ηλίας Οικονόμου, 11 ετών, από τον
Παρακάλαμο Ιωαννίνων.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Η συμφιλίωση με το θάνατο και η ελπίδα

Από τα πέρατα του κόσμου ήρθαν πολλοί άνθρωποι για να φέρουν δώρα στη βασιλοπούλα και να γιορτάσουν τη γέννησή της. Επίτιμες προσκεκλημένες ήταν οι τρεις καλές νεράιδες. Η Φλόρα, η Δώρα και η Μαριγούλα. Καθεμιά τους θα έδινε στο παιδί ένα δώρο. Η Δώρα ευλόγησε το παιδί με ομορφιά. Η Φλόρα της έδωσε το δώρο του τραγουδιού, για να τραγουδάει σαν αηδόνι.

Ετοιμαζόταν και η Μαριγούλα να της κάνει ένα δώρο, όταν ξάφνου ακούστηκε βροντή κεραυνού και σηκώθηκε αέρας. Μια εκτυφλωτική λάμψη γέμισε τη μεγάλη σάλα και εμφανίστηκε η Μαγκούφισσα. «Ένωσα λιγάκι άβολα που δε με καλέσατε. Θα κάνω ένα προσωπικό δώρο στο παιδί!»

«Ακούστε καλά όλοι σας! Η μικρούλα σας θα έχει, όντως, ομορφιά και χάρη, που θα γοητεύει όλους γύρω της. Μα, προτού κλείσει τα δεκάξι της χρόνια, θα τοιμήσει το δάχτυλό της στο αδράχτι μιας ανέμης και θα πεθάνει!»

«Αχ, όχι!» φώναξαν όλοι πονεμένα. Αλλά πριν προλάβουν να εμποδίσουν τη Μαγκούφισσα, πριν προλάβουν να την αναγκάσουν να πάρει πίσω την κατάρα της, εκείνη εξαφανίστηκε μέσα σε μια λαμπρή φλόγα. Τι τρομερό, μα την αλήθεια!

Αλλά υπήρχε ελπίδα. Είχε μείνει η Μαριγούλα, που έπρεπε να δώσει το δώρο της στο παιδί.

«Ωωω! Μην απελπίζεστε, η Μαριγούλα δεν έκανε δώρο ακόμα. Μα κάτι θα κάνει».

Η Μαριγούλα κούνησε το μαγικό ραβδί της πάνω από την κούνια του μωρού.

«Γλυκιά μικρούλα, αχτίνα ελπίδας να 'χεις τούτο. Δώρο για σε πολύ μικρό. Να μην πεθάνεις, μα να κοιμηθείς, τα μάγια για να ακολουθείς. Και από το λήθαργο θα βγεις σαν από αληθινή αγάπη φιληθείς».

*Η ωραία κοιμημένη,
από τις εκδόσεις Disney*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Συναντιόμαστε με τις γνωριμίες που είχε κάνει καθένας μας χωριστά τον καιρό που η ανάγκη του πολέμου μας είχε απομακρύνει τον ένα από τον άλλο. Ιδιαίτερα ο αδελφός μας ο Μήτσος είχε πολλές γνωριμίες, όπως επίσης και ο Φώτης μας από την εποχή που έμεινε με τον Κυριάκο στη Λειβαδιά. Γι' αυτό και είχαμε πολλές υποχρεώσεις. Μας ζητούσαν παντού. Μια φορά, στα '54-'55 περίπου, κάποιος από το χωριό Βλυχό της Λευκά-

δας, ο μπαρμπα-Γιάννης, άφησε ευχή και κατάρα στο γιο του. Του είπε: «Όταν παντρευτείς παιδί μου, η απαίτησή μου είναι να φέρεις στο γάμο σου τους Χαλκιάδες.

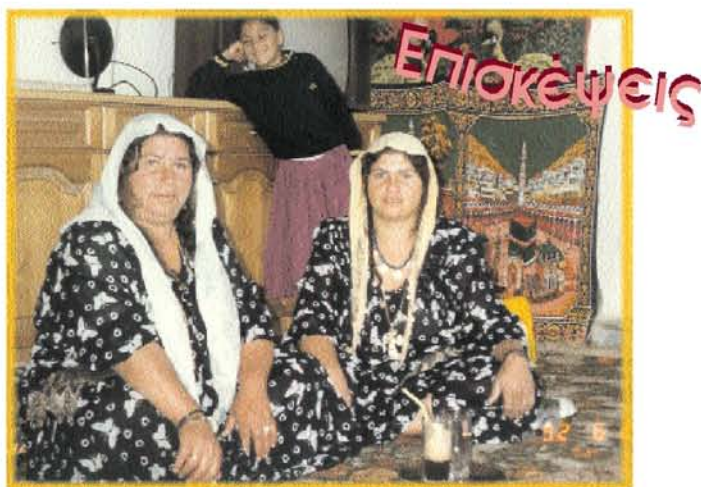
Να παίζουνε και όταν τελειώσει ο γάμος τη Δευτέρα το πρωί, να 'ρθείτε όλοι μαζί στον τάφο μου από πάνω να μου πει ένα τραγούδι ο Φώτης και να χορέψετε και από μισή γύρα πάνω στον τάφο μου».

Δεν είναι τυχαίο που τον λέγανε πατριάρχη του τραγουδιού το Φώτη μας. Όταν άρχισε να τραγουδάει πάνω από τον τάφο *Για σήκω πάνω Γιάννο μου...* δεν κρατιόνταν τα δάκρυά μας. Ένα δράμα ήταν όλο αυτό. Ο γιος είχε εκτελέσει την επιθυμία του πατέρα του. Υπάρχει και φωτογραφία επάνω στον τάφο του μπαρμπα-Γιάννη βγαλμένη.

Όλοι παθιασμένοι.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ο δρόμος με τα οικεία πρόσωπα

Εμείς, τα παιδιά, μάθαμε να υπακούμε τους μεγαλύτερους και να τους έχουμε εμπιστοσύνη. Ο λόγος τους ήταν για μας νόμος. Καθώς μας είχαν αποκλείσει από τα σχολεία και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, εξαρτιόμαστε μόνο από τις γνώσεις που μας μετέδιδαν οι γονείς μας. Εφάρμοζαν τέλεια τις θεωρίες του Πλάτωνα, τονίζοντας τη σπουδαιότητα της παιδείας για τη διατήρηση της κοινωνίας, μολοντί οι ίδιοι ήταν αγράμματοι και δεν είχαν πάει ποτέ στο σχολείο. Εγώ η ίδια δεν μπόρεσα να πάω στο σχολείο παρά στα 33 μου, μολοντί γεννήθηκα στη Σουηδία και έχω σουηδική υπηκοότητα.

Από το άρθρο της Ρόζας Ταϊκόν Ζανούς «Ο κύκλος των παραδόσεων»,
δημοσιευμένο στο *Currier* της UNESCO

Πάει καιρός από τότε που περπάταγα στους δρόμους της Αγίας Βαρβάρας παρέα με τη μάνα μου και τον πατέρα μου.

Πηγαίναμε εκεί για διάφορους λόγους. Πότε να επισκεφτούμε συγγενικά πρόσωπα ή να παραβρεθούμε σε γάμους, βαφτίσια και να συμπαρασταθούμε στο θάνατο δικών μας ανθρώπων.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Πότε πάλι για να αγοράσει η μητέρα μου εμπόρευμα ώστε να το πουλήσει στους πελάτες της. Αυτό αργότερα. Και λέω αργότερα γιατί σαν βγήκε η μάνα μου στο γυρολογικό εμπόριο, από παιδί θυμάμαι ότι εκεί τη βρήκα, στην αρχή ψώνιζε από τους μπαλαμαίους, στο Μοναστηράκι. Κουρτίνες και χαλιά. Κατόπιν έφτιαξαν οι Ρώμηδες σιγά σιγά δικά τους καταστήματα στην Αγία Βαρβάρα.

Αυτός ο περίπατος μου έμεινε ανεξάλειπτα εντυπωμένος στο νου και στην ψυχή. Ήταν ένας περίπατος γνωριμίας με την έκπληξη. Κι αναφέρομαι στην πληθώρα των συγγενών που συναντούσαμε καθ' οδόν και με τους οποίους ανταλλάσσαμε κουβέντες γεμάτες αβρότητα, ζεστασιά και αγάπη. Δέντρα με ρίζες η μάνα μου κι ο πατέρας μου. Έφυγαν πρόσφυγες από το Βουκουρέστι, Έλληνες Ρώμηδες της διασποράς, νόστουρες όπως λέγονται στη ρώμικη γλώσσα, και εδώ, στη γη που γέννησε τους γονείς τους, βρήκαν το συγγενολόι τους.

Περπατώντας στην Αγία Βαρβάρα ήταν σαν να βαδίζει σε μια βιβλιοθήκη που τα βιβλία της ήταν οι ζωντανοί άνθρωποι, οι συγγενείς μας. Η μητέρα μου εδώ έπαιζε το ρόλο του «ξεναγού». Αυτή με ξεναγούσε στο πυκνό, καμιά φορά μπερδεμένο, αλλά ζεστό συγγενικό μας δίκτυο. Των παππούδων, των γιαγιάδων, των εξαδέλφων, των θείων και των άλλων κοντινών ή μακρινών συγγενών.

Μου 'λεγε χαρακτηριστικά: «Να, βλέπεις αυτόν ή αυτήν εκεί. Είναι συγγενής με τον πατέρα σου ή μαζί μου».

Και να σου σε λίγο η γνωριμιά και τα χαιρετίσματα.

Άλλες φορές περνάγαμε το κατώφλι του σπιτιού για να πιούμε έναν καφέ. Τότε μάθαινα πως έχω και ξαδέλφια ή ανίψια.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Κοιταζόμαστε με τέτοια ματιά, όπως ακριβώς οι ερωτευμένοι αντικρίζουν ο ένας τον άλλον, ιδιαίτερα όταν γνωρίζουν ότι δε θα ξαναϊδωθούν. Σύντομες συναντήσεις αλλά περιεκτικές. Σου άφηναν την αίσθηση μιας μελλοντικής σιγουριάς.

«Κοίτα, μπορεί κάποτε να ιδωθούμε ξανά» σαν να λέγαμε ο ένας στον άλλο.

Σήμερα περνάω ξανά αυτούς τους δρόμους. Μόνος πια, χωρίς τη συντροφιά της μάνας μου. Κοιτάζω ν' αναγνωρίσω τα παλιά. Πολλά άλλαξαν. Πού είναι τα γνώριμα πρόσωπα; Υπάρχουν ακόμη. Στο βλέμμα των παιδιών που γεννήθηκαν. Και αυτών που έμειναν.

«Ξέρεις» είπα πριν από καιρό σε κάποια κοπέλα, μαθήτριά μου σε ένα σεμινάριο, «μου φέρνεις στο νου την πρώτη μου ξαδέρφη, της μοιάζεις τόσο!».

Τότε μου απάντησε η κοπέλα, που είχε εντωμεταξύ οικογένεια, «Μα, κύριε, αυτή είναι η μάνα μου».

Αυτή και άλλες πάλι περιπτώσεις μου υπενθυμίζουν ότι τίποτε δε χάθηκε από παλιά. Ακόμη υπάρχει αυτό το πυκνό δίκτυο συγγενών. Υπάρχει και υπάρχω κι εγώ.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

**Στις επισκέψεις
λέμε
ιστορίες...**

Η μοδιστρούλα

Μια φορά μέναμε στο πατρικό μας το σπίτι πριν πολλά χρόνια, ήμουνα παιδί, κι άκουγα να λένε κάθε βράδυ ότι υπάρχει μία μοδιστρούλα και πέταγε πέτρες στην αυλή. Γιατί στο σπίτι που μέναμε ήτανε μια μεγάλη αυλή με πολλά δωμάτια μέσα. Τότε είχαμε κάθε οικογένεια ένα δωμάτιο και μία κουζίνα. Κάθε βράδυ άκουγα αυτή την ιστορία λοιπόν κι έλεγα: «Μα τι 'ναι αυτή μοδιστρούλα; Δε θα τη δω κι εγώ επιτέλους; Δε θα τη γνωρίσω;». Γιατί ήμουνα παιδί και πίστευα ότι έπρεπε να τη γνωρίσω. Όταν το είπα αυτό στη μητέρα μου, η μητέρα μου μού είπε ότι η μοδιστρούλα είναι φάντασμα. Εκεί φοβήθηκα εγώ και δεν έβγαινα έξω να καθίσω στο δρόμο, όπως το συνηθίζαμε τότε, καθόμαστε όλοι, μια παρέα ήμαστε, περίπου δέκα άτομα και καθόμαστε στο πεζοδρόμιο μέχρι αργά.

Και μετά είχαμε ένα συγκατοικό μας στην αυλή, το Στέλιο τον Παϊτέρη, που ήθελε να με πειράξει και μου είπε «Α, Ελένη, θα 'ρθει το βράδυ η μοδιστρούλα» και του είπα εγώ «Όχι, εγώ τη φοβάμαι τη μοδιστρούλα, δε θα έρθει σε μένα, θα έρθει σε σένα» κι εκείνος γύρισε γελώντας και μου είπε: «Αν θα 'ρθει σε μένα, εγώ θα πάρω τη στάμνα (γιατί δεν είχαμε βρύσες και παίρναμε νερό στη στάμνα και πίνουμε) και θα σπάσω το κεφάλι της».

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Και την επομένη το πρωί είδαμε, με μεγάλη έκπληξη, όλοι μέσα στην αυλή φωνάζανε και λέγανε «Κάτι έπαθε ο Στέλιος, κάτι έπαθε ο Στέλιος». Και τρέχουμε και βλέπουμε τι; Ο Στέλιος είχε μία πολύ μεγάλη μελανιά στον ώμο του κι όπως μας είπε εκείνος αργότερα, η μοδιστρούλα πήγε και του 'σπασε τη στάμνα στην πλάτη...

Σε μιας άλλης γυναίκας το σπίτι, στις Σουλτάνας, ένα βράδυ η μοδιστρούλα πήγε και της πήρε το γιούκο από το ένα μέρος που τον είχε και τον μετέφερε στο άλλο. Και η Σουλτάνα την κοίταγε. Και τη ρωτάει και της λέει «τι κάνεις εκεί;» κι έλεγε εκείνη «θέλω να σε βοηθήσω, να σου κάνω δουλειές». Κι όταν το πρωί ξυπνήσαμε και σηκωθήκαμε είδαμε όλοι μια μεγάλη αλλαγή στο δωματιάκι που είχε η Σουλτάνα και τη ρωτήσαμε έκπληκτοι: «Πότε τα 'κανες όλα αυτά, θεία;», γιατί ήτανε μεγάλη γυναίκα. Και μας είπε «δεν τα 'κανα εγώ, ήρθε η μοδιστρούλα και τα 'κανε». Βάλαμε τα γέλια εμείς, γελάγαμε. Εκείνη όμως έκλαιγε και το πίστευε. Την έβλεπε τη μοδιστρούλα και μάλιστα την απείλησε κιόλας τη θεία, να μην τα χαλάσει, να τα αφήσει έτσι όπως τα είχε φτιάξει εκείνη, τουλάχιστον για εκείνη την ημέρα, για να τα δούμε εμείς, να πιστέψουμε ότι όντως υπάρχει μοδιστρούλα.

Τη λέγανε μοδιστρούλα γιατί είχε ένα καλαθάκι, φορούσε μακριά ρούχα —απ' ό,τι λένε, δεν την είχα δει εγώ ποτέ— και μέσα στο καλαθάκι της είχε κουβαρίστρες, είχε ψαλίδια, είχε ό,τι εν πάση περιπτώσει έχει μια μοδίστρα. Είχαμε περάσει αρκετά χρόνια με τη μοδιστρούλα, ώσπου μεγαλώσαμε, παντρευτήκαμε κι έτσι ξεχάστηκε η μοδιστρούλα. Την είχαμε όμως για πάρα πολλά χρόνια συντροφιά μας τη μοδιστρούλα.

Κανένας δεν την ήξερε, Τσιγγάνα δεν ήτανε. Μπορώ να πω ότι μέχρι τώρα αν πας και πεις θα μείνω στο σπίτι αυτό —γιατί το σπίτι υπάρχει ακόμα αυτό, η αυλή υπάρχει έτσι όπως ήτανε—, πιστεύω ότι θ' ακούσεις πάλι τα βήματα που έκανε μέσα στην αυλή, τις πέτρες που πέταγε, εξακολουθούν και υπάρχουν αυτά τα πράγματα μέχρι σήμερα...

Αφήγηση: Ελένη Δημητρίου

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ο μουλό: μια τρομαχτική ιστορία

Εκείνη την εποχή, άρχισε η γιαγιά, ζούσε ένας γέρος που δεν είχε γυναίκα και παιδιά. Ένα φθινόπωρο, όταν κατάλαβε ότι θα πεθάνει, είπε να δώσουν το μαχαίρι του σε έναν ανιψιό του και το άλογό του σε ένα άλλο παλικάρι που κάπου κάπου τον βοηθούσε... Κι ενώ το παλικάρι είχε παντού φίλους, ο ανιψιός ήταν κακός και κανείς δεν τον αγαπούσε... Ούτε μια φορά δεν είχε πει καλό λόγο για το θείο του, που έπρεπε να το κάνει αφού τους ένωσε ο δεσμός της οικογένειας. Κι έπινε, έπινε πολύ, πάρα πολύ... Όταν ο θείος πέθανε, ο ανιψιός δήλωσε ότι θα έπαιρνε μαζί και το άλογο, ότι δικαιωματικά

του ανήκε! Οι γέροντες του είπαν ότι δε γινόταν να παραβεί τη θέληση του νεκρού κι ότι έπρεπε όλοι μαζί να συζητήσουν το θέμα και ν' αποφασίσουν...

Η γιαγιά σταμάτησε για να πάρει ανάσα και για να δει αν την προσέχαμε. Πραγματικά, κρεμόμαστε από το στόμα της. Το ρυτιδωμένο της πρόσωπο έλαμψε από ευχαρίστηση και συνέχισε την ιστορία:

Δε χρειάστηκε να μαζευτούν για να ταχτοποιήσουν την υπόθεση. Ο ίδιος ο πεθαμένος τα κανόνισε μόνος του —και θα δεις πώς, Γιόσκα— από την πρώτη κιόλας νύχτα. Ο ανιψιός κοιμόταν κι ένωσε κάποιον να τον τραβάει από τα πόδια.

Ξύπνησε τρομαγμένος —όλα αυτά μας τα είπε αργότερα η γυναίκα του— και τι νομίζεις πως είδε στα πόδια του κρεβατιού; Μαντεύεις βέβαια: ήταν ο γεροθειός του, που του έβγαζε τη γλώσσα και τον κορόιδευε. Ο ανιψιός, βλέποντας την οπτασία, έβαλε τις φωνές και νόμισε ότι εκείνο το βράδυ είχε πει λίγο παραπάνω. Ο θείος είχε σβήσει, είχε χαθεί...

ΣΥΝΟΝΤΗΣΕΙΣ

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Ο ανιψιός ξανακοιμήθηκε. Αλίμονο γι' αυτόν, γιατί μια καινούρια φάρσα τον ξύπνησε πάλι: ένα μυστηριώδες χέρι τον τράβηξε από το στρώμα και τον έσπρωξε να πέσει σε έναν κουβά γεμάτο νερό, που η γυναίκα του είχε αφήσει το απόγευμα στην άλλη άκρη του δωματίου... Όλο το βράδυ, Γιόσκα, ο μουλό ταλαιπωρούσε τον ανιψιό του — εμφανιζόταν, χανόταν... Το πρωί ο ανιψιός σηκώθηκε θυμωμένος. Βγήκε από το σπίτι του και το πρώτο πράγμα που είδε ήταν το άλογο, την αιτία όλων των κακών, που έβοσκε ήσυχα εκεί κοντά. Ο θυμός του διπλασιάστηκε και, καθώς το άλογο χλιμίντρισε, πήδησε στη ράχη του φωνάζοντας: «Παλιάλογο, τώρα θα σου δείξω ποιος είναι ο αφέντης σου!». Πολλοί ήταν αυτοί που τον άκουσαν. Το χτύπησε τόσο άγρια με τις μπότες του, που το άλογο, τρομαγμένο, άρχισε να καλπάζει ξέφρενα... Γιόσκα, οι δικοί μας ξέρουν καλά τα άλογα, είναι όμως κακοί καθαλάρηδες. Ο ανιψιός, ουρλιάζοντας από το φόβο του, γραπώθηκε στη χαίτη του ζώου. Εμείς οι υπόλοιποι ακούσαμε τη φασαρία και βγήκαμε από τα σπίτια μας. Το άλογο κάλπαζε κι όλο κάλπαζε, ο ανιψιός ούρλιαζε... Δεν μπορούσαμε να κάνουμε τίποτα. Το άλογο πήγαινε προς τον γκρεμό. Εμείς, πετρωμένοι από το φόβο μας, κοιτούσαμε. Και ξέρετε γιατί, Γιόσκα; Μας φάνηκε ότι είδαμε τον πεθαμένο μουλό, το θείο, να κρατάει τα χαλινάρια και να οδηγεί το άλογο στην άβυσσο. Μόλις έφτασε κοντά στον γκρεμό, το άλογο σταμάτησε απότομα, ο ανιψιός δεν μπόρεσε να κρατηθεί, τινάχτηκε ψηλά και χάθηκε για πάντα στο βάραθρο. Και τότε ακούσαμε το γέλιο του μουλό! Ναι, το ακούσαμε όλοι. Μόνο ο πατέρας μου τόλμησε να μας κοροϊδέψει, λέγοντας ότι είχαμε ονειρευτεί και είχαμε μπερδέψει το μουλό με τις σκιές που κάνει το φεγγάρι και το γέλιο με το σφύριγμα του ανέμου στα κλαδιά των δέντρων. Όπως και να 'χει το πράγμα, ο καινούριος ιδιοκτήτης του αλόγου δεν ήθελε να το πάρει κι έτσι κάποιος απ' τη γειτονιά το πούλησε και έθαψε τα λεφτά στον τάφο του γέρου...

Από το βιβλίο του Μ. Σολέ, *Η τσιγγάνικη φλογέρα*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Γιατί η θάλασσα είναι αλμυρή:
μια παράξενη ιστορία

Μια φορά κι έναν καιρό ζούσαν δυο αδέρφια. Ο ένας ήταν πλούσιος δήμαρχος και ο άλλος πολύ φτωχός με έξι παιδιά. Ο πλούσιος αδελφός δε βοηθούσε το φτωχό αδελφό του, εκτός από μια φορά τον χρόνο, του Αγίου Γεωργίου, που του έδινε ένα αρνί.

Λοιπόν, μια μέρα πριν από τη γιορτή ο φτωχός αδελφός πήγε στον πλούσιο για το αρνί και είπε: «Καλημέρα αδελφέ. Η μέρα του Άι-Γιώργη έχει έλθει — δώσε μου το αρνί για να το πάω στην οικογένειά μου και να περάσουμε κι εμείς άγιες μέρες. Και αν μπορείς να τα καταφέρεις, σε παρακαλώ δώσε μου και λίγο ακόμη φαγητό».

Ο πλούσιος αδελφός θύμωσε πολύ σαν άκουσε τον άλλο να αναφέρει φαγητό και του είπε χωρίς δισταγμό: «Χάσου από τα μάτια μου! Πάρε το αρνί σου και δώσ' το στον αρχιδιάβολο για δώρο».

Τι να έκανε ο φτωχός, δυστυχημένος αδελφός; Πήρε το αρνί και πήγε στο σπίτι του. Μόλις τα παιδιά του τον είδαν, άρχισαν να φωνάζουν: «Μπαμπά, πότε θα μαγειρέψουμε το αρνί;».

«Ο θειος σας ο δήμαρχος μου είπε να δώσω το αρνί στον αρχιδιάβολο. Και θα πάρω το αρνί και θα πάω τον βρω».

Η γυναίκα του άρχισε να κλαίει. «Άνδρα μου, μου λες ότι αυτή την ημέρα θα αφήσεις την οικογένειά σου και θα ψάξεις να βρεις τον αρχιδιάβολο;»

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

«Πρέπει να τον βρω και να του δώσω το αρνί».

Για να φέρει σε πέρας την αποστολή του, πήρε μαζί του λίγο ψωμί, ελιές και τυρί και τράβηξε για τα βουνά. Μετά από λίγο, στάθηκε κάτω από έναν πλάτανο να ξεκουραστεί και να φάει λίγο ψωμί.

Μόλις τελείωσε το γεύμα του, ένας διαβολάκος εμφανίστηκε και του λέει: «Ξέρω ότι πηγαίνεις στον αρχιδιάβολο, να του δώσεις το αρνί».

«Ναι, αλλά δεν ξέρω πού θα τον βρω».

«Είναι εύκολο: μπες μέσα στη ρίζα του πλάτανου. Εκεί θα βρεις μια τρύπα. Χώσου σ' αυτή την τρύπα και θα βρεις εκεί μαζεμένους όλους τους διαβόλους. Μόνο πρόσεχε μην πάρεις οτιδήποτε σου προσφέρουν. Ζήτα μονάχα το μικρό μύλο που αλέθει».

Πήγε λοιπόν όπου του είχε υποδείξει ο διαβολάκος, μέσα στον κορμό του δέντρου. Αμέσως σαν τον είδε ο αρχιδιάβολος, τον καλωσόρισε φιλικά: «Ποιος καλός άνεμος σε φέρνει στο βασίλειό μου, φίλε μου;».

«Ήρθα να σου δώσω αυτό το αρνί, σαν δώρο».

«Ω, σε ευχαριστώ, φίλε μου. Μιας και έκανες τόσο δρόμο για να με επισκεφτείς και να μου φέρεις και το δώρο, κάθισε τότε να ξεκουραστείς και να φας προτού φύγεις».

Στην πραγματικότητα έπεσε να κοιμηθεί εκεί γιατί ήταν πολύ κουρασμένος. Το πρωί σηκώθηκε να φύγει και ο αρχιδιάβολος του είπε: «Φίλε μου, φόρτωσα σαράντα άλογα με χρυσάφι και είναι όλα δικά σου».

«Δεν μπορώ να δεχτώ το χρυσάφι, δε θέλω τίποτα».

Ο αρχιδιάβολος του απάντησε: «Είναι η πρώτη φορά που ένας άνθρωπος έρχεται στο σπίτι μου. Ζήτησέ μου ό,τι θες και θα το 'χεις».

Τότε ακριβώς ο φτωχός άνδρας θυμήθηκε το μύλο. «Δώσε μου λοιπόν το μικρό μύλο που αλέθει».

«Ω, όχι, φίλε μου, δεν μπορώ να το κάνω αυτό».

«Τότε λοιπόν θα φύγω αρχιδιάβoλε».

Η γυναίκα του αρχιδιάβoλου μπήκε στη συζήτηση και είπε: «Άνδρα μου, γιατί φεύγει με αδειανά χέρια; Δε θέλω ούτε να το ακούσω. Θα του δώσεις το πράγμα που ζήτησε».

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Τι να 'κανε ο αρχιδιάβολος; Έδωσε στον άνθρωπο το μικρό μύλο που αλέθει που είχε ένα βιδωτό καπάκι στη μια άκρη του.

«Πάρ' το, φίλε μου και να πας το δρόμο σου».

Και έτσι ο άνθρωπος πήρε το δρόμο της επιστροφής για το χωριό του. Όταν κουράστηκε, έκατσε κάπου να ξεκουραστεί και να φάει ό,τι είχε. Ενώ έτρωγε, σκέφτηκε: «Τι ανόητος που ήμουν. Θα μου δίνανε σαράντα άλογα φορτωμένα με χρυσάφι και εγώ, αντί για αυτά, πήρα το μικρό μύλο». Τότε ακριβώς έστριψε το χερούλι. Ένας μικρός διάβολος βγήκε μπροστά του και του είπε: «Στις διαταγές σου, αφέντη».

«Φέρε μου λίγο καλό φαΐ». Λοιπόν στο λεπτό μέσα εμφανίστηκε ένα γεύμα που ταίριαζε σε βασιλιά. Τότε κατάλαβε ο άνθρωπος τη δύναμη του μύλου. Παράγγειλε ένα άλογο με φτερά, το οποίο ήρθε στη στιγμή, και του είπε: «Πήγαινε με σπίτι μου και όταν θα φτάνουμε, κάνε να είναι στη θέση του ένας κρυστάλλινος πύργος». Και έτσι πράγματι έγινε.

Από το μπαλκόνι του πύργου κοιτούσε τη γυναίκα του που έψαχνε έκπληκτη το σπίτι της. Τη φώναξε και τη φίλησε θερμά και είπε: «Γυναίκα, τρέξε να φέρεις τα παιδιά μας». Τα παιδιά έφτασαν και χάρηκαν με την καλή τύχη του πατέρα τους.

Καθώς ο ήλιος ανέτειλε το επόμενο πρωί και έλαμπε στην αίθουσα του δημαρχείου, όπου ζούσε ο πλούσιος αδελφός, ο άνθρωπος διέταξε τρεις αξιωματικούς να τον πάνε εκεί. Όταν ο δήμαρχος είδε τον αδελφό του με συνοδεία και πίσω του να στέκεται ένας κρυστάλλινος πύργος αντί για το φτωχόσπιτό του, αμέσως κατάλαβε ότι κάποια ανώτερη δύναμη ήταν η αιτία. Είπε: «Πες μου ποια είναι η δύναμή σου, αλλιώς θα σε σκοτώσω επί τόπου. Δείξε μου τι έχεις και έχτισες αυτόν τον πύργο».

«Αδελφέ μου, έλα στον πύργο μου και θα σου δείξω».

Πήγανε στο σπίτι του που είχε γίνει ένας κρυστάλλινος πύργος και κάθισαν. Ο άνθρωπος πήρε το μύλο, γύρισε το χερούλι και είπε: «Χρυσάφι». Αμέσως χρυσά νομίσματα γέμισαν το τραπέζι. Τότε ο πλούσιος αδελφός έβγαλε το πιστόλι του και είπε: «Δώσ' μου το και θα εξαφανιστώ από αυτήν τη χώρα».

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

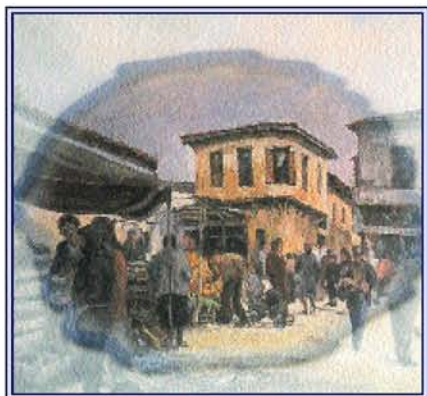
ΕΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Πήρε το μύλο και μπήκε σε μια βάρκα που ταξίδευε στη μέση του Ατλαντικού. Υπήρχε φαγητό στο καράβι, αλλά ήταν ανάλατο. Οι ναύτες είχαν ξεχάσει να φέρουν αλάτι και έτσι ο καπετάνιος του πλοίου τους έδειρε. Ο μίζερος αδελφός πήγε κάτω στο αμπάρι, ξεσκέπασε το μύλο και ζήτησε αλάτι. Φυσικά, βγήκε αλάτι αλλά ξέχασε να βάλει το καπάκι στη θέση του.

Μέχρι να γυρίσει πίσω για να κλείσει το καπάκι, το καράβι ήδη βυθιζόταν γιατί ο μύλος συνέχιζε να βγάζει αλάτι, όπως κάνει ως τα σήμερα. Και γι' αυτό η θάλασσα είναι αλμυρή. Σκεφτείτε πόσα πολλά δισεκατομμύρια τόνοι βροχή, χιόνι και νερό από τα ποτάμια ρέουν μέσα στη θάλασσα και αυτή παραμένει μέχρι και τώρα αλμυρή. Φαίνεται πως εκείνος ο μικρός μύλος συνεχίζει ακόμη να βγάζει αλάτι.

Παραμύθι που αφηγήθηκε ο Γιάννης Βρυσάκης το 1987,
από το βιβλίο της D. Tong, *Gypsy Folktales*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Στα μαγαζιά...

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Αφού τους πήρανε την άδεια, πουλήσανε τ' αμάξια και τα άλογα κι έτσι ο πατέρας μου ανοίγει το κουρείο... Του πατέρα το μπαρμπέρικο κι όλα τα μπαρμπέρικα ήτανε σταθμοί συγκέντρωσης τότε. Οι νεοέλληνες δεν τα ξέρουν τα μπαρμπέρικα. Εκείνα τα χρόνια ήτανε όπως είναι σήμερα οι σιδηροδρομικοί σταθμοί. Είχαν από όλα μέσα. Είχαν να κοιμηθείς, είχαν να φας, να πεις, να διασκεδάσεις. Σε μνιατούρα βέβαια. Κάθε μπαρμπέρης ήτανε και μερακλής. Έτσι και του πατέρα μου το μπαρμπέρικο τα είχε όλα.

Ξαφνικά λοιπόν κι εγώ ανακάλυψα στο κουρείο ότι ο πατέρας μου είχε κάτι κι από Κουρέα της Σεβίλης! Το κουρείο ήταν και ωδείο! Να μην τα πολυλογώ, εκεί μέσα στο κουρείο του γέρον, στον τοίχο κρεμόντουσαν μια κιθάρα, ένα μαντολίνο κι ένα μπουζούκι...

Ο γέρος έπαιζε μπουζούκι κι εκεί μαζευόντουσαν τα φιλαράκια του. Ο Λευτέρης με την κιθάρα, ο Αχιλλέας που ήτανε επαγγελματίας κιθαρίστας κι έπαιζε με το Χιώτη, τότε που ήτανε ακόμα με κοντά παντελονάκια. Κι ο Χιώτης είχε έρθει...

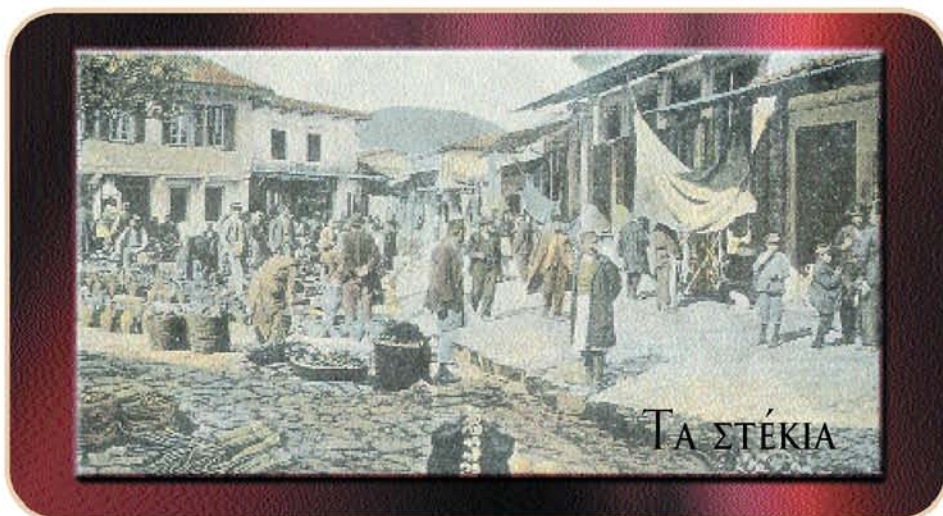
Μια μέρα πέρασε ένας με έναν τροχό απ' το μαγαζί του πατέρα να ξυριστεί. Περνάγανε τότε οι γύφτοι με τον τροχό κι ακονίζανε μαχαίρια, φτιάχνανε τις ψάθινες τις καρέκλες και είχανε και κιλίμια. Έτσι ήταν κι αυτός. Βλέπει το μπουζούκι και το παίρνει κι αρχίζει να παίζει και το 'φαγε, όπως έλεγε ο πατέρας μου. Ήτανε ο Ανέστος, ο Ανέστος ο Γύφτος που λέγανε. Ο Ανέστος ο Αθανασίου με τον τροχό. Ήρθε και ξανάρθε ο Ανέστος στο μπαρμπέρικο. Άφηνε έξω τον τροχό κι έμπαινε κι έπαιζε. Ακομπανιάριζε ο πατέρας μου και καμιά φορά κι εγώ. Φίνος μάγκας ο Ανέστος, καλός άνθρωπος, ωραίος. Αργότερα έγινε επαγγελματίας, πολύ δυνατός μπουζουξής. Ήτανε χρόνια με τον Τσιτσάνη αυτός, αλλά τον έφαγε κι αυτόν η Αμερική μετά.

Από το βιβλίο της Ι. Κλειασίου, «Και η βρόχα έπιπτε... Σιρέι θρον».

Γιώργος Ζαμπέτας, *Βίος και Πολιτεία*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Τα στέκια, τα σημεία συνάντησης, όχι των ερωτευμένων, αλλά των εργαζομένων. Τα καφε-νεδάκια στο Μοναστηράκι, στην Πλάκα και στα Πετράλωνα όπου άλλοτε μαζεύονταν οι δικοί μας, οι Ρώμηδες, για να ξεκινήσουν από κει το γυρολογικό περίπατο, κουβαλώντας τηνπραμάτεια τους, κουρτίνες, ασημένια ποτήρια, μαχαιροπίρουνα.

Τα σημεία εκκίνησης, Πειραιάς, Αγία Βαρβάρα, Βύρωνας, Τζιτζιφιές και Πετράλωνα. Από δρόμους διαφορετικούς έρχονταν οι Ρώμηδεςπραματευτάδες και συναντιόνταν σ'έναν παράδρομο, εκεί στα σουβλατζιδικα πιο πάνω, στην καρδιά, στο Μοναστηράκι.

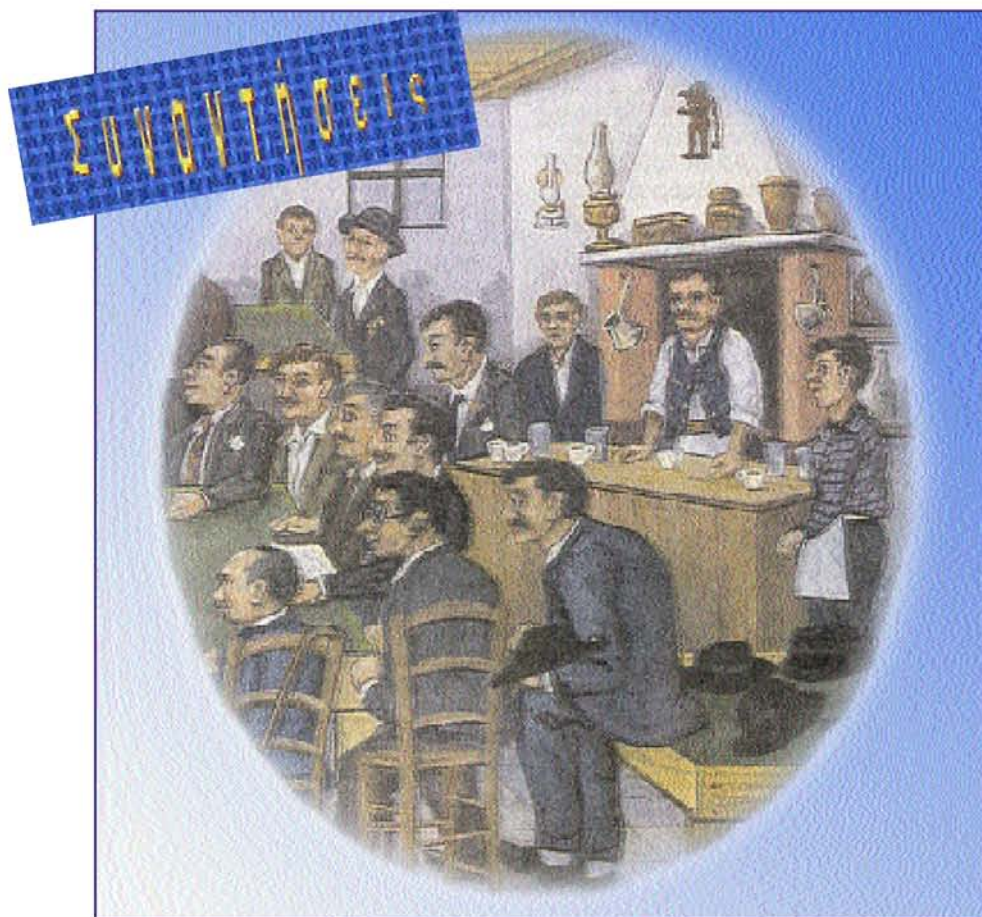
Έπιναν τον πρωινό καφέ τους, καταστάλαζαν σε ποια περιοχή θα πάνε να πουλήσουν, αγόραζαν πρωί πρωί το εμπόρευμα και μετά, δώσ' του δρόμο.

Θα χωριστούν σε ομάδες, ανά δύο, θα πάρουν ταξί από την πιάτσα και θα βάλουν τα πράγματα πίσω. Πολλές φορές οι ταξιτζήδες τους γνωρίζουν με τα ονόματά τους.

«Πού πάμε, παιδιά;» ρωτάει ο ταξιτζής.

«Γλυφάδα, Μαρούσι, Καλλιθέα» απαντούν, ανάλογα με τη μέρα. Αβέβαιο το δρομολόγιο, όπου τους βγάλει η μέρα. Αν είναι τυχεροί, θα ξαναπάνε εκεί.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

«Τι θα πεις μικρέ;» μου είπε κάποτε ο θείος μου, που περίμενε στο καφενεδάκι.

«Γκαζόζα θέλω, θείε» απάντησα.

Άμα πουλούσαν, χώριζαν τα χρήματα για το εμπόρευμα και μετά μοιράζονταν τα υπόλοιπα, το κέρδος. Οι διπλανοί καταστηματάρχες μάς ήξεραν, γιατί ψωνίζαμε και από κει. Ο κυρ-Αντώνης, λόγου χάρη, διατηρούσε κατάστημα ρούχων. Ακόμη το έχει. Πέρασα τις προάλλες από κει και με γνώρισε. Το καφενεδάκι όμως δεν υπάρχει πια. Στη θέση του τώρα είναι κάτι άλλο. Η γωνιά αυτή πλέον είναι κενή. Άλλοτε είχε ζωντάνια: τραπεζάκια, καρέκλες και ανθρώπους που στέκονταν εκείδα. Ανάμεσά τους και οι δικοί μας. Περνώντας σήμερα από κει, ποιος άραγε να αναλογιστεί ότι εκεί πέρα ήταν κάποτε το καφενεδάκι των Ρώμηδων; Ποιος; Μονάχα όσοι κάθισαν στις καρέκλες του.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Όταν συμβεί ένα ατύχημα:
Κανά πατησάας τζερεμάα:

- ειδοποιώ αμέσως το γιατρό
- πενάς ε ντοκορές κε

- καλώ αμέσως το ασθενοφόρο όχημα (ΕΚΑΒ)
στο 166
- ανταρνητιναράβ ο ασθενοφόρο (ΕΚΑΒ) στο 166

ΜΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Στο νοσοκομείο...

- σε Νοσοκομεία
- και Νοσοκομεία

- σε Κέντρα Υγείας
- και Κέντρα Υγείας

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Ο Βαγγέλης ερχόταν από το νοσοκομείο όπου είχαν πάει άρον άρον τη Φιλιώ.

«Τη νύχτα είχε πολλή αιμορραγία, την άρπαξαν η μάνα κι ο Θανάσης και την πήγαν στο πρώτο που είχε εφημερία».

«Απέβαλε;» ρώτησε με αγωνία.

«Ούτε ξέρει κανείς τι έχει... Κι εκεί στο νοσοκομείο είναι... Ακόμα δεν την έχουνε κοιτάξει...»

«Πρώτη φορά είναι;»

Έμαθε σε ποιο νοσοκομείο την είχαν και έφυγε βιαστική...

Ο πρώτος που είδε, αφού έψαξε αρκετά, ήταν ο Θανάσης. Τσακωνόταν με μια νοσοκόμα. Ήταν εκεί από τα χαράματα και κανένας δεν τους είχε δώσει σημασία. Ένας γιατρός, που είχε δει στα πεταχτά τη Φιλιώ, είχε πει ότι πρέπει να μπει στο χειρουργείο και από τότε ούτε φωνή ούτε ακρόαση. Η νοσοκόμα υποσχέθηκε ότι θα ειδοποιούσε κάποιον και έφυγε. Πήρε ο Θανάσης την Ερατώ και την οδήγησε εκεί που ήταν η Φιλιώ. Σε ένα ράντζο, δηλαδή, στους διαδρόμους των εξωτερικών ιατρείων. Μια ματιά αντάλλαξαν μόνο με την Αφροδίτη. Μόλις τους είδε εκείνη, στράφηκε γεμάτη έγνοια στον Θανάση.

«Θανάση, τρέχα... Της μιλάω και δεν ξυπνάει...»

Έτρεξαν πάνω απ' τη Φιλιώ ανήσυχοι και οι άλλοι δύο.

«Έλα, κούκλα μου... Ξύπνα... Ήρθε η ξαδέρφη σου...» μουρμούρισε μέσα στην αγωνία του ο Θανάσης.

Η Φιλιώ δεν τον άκουγε. Είδε εκείνος ένα γιατρό που ερχόταν και έτρεξε κοντά του.

«Γιατρέ, έλα να τη δεις. Δε με ακούει».

«Κοίταξε, εγώ τώρα ήρθα... Σιγά σιγά, να δω τι γίνεται...»

«Πρέπει να μπει στο χειρουργείο, τι σιγά σιγά;»

«Πού ξέρεις εσύ τι πρέπει να γίνει; Γιατρός είσαι;» είπε κοιτώντας τον ειρωνικά ο άλλος και έκανε να φύγει.

Τότε τον άρπαξε από το μπράτσο η Ερατώ.

«Δεν ακούς; Δεν ξυπνάει... Πότε θα αποφασίσεις να τη δεις;»

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Ξαφνιάστηκε ο γιατρός. Ενοχλήθηκε και που άρχισαν να μαζεύονται διάφοροι περιέργοι. Τράβηξε το χέρι και της έριξε μια επιτιμητική και λίγο περιφρονητική ματιά.

«Ήσυχα, έτσι; Δεν είναι λαϊκή εδώ».

«Τι ήσυχα... Να πεθάνει περιμένεις;» ξέσπασε εκείνη και σπρώχνοντάς τον σχεδόν τον ανάγκασε να σκύψει πάνω από τη Φιλιώ.

Ήρθε κοντά στη μάνα της και τον Θανάση. Η Αφροδίτη της έριξε μια ματιά και ύστερα άπλωσε το χέρι της και έπιασε το δικό της.

«Κατάρα λες κι έχει πέσει πάνω μας», μουρμούρισε στη γλώσσα τους.

Ο γιατρός σηκώθηκε ανήσυχος και ζήτησε να έρθει γρήγορα φορείο. Μετά γύρισε στους άλλους που παρακολουθούσαν με κομμένη την ανάσα.

«Καλά, είναι δυνατό; Ζώα είσαστε; Από το πρωί πρέπει να χάνει αίμα. Μπορεί κι από χτες... Τώρα τη φέρατε;»

Ποιος είδε τον Θανάση και δεν τον φοβήθηκε! Άρπαξε το γιατρό απ' το λαιμό κι άρχισε να τον κουνάει.

«Τι λες ρε... Από τα ξημερώματα είμαστε εδώ... Φωνάζουμε συνέχεια και μας γράφετε...»

Κάποιοι μπήκαν στη μέση και άρχισαν να τραβάνε τον Θανάση. Εκείνος ήταν έξαλλος. Μόνο ο ερχομός του φορείου τον ηρέμησε. Έβαλαν γρήγορα πάνω τη Φιλιώ. Λίγα λεπτά αργότερα ήταν στο χειρουργείο.

Από το βιβλίο του Σ. Αβδούλου και της Ε. Ριτσώνη-Μπομπόλου, *Ψίθυροι Καρδιάς*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

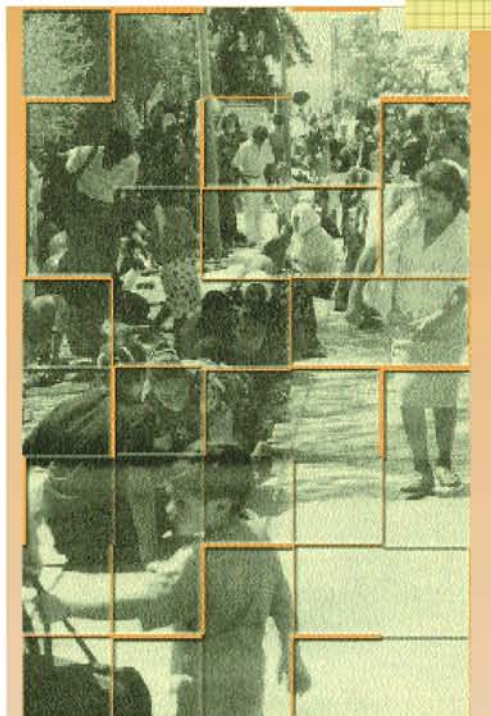

Είμαι 8 Σεπτεμβρίου του 1919 ή του 1920. Είμαι ένα παιδί με τα καλά του τα ρούχα, με σκούφια με φούντα, που κάθεται στο κατώφλι του σπιτιού του και κοιτάζει τις ατέλειωτες σειρές των αμαξιών με πάγκους που μεταφέρουν τους πιστούς από τα μέσα χωριά προς την παραλία, εκεί που γίνεται το πανηγύρι της Παναγίας. Πλήθη οδοιπόρων, μερικοί με ξενικές φορεσιές κι άλλοι από λίγα χιλιόμετρα απόσταση, πάνε να προσκυνήσουν.

Η μητέρα μου παραμονεύει να περάσει όπου να 'ναι το αμάξι από το κτήμα των γειτόνων μας. Της υποσχέθηκαν μια θέση για μένα. Είμαι ακόμα πολύ μικρός για να αντέξω μια τόσο σκληρή μέρα ανάμεσα στο πλήθος.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Το χωριό που γίνεται το πανηγύρι είναι τέσσερα χιλιόμετρα από δω, και στη συνέχεια θα πρέπει να μείνω όρθιος για δυο ώρες στην επίσημη λειτουργία, μια γεμάτη ώρα για τον εσπερινό και να ακολουθήσω τη λιτανεία σε όλη τη διαδρομή της, χωρίς να δείξω αδυναμία για να μην ντροπιάσω την οικογένειά μου.

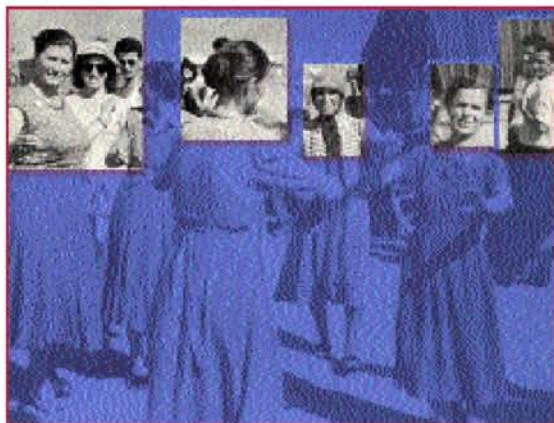
Τα αμάξια παρελαύνουν. Είναι γεμάτα γέρους και παιδιά κυρίως, οι μεγάλοι ακολουθούν με τα πόδια φλυαρώντας. Νάτο το δικό μας αμάξι. Με σηκώνουν στα χέρια και με βάζουν πίσω ανάμεσα σε άλλα δειλά αγοράκια ντυμένα τα κυριακάτικα τους που δε βγάζουν λέξη, τόσο απασχολημένα είναι να

γουρλώνουν τα μάτια τους για να μη χάσουν τίποτα από το θέαμα.

Μπαίνουμε στη σειρά των αμαξιών που κινούνται αργά προς τη θάλασσα. Στις δυο πλευρές του δρόμου στριμώχνονται οι πεζοί, μερικοί άντρες περπατούν ξυπόλυτοι με τα άρβυλα να κρέμονται γύρω από το λαιμό τους.

Απόμαχοι ίσως που έκαναν κάποιο τάμα στο μέτωπο ή απλά άνθρωποι που πρέπει να κάνουν οικονομία στο πετσό. Πολλά παιδιά τα μεταφέρει η μητέρα τους στην πλάτη ή ο πατέρας τους στους ώμους. Γυναίκες που προσεύχονται τρέχουν με μικρά βηματάκια χωρίς να βλέπουν τίποτα και απαγγέλλουν την προσευχή με το κομποσκοίνι. Στις άκρες των χωραφιών βλέπεις ομάδες καθισμένες στο χορτάρι που τρώνε κιόλας ψωμί με ό,τι άλλο πίνοντας κρασί από το μπουκάλι. Στα μισά του δρόμου παίρνουμε στην άμαξα δυο ακόμα παιδάκια που κλαίνε εξαντλημένα από την κούραση...

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Στο μεταξύ το πλήθος των προσκυνητών εξακολουθεί να συρρέει και να απλώνεται σιγά σιγά στην ακτή ή να πηγαίνει στο παρεκκλήσι περνώντας μέσα από τις καλαμιές. Όλες οι πύλες του ναού είναι ανοιχτές. Στο εσωτερικό βλέπεις κεριά να λάμπουν. Αδύνατον να μπει κανείς μέσα, εκτός από όσους κρατούν λάβαρα και τους ιερείς.

Κατορθώνουμε να γλιστρήσουμε μέσα στο πλήθος, κολλητά στο νότιο τοίχο, πολύ κοντά στο πρόστεγο. Εκεί ακούμε τη λειτουργία. Γύρω μου ψάλλουν, προσεύχονται, μερικές φορές παρασύρονται στην κουβέντα για τούτο και για κείνο. Πρέπει κάπως να ανταλλάξουν τα νέα τους.

Μόλις τελειώσει η λειτουργία, δυο ώρες αργότερα, μερικοί από τους πιστούς σκορπίζονται στα χωράφια για να φάνε τις προμήθειες που έφεραν σε πανέρια ή σε ταγάρια. Μερικοί μένουν μέσα στη μάντρα της εκκλησίας, δε θα μετακινηθούν μέχρι τον εσπερινό. Αλλά οι περισσότεροι πηγαίνουν στην αμμουδιά. Από το μεσημέρι μέχρι τις τρεις θα γίνει ένα γενναίο φαγοπότι. Θα γίνουν γνωριμίες της μιας οικογένειας με την άλλη, θα ανταλλάγουν φαγώσιμα και μυαλωμένες κουβέντες. Οι άντρες θα προσφέρουν από τον καπνό τους, οι γυναίκες από τις πίτες ή τα γλυκίσματα που έφτιαξαν.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΣΕΙΣ

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΕΥΝΑΝΤΗΣΙΣ

Στον εσπερινό είναι ακόμα περισσότερος κόσμος από τη λειτουργία. Καθώς δεν είναι Κυριακή, πολλοί δεν μπορούν να διαθέσουν όλη τη μέρα για να έρθουν. Έτσι διαλέγουν το απόγευμα και τον εσπερινό εξαιτίας της λιτανείας, που είναι μια από τις ωραιότερες που μπορεί να δει κανείς στα μέρη μας. Νάτην που βγαίνει από την εκκλησία, με το σταυρό και τα λάβαρα επικεφαλής. Ακολουθεί πολυάριθμος κλήρος με επίσημα άμφια. Και μοναχοί και καλόγριες. Σ' ένα φορείο που το κουβαλούν στον ώμο ναύτες του πολεμικού ναυτικού φαίνεται ένα ομοίωμα πλοίου με πανιά. Και άλλα φορεία, σταυροί πάλι και λάβαρα. Πώς μπόρεσαν όλα αυτά να χωρέσουν μέσα στο εκκλησάκι!

Επιτέλους! Η Παναγία η ίδια βγαίνει από την κατοικία της, τη μεταφέρουν οι νιόπαντρες της τελευταίας χρονιάς, ντυμένες με την καλή νυφιάτικη φορεσιά τους. Η λιτανεία κατευθύνεται προς την ακτή όπου βρίσκεται, προστατευμένη στο κοίλωμα ενός βράχου, μια εικόνα της Παναγίας.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Συναντήσεις

Η επιστροφή της λιτανείας στο εκκλησάκι δίνει το σύνθημα για το σκόρπισμα των πιστών. Οι γυναίκες που δεν άναψαν κερι στην Παναγία μετά τη λειτουργία και πριν από τον εσπερινό περιμένουν να ξαναπάρει τη θέση της για να της απευθύνουν μια προσωπική προσευχή για το σπιτικό τους. Οι άντρες, χωρίς βιασύνη, φεύγουν για να ζέψουν τα άλογα στ' αμάξια. Καταφέρνουν ν' αδειάσουν μερικά ποτήρια στα κιόσκια ή μέσα στα μαγαζιά. Τώρα ξέρουν ότι είναι η σειρά των γυναικών και των παιδιών να πάνε να χαζέψουν μπροστά στα μικρομάγαζα. Είναι συνήθεια οι προσκυνητές να φέρνουν αυτό που ονομάζουν «μερίδιο του πανηγυριού» σε όσους δεν μπόρεσαν να έρθουν. Μπορεί να είναι ένα ενθύμιο με την εικόνα της Παναγίας, το οποίο βρίσκει κανείς στους πάγκους γύρω από το εκκλησάκι. Ή κανένα παράξενο μικροπαιχνίδι που δεν μπορεί κανείς να το φτιάξει μόνος του. Ή μια μεγάλη γυαλιστερή χάντρα, κόκκινη, κίτρινη, μπλε ή πράσινη, για να την κρεμάσεις στα δοκάρια της στέγης, αλλά αυτή κοστίζει ακριβά. Είναι η περίφημη «χάντρα του πανηγυριού». Ή καρύδια, κοινά καρύδια, που ένας καλοαναθρεμμένος νέος μπορεί να προσφέρει στην κοπέλα που του αρέσει χωρίς να δώσει λαβή για σχόλια, απλώς για να δείξει την προτίμησή του και να δοκιμάσει την τύχη του...

Οι πωλητές θρησκευτικών ενθυμίων γίνονται δεκτοί γύρω από τη μάντρα της Παναγίας, ενώ τους άλλους τους κρατούν σε απόσταση, από τη μια κι απ' την άλλη μεριά του δρόμου που οδηγεί στην πλατεία, όπου γίνεται λαϊκή γιορτή. Οι πανηγυρτζήδες προτείνουν στις γυναίκες να αγοράσουν λαχνούς λοταρίας, καλούν τους άντρες σε παιχνίδια δύναμης, διατηρούν πάγκους σκοποβολής που δεν αφήνουν αδιάφορους τους κυνηγούς και όσους έχουν κάνει στον πόλεμο, προτείνουν να επισκεφτείτε περίεργα πράγματα κρυμμένα πίσω από παρδαλά υφάσματα και που πάντα απογοητεύουν (αλλά τι στο καλό! Πρέπει να τα δει κανείς). Ανάμεσα στις σκηνές τους διαλαλούν τηνπραμάτεια τους παπατζήδες, πωλητές κάθε είδους μικροπραγμάτων και θαυματουργών ειδών...

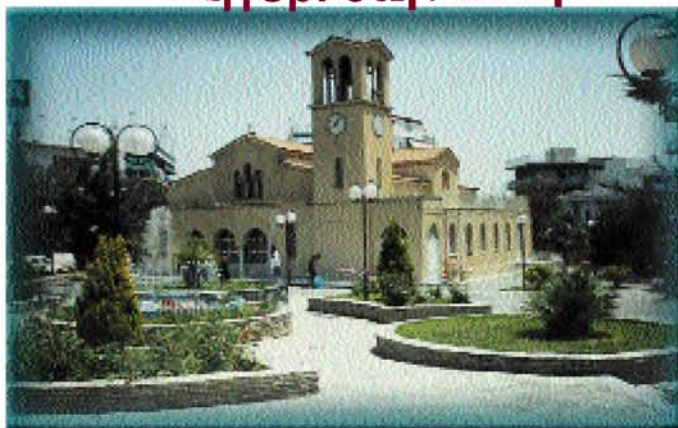
Αποσπάσματα από το βιβλίο του Π. Ζ. Ελιάς, *Το άλογο της περηφάνιας*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Σήμερα...

Πανηγύρι στην πόλη

Στο όνομα της Παναγίας της Ελεούσας, πραγματοποιήθηκε το καθιερωμένο πανηγύρι, στην Αγία Βαρβάρα, ένα πανηγύρι στην καρδιά της πόλης —στην ομώνυμη πλατεία— στις 7 και 8 Σεπτεμβρίου.

Όλος ο κόσμος ήταν εκεί!!!

Όλη η Αγία Βαρβάρα τίμησε την Παναγία και τις χάρες της — ανάμεσα σ' όλες και αυτή της ελεημοσύνης, δηλαδή της προσφοράς στον πλησίον, ακόμα και από το υστέρημα του καθένα.

Πλήθος πιστών συγκεντρώθηκε στην εκκλησία και ολόκληρη η πλατεία γέμισε ασφυκτικά.

Εν αρχή, για όλους, το προσκύνημα.

Το άναμμα ενός κεριού και μετά η βόλτα στα πλακόστρωτα μέρη της πλατείας, όπου δεκάδες μικροπωλητές έδιναν το δικό τους χρώμα στη γιορτή αυτή.

Οι περισσότεροι βρέθηκαν εκεί με την οικογένειά τους.

Φίλοι συναντούσαν φίλους, οικογένειες και γείτονες έσμιγαν.

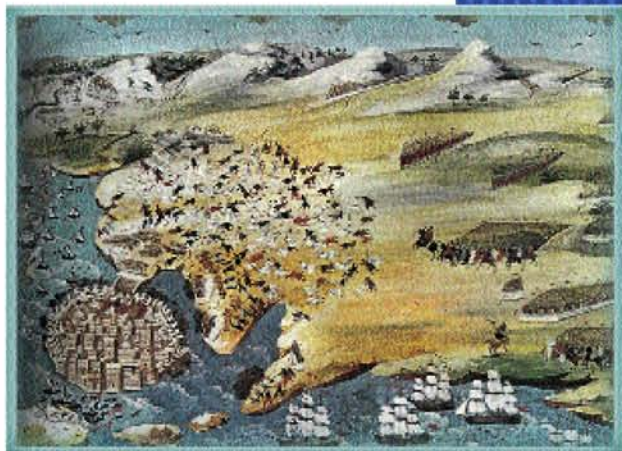
Και όλοι είχαν την ευκαιρία να ανταλλάξουν νέα.

Με ιδιαίτερη λαμπρότητα έγινε και η περιφορά της πρώτης Ιερής Εικόνας, την οποία ακολούθησαν οι πιστοί στους δρόμους της Αγίας Βαρβάρας.

Από την εφημερίδα *Καλή Ημέρα-Lacho Gies*, Σεπτέμβριος 1998

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Το γλέντι

Στο πανηγύρι του Αη Συμιού γίνεται επιμνημόσυνη δέηση για όσους έπεσαν στην ιστορική έξοδο από το πολιορκημένο Μεσολόγγι, το 1826

Σε πόλεις όπως το Καρπενήσι, η Κατερίνη (που λεγόταν και «Γυφτοκατερίνη»), τα Γιάννινα, η Χαλκίδα, η Κόνιτσα, η Ναύπακτος υπήρχε ολόκληρος μαχαλίας από γύφτους μουζικάντηδες. Οι γύφτοι εκείνοι γίνονταν παρέες, ονομαζόμενες «ζυγίες», και γύριζαν στους γάμους είτε από πανηγύρι σε πανηγύρι. Τα ελληνικά πανηγύρια άρχιζαν του Αη Θανασιού (2 Μαΐου) και τέλειωναν του Αη Δημητρίου (26 Οκτωβρίου). Όργανα λοιπόν την Ελλάδα, από τη μια ίσαμε την άλλη της άκρη.

Από το βιβλίο του Τ. Γιαννακόπουλου, *Οι γύφτοι και το δημοτικό μας τραγούδι*

Το πανηγύρι του Αη Συμιού στο Μεσολόγγι

Με τις κωδωνοκρουσίες των εκκλησιών, το πρωί της Πεντηκοστής, που καθούν στη Θεία Λειτουργία, αρχίζει η σύναξη αρματωμένων και καθαραιών κατά παρέες. Αυτός που βγαίνει πρώτος από το σπίτι του βρίσκει τα όργανα που περιμένουν στο καφενείο και τραβάει για το πιο κοντινό σπίτι μέλους της παρέας. Με τη συνοδεία των οργάνων που λαλούν μπαίνει μέσα με το χαιρετισμό «γεια σου αδέρφι». Ο άθλος αντικαιρέται «γεια σας αδέρφια» και αλληλοασπάζονται. Η νοικοκυρά τρατάρει ούζο και γλυκό (ρεβανί ή κουραμπιέ). Οι δυο πανηγυριστές εξέρχονται και με τη σειρά παίρνουν τα σπίτια των άλλων μελών της παρέας, ώσπου καταλήγουν στο σπίτι του καπετανίου. Εκεί, αφού κάνουν το τελευταίο «συμβούλιο», βγαίνουν στην πόλη παίρνοντας οβάρνα τις γειτονιές και δημιουργώντας εορταστική ατμόσφαιρα με χορούς και τραγούδια. Κάθε τόσο στέκονται για να δεχτούν τις ευχές και τα τραταρίσματα των συμπολιτών τους και να τους στολίσουν με γαρύφαλλα, γαρδένιες και τριαντάφυλλα.

Λίγο πριν το μεσημέρι καταλήγουν σ' ένα ουζοπωλείο κι από κει στην ταβέρνα τους.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Κατά τις έξι τ' απόγευμα οι παρέες συγκεντρώνονται στην πλατεία του Αγίου Σπυρίδωνος. Από την εκκλησία παραλαμβάνουν τη σημαία τους, που είναι λείψανο του Αγώνα και φυλάγεται στο Δημαρχείο, και το δίσκο με τα κόλληβα για το μνημόσυνο των Εξοδιτών στο Μοναστήρι.

Από δω οι πανηγυριστές εν πομπή, με επικεφαλής τους σημαιοφόρους και τον κήηρο και ακολουθούμενοι από πλήθος κόσμου, πηγαίνουν, από τις κεντρικές οδούς, στα Ηρώα, όπου άηθο πλήθος κόσμου τους περιμένει. Μπροστά στα Ηρώα τα όργανα ξαφνικά σταματούν. Θα ξαναπαίξουν μετά το τρισάγιο, όταν η πομπή θα περνάει την Πύλη προς τον Αν Συμιό. Ως και πέρα απ' τα Ταμπακαριά κι ενώ ένας πελώριος μεσοηλογγίτικος ήλιος δύνει, ντύνοντας το πανόραμα της πόλης στα χρυσά και στα κόκκινα, αρματωμένοι και καθαηραίοι με τη συνοδεία των γύφτων οργανοπαικτών, κατευοδώνονται από σύσσωμη την πόλη.

Στο Μοναστήρι τους υποδέχονται πλήθος συγγενών και φίλων που έχουν πάει από νωρίς (ορισμένοι από την προηγούμενη) για να ετοιμάσουν την εκκλησία, τα κελιά και ό,τι άηθο για την εξυηπρέτηση των χιηιάδων προσκυνητών, ντόπιων και ξένων, που αρχίζουν να συρρέουν από αργά το βράδυ κι ως το μεσημέρι της επόμενης.

Οι πανηγυριστές φτάνοντας στο Μοναστήρι, προσκυνούν, ανάβουν τις λαμπάδες τους, αφιερώνουν τάματα και τοποθετούν το δίσκο. Οι σημαίες στήνονται στον πρόναο. Στη συνέχεια, ξαρματώνονται και ξεσεηλώνουν τ' άηλογα και χωρίς χρονοτριβή στρώνονται στα ετοιμασμένα τραπέζια τους κάτω απ' τα ηλατάνια.

Μετά το οηονύκτιο γηέντι, το ηρωί ηιευουργούνται στην εκκλησία, κάνουν το μνημόσυνο και μοιράζουν τα κόλληβα.

Τέηος πάνε στο Σταυρό, που τον στοηίζουν με ασουμιώτικα αγριοηούηουδα και στεφάνια, για το τρισάγιο.

Παροιμώδης είναι η φιλοξενία και τα κέρασματα των πανηγυριστών σε ντόπιους κι επισκέπτες. Η επιστροφή στην πόλη, όπου θα συνεχιστεί το πανηγύρι μέχρι ηρωίας στα καφενεία, στα ουζοπωηεία και στις ταβέρνες-στεκία των παρεών, γίνεται πριν βασιηέψει ο ήλιος.

Η ασουμιώτικη πομπή, απ' τον Αν θανάση μέχρι την ηλατεία Μπότσαρη, όπου οι αρματωμένοι φέρνουν μια βόητα κάνοντας και μια επίδειξη σ' ασουμιώτικες χορευτικές φιγούρες, αποθεώνεται, μέσα σ' έναν πανζουρηισμό, από τα ενθουσιώδη ηλήθη...

Από το βιβήιο του Θ. Γκόρπα και του Β. Γκόρπα,
Το πανηγύρι τ' Αν Συμιού (μια μεσοηλογγίτικη ηιογραφία)

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Το πανηγύρι της Αγι' Αγάθης

(Διακοσμικό, 23 Αυγούστου)

Τη μέρα του πανηγυριού οι γύφτοι είναι στις δόξες τους, ο ρόλος τους είναι πρωταγωνιστικός. Οι ζυγίες των γύφτων είναι βασικής σημασίας για το πανηγύρι, γιατί αυτοί είναι που διατηρούν τη μουσική και το τραγούδι.

Επειδή, ωστόσο, οι γύφτοι μουσικοί της περιοχής είναι πολύ λίγοι και συνήθως δεν φθάνουν να καλύψουν τις ανάγκες των πανηγυριστών, έρχονται για το σκοπό αυτό και μερικοί από την Κάτω Αχαΐα και τον Ασπρόπυργο.

Αρκετές μέρες πριν το πανηγύρι μαζεύονται, για να κάνουν τις απαραίτητες πρόβες. Πρέπει να «περάσουν», να μάθουν δηλαδή, καινούρια τραγούδια, να συγχρονίσουν το παίξιμό τους, να ετοιμάσουν αρκετά τσαμπούνια για τους ζουρνάδες και γενικά να ετοιμαστούν, για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του πανηγυριού.

Η κάθε παρέα απ' τους πανηγυριστές (οι αρματωμένοι κι οι καβαλαραίοι) προσπαθεί να κλείσει για τις ανάγκες της την καλύτερη ζυγιά και μ' αυτήν συνεργάζεται κάθε χρόνο.

Προσπαθούν και οι δυο πλευρές να ικανοποιούν η μια την άλλη, για να μπορεί να υπάρχει έτσι μια συνεχής συνεργασία. «Το ρίζιμο», το σπάσιμο δηλαδή της συνεργασίας χωρίς κανένα λόγο, θεωρείται μεγάλη ατιμία και απ' τις δυο πλευρές.

Οι Γύφτοι μαθαίνουν την τέχνη του οργάνου (του ζουρνά, του νταουλιού) από πατέρα σε γιο κι από παππού σε εγγονό. Από νήπια ακόμη αρχίζουν την εξάσκηση χρησιμοποιώντας στην αρχή κάποιο πρόχειρο πνευστό, συνήθως καλαμένια φλογέρα, και αργότερα, όταν μπορούν να φουσκώνουν, πίνουν το ζουρνά.

Από το βιβλίο του Γ. Κομζιά,
Το πανηγύρι της Αγι' Αγάθης

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Η ζυγιά
Στη μέση
ο μάστορας
Κ. Αριστόπουλος
ή
Κακαρούγκας

Μεγάλο όνομα στο ζουρνά ήταν ο πατέρας του επίσης μεγάλου σήμερα ζουρνατζή Ηλία Αριστόπουλου, ο Κώστας Αριστόπουλος ή Κακαρούγκας. Ο Κώστας Αριστόπουλος είχε τραγικό τέλος. Ένα αυτοκίνητο τον παρέσυρε στον εθνικό δρόμο πριν από την Κλεισούρα και τον σκότωσε. Αυτό έγινε το 1962. Μετά το θάνατό του αυτοί που τον αγάπησαν, θρήνησαν τον αδικοχαμένο αυτόν ζουρνατζή ως εξής:

Του ζουρνατζή Κώστα Αριστόπουλου (Κακαρούγκα)

Το μάθατε τι γίνηκε, παιδιά μ', εψές το βράδυ;
Τον Κακαρούγκα σκότωσαν, τον άξιο ζουρνατζή μας
που ήταν μεγάλος μάστορας και άξιος πριμαδόρος.
Νύχτα 'ταν και περπάταγε μες στη στενιά κλεισούρα
να πάει στο τσαντίρι του, κει προς το Χρυσοβέργι
κι ένα ταξί τον ξάπλωσε καταμεσής στη στράτα!

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Συναντήσεις

Του τσάκισε όλα τα πλευρά, τ' άνοιξε το κεφάλι
κι απόμεινε μόνος κι έρημος στην άσφαλο απάνω!
Το στόμα του αίμα γιόμωσε, τ' αχειλι του φαρμάκι.

Τον πήρε το παράπονο και το πικρό το κλάμα
κι απάν' στο ψυχομαχητό σιγαλομουρμουρίζει:
Φέρτε μου το ζουρνάδι μου να ψιλοτραγουδήσω
να πω το μοιριολόι μου, τ' ολόστερνο τραγούδι
κι οι πιστοί συντρόφοι μου Σαλέας και Παυλάκιας
με τα δικά τους όργανα ας μου κρατούν το ίσο.

Αυτό το ύπουλο στενό κι αυτό το μονοπάτι
άλλη φορά δεν το περνώ κι άλλη δεν το διαβαίνω.

Αυτό με γράφει σήμερα με τους αποθαμένους.

Μεγάλη λύπη σκόρπισε το θλιβερό μαντάτο.

Τον κλαίνε τα ιταίρια του, τον κλαίν' οι μπασαδόροι.

Βογκάει το Κατώμερο, οι Αη-Συμιώτες σκουίζουν
Αγι'-Αγαθιώτες θλίβονται, πενθούνε οι Γουριώτες.

— Κώστα, σε κλαίν' οι γλεντιστές κι όλοι οι χαροκόποι
κι ο ορφανεμένος σου ζουρνάς, το γλυκερό καλάμι
που 'παιζες τα τραγούδια σου και τα μορφολαλούσες
στέκει βουβός κι αλάλητος και τον τρυπάει σαράκι!

Από το βιβλίο του Γ. Κομζιά, *Το πανηγύρι της Αγι'-Αγάθης*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Η πίστη

Η ΠΑΝΑΓΙΑ ΜΑΖΙ ΣΟΥ

...«Γιατί όλοι είμαστε παιδιά ενός Θεού που δεν μπορεί να είναι κατώτερος»

Ο Μανώλης ήταν πια πέντε χρονών κι ακόμα δε μιλούσε. Η μητέρα του κι ο πατέρας του στενοχωριόνταν πολύ. Το άλλο τους παιδί, που ήταν δύο χρονών, είχε κιόλας αρχίσει να λέει τα πρώτα του λογάκια. Ο κόσμος το συζητούσε κι οι γονείς του Μανώλη όλο και πικραίνονταν.

Κάποια στιγμή, κι ενώ όλοι οι γιατροί έλεγαν ότι τίποτα δεν έχει το παιδί, ούτε παθολογικό ούτε ψυχολογικό, η μαμά του έταξε στην Παναγιά πως, αν μιλήσει ο γιο της, ό,τι πρωτοπεί, εκείνη χρυσό θα το πάει στη χάρη Της στην Τήνο.

Έπειτα από λίγες μέρες ο Μανώλης τρέχει στην αγκαλιά του πατέρα του, που μόλις είχε γυρίσει απ' τη δουλειά, και του λέει ακριβώς αυτά τα λόγια: «Εκκλησία! Αυτά είναι τα παράθυρα (και δείχνει τα μάτια του), αυτή είναι η πόρτα (δείχνει το στόμα του) κι αυτή είναι η καμπάνα (είπε κι έπασε τη μύτη του)».

Ο πατέρας του ξέσπασε σε κλάματα, πήρε το παιδί στην αγκαλιά του κι άρχισε να φωνάζει, στριφογυρίζοντας το γιο του και φιλώντας τον όλο χαρά. «Γυναίκα», φώναζε, «τρέχα». Βγήκε έξω η γυναίκα του, ρώτησε τι συμβαίνει και τότε εκείνος είπε στο Μανώλη να επαναλάβει στη μάνα του αυτά που είπε και στον ίδιο.

Ο Μανώλης επανέλαβε τα λόγια ακριβώς όπως τα είχε πει και στον πατέρα του. Η μάνα του ξέσπασε σε λυγμούς, τα δάκρυα της χαράς πλημμύριζαν τα μάτια της και ποτάμι κυλούσαν στα μάγουλά της.

Το Δεκαπενταύγουστο όλη η οικογένεια πήγαν στην εκκλησία, στην Παναγιά της Τήνου κι εκεί κατέθεσαν βέβαια τη δική τους μικρή χρυσή εκκλησία, αλλά και τη μεγάλη πίστη και την αιώνια ευγνωμοσύνη τους.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Και μια άλλη ιστορία...

Την παραμονή του Δεκαπενταύγουστου μια φαμίλια Τσιγγάνων είχε στήσει τη σκηνή της στο προαύλιο των ξενώνων που διαθέτει η εκκλησία της Τήνου. Μέσα στη σκηνή κοιμόταν το μικρότερο παιδί της οικογένειας, η Σοφία, δυο χρονών μόλις, και δίπλα της η αδελφή της, εννιά χρονών. Οι γονείς τους κάθονταν έξω απ' τη σκηνή μαζί με άλλους προσκυνητές και ξενυχτούσαν.

Ξαφνικά μια λάμψη φάνηκε στον ουρανό και χάραξε μια φωτεινή πορεία που κατέληγε ακριβώς μέσα στη σκηνή των Τσιγγάνων.

Ο κόσμος άρχισε να τρέχει προς τα κει και να φωνάζει πως κάτι θα γίνει. Άλλος το μετέφραζε σαν καλό οιωνό κι άλλος σαν κακό.

Η Σοφία ξύπνησε κλαίγοντας κι αγκάλιασε την αδελφή της τόσο σφιχτά που μάταια προσπαθούσε η μάνα της να την ξεχωρίσει απ' την αγκαλιά της.

Κάποια στιγμή το κοριτσάκι μπόρεσε να πει, μέσα στ' αναφιλητά της, πως από πάνω της είναι μια κυρία με καφέ φόρεμα (μαύρο εννοούσε) κι ότι φοβάται.

Της λέει τότε η μαμά της να κάνει το σταυρό της και να παρακαλέσει την κυρία να γίνει πιο μικρή. Πραγματικά, αυτό έκανε η Σοφία κι αμέσως είπε στον κόσμο που ήταν μαζεμένος ότι η Κυρία τώρα είναι μικρή, φοράει κόκκινο φόρεμα και χαιρετάει όλο τον κόσμο!

Θα μπορούσα να σου λέω για ώρες ιστορίες για θαύματα και παραδείγματα χριστιανικής πίστης από την κοινωνία των Τσιγγάνων. Ναι, η θρησκευτικότητα των Τσιγγάνων είναι βαθιά. Ίσως γιατί ο κάθε κατατρεγμένος, ανήμπορος, αδικημένος, έχει ανάγκη να κρατηθεί από κάτι. Αφού αυτό το κάτι δεν μπορεί να είναι ο συνάνθρωπος, γιατί τον κατατρέχει, ή η Πατρίδα, γιατί δεν τον αποδέχεται, γιατί να μην είναι ο Θεός;

Άλλωστε ο Θεός ζητάει τόσο λίγα για να σε αναγνωρίσει ως άνθρωπο!

Ένα παραμύθι και τρεις προσευχές

Χρόνια λογάριζε ένας βλάχος να φτιάσει μian εικόνα του Χριστού και να τη βάλει στην εκκλησιά, όπως έκαναν κι άλλοι.

Κάποτε λοιπόν που η χρονιά ήταν καλή και γιόμισε το πουγκί του, κατέβηκε στη χώρα και πήγε ίσια στο εργαστήρι του ζωγράφου.

— Θέλω να μου φτιάσεις ένα 'κόνισμα του Χριστού. Είμαι ταμένος.

— Μετά χαράς, του είπ' εκείνος και συμφώνησαν στην τιμή και πήρε και καπάρο.

Σε μέρες, νάτος ο βλάχος να πάρει την εικόνα και να πληρώσει και το μάστορα, που την είχε 'τοιμάσει στο μεταξύ, και την εκρέμασε, για να τη βλέπει κι ο κόσμος.

Ο βλάχος την περιεργάζεται, βλέπει το Χριστό ξυπόλυτο και του κατοφαίνεται.

— Εγώ δεν είμαι όποιος κι όποιος, είμαι τσέλιγκας κι η σακούλα μου το λέει και θ' αφήσω τον Αφέντη το Χριστό ξυπόλυτο;

— Μα, ξέρεις, δε φορούσε ποδήματα ο Χριστός κι έτσι τον ζωγραφίζομε.

— Δε με νοιάζει τι κάνεις με τους άλλους, εγώ τον θέλω να φοράει τσαρούχια!

Από τη συλλογή του Γ. Παπατρέχα, *Ακαθρινικά Παραμύθια*

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Ο μαύρος Χριστός

Γυρεύω έναν ντόπιο ζωγράφο
για να μου φτιάσει ένα μαύρο Χριστό.
Να μου ζωγραφίσει τον Κύριό μου και πατέρα μου
μ' έναν όμορφο χιτώνα
σαν κι αυτόν που φοράει ο δικός μου γονιός.
Άκουσε, Χριστέ μου και πατέρα μου:
Οι λευκοί σε παράστησαν
σαν έναν ωραίο λευκό άντρα.
Οι κόκκινοι Ινδιάνοι σε ζωγράφισαν
ίδιο μαζί τους.
Οι κίτρινοι σου δάνεισαν το χρώμα τους,
Θ' αρνηθείς τώρα να πάρεις
και το δικό μου χρώμα, το μαύρο;
Χριστέ μου, αδελφέ μου και πατέρα μου,
πατέρα δικέ μου, πατέρα της γης μου,
πατέρα της μαύρης γης,
έρχομαι απόψε το βράδυ
να σου πω το τραγούδι αυτό:
Χριστέ μου της μαύρης γης
είσαι μαύρος, είσαι ωραίος.

Αφρικανική ποίηση

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Πάτερ ημών

Ντέβλα μπαρέα
μεκ Τε ασάρτολ κυρό αλάβ
μεκ Τε αβέλ κυρό ταγκαριπέ
μεκ Τε κερντόλ κυρό μανγκιπέ
σαρ καό σουμνάλ εμ παίι πούβ
Ο μανρό αμαρό ερκιεσέσκο
ντέ αμένγκε αγκιές
Τα μπιστάρ αμαρέ ντοσά
σαρ αμέντα μπισταράς
οκολένγκε ντοσάρ
Τα να ιγκιάραμεν
καό σουμαβιπό αμά αράκαμεν
καταρό τσουνγκαλιπέ
Ντέβλα καϊ σίτουτ σαϊ ζόρ
καϊ ο ταγκαριπέ.
Αντό αλάβ ε Νταντέσκο
ε Τζαέσκο τά ε Ντεβλέσκε
γκιόσκο, Αμήν.

Πάτερ ημών ο εν τοις ουρανοίς
Αγιασθήτω το όνομά σου
Ελθέτω η βασιλεία σου
Γεννηθήτω το θέλημά σου
Ως εν ουρανώ και επί της γης
Τον άρτον ημών τον επιούσιον
Δος ημίν σήμερα
Και άφες ημίν
Τα οφειλήματα ημών
Ως και ημεις αφίεμεν
τοις οφειλέταις ημών
Και μη εισενέγκης ημάς εις πειρασμόν
Αλλά ρύσαι ημάς από του πονηρού,
Αμήν.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΣΕΙΣ

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

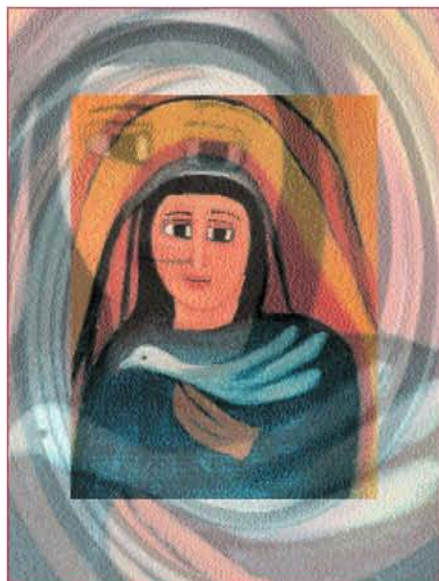
ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΜΙΑ ΑΛΛΙΩΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Μεγάλο πνεύμα, που νιώθω τη φωνή σου στους ανέμους,
και που με την αναπνοή σου προφέρει η ζωή του κόσμου, άκουσέ με.
Έρχομαι μπροστά σου ως ένα από τα πολλά παιδιά σου.
Είμαι μικρός κι αδύναμος.
Έχω ανάγκη τη δύναμή σου και τη σοφία σου.
Οδοιπορώ στην ομορφιά και τα μάτια μου θωρούν τον κόκκινο μανδύα
του ηλιοβασιλέματος.
Τα χέρια μου τιμούν τα πράγματα που έφτιαξες και τα αυτιά μου ακούν τη φωνή σου.
Χάρισέ μου τη σοφία να αναγνωρίζω τα πράγματα που 'μαθες στο λαό μου.
Και τη διδασκαλία που έκρυψες σε κάθε φύλλο και σε κάθε βράχο.
Δε ζητάω δύναμη για να υπερέχω πάνω από τ' αδέρφια μου,
αλλά για να μπορώ να νικώ το μεγαλύτερο εχθρό μου, τον εαυτό μου.
Κάνε με έτοιμο να σε πλησιάσω με καθαρά χέρια και ίσιο βλέμμα,
ώστε το πνεύμα μου να έρθει σε σένα χωρίς ντροπή, όταν κάποτε η ζωή μου
γίνει ωχρή σαν τον ήλιο που γέρνει στη δύση.

Προσευχή των Ινδιάνων

Μια αγία χωρίς φωτιστέφανο

Μια φορά κι έναν καιρό, σε μια απόμερη παραλία περπατούσε μια γριά Τσιγγάνα που κάθε τόσο στεκόταν και κοιτούσε τη θάλασσα. Κάποιος που τη συνάντησε τη ρώτησε παραξευμεμένος. Τι κοιτάξεις και ψάχνεις τη θάλασσα γιαγιά; Φαίνεσαι σαν κάτι να ξέχασες και να ψάχνεις να το βρεις στα βαθιά της νερά...

Εκείνη, σκύβοντας στ' αυτό του, του είπε σιγανά: Δεν ξέρεις; Η θάλασσα κρύβει πολλά μυστικά απ' τους ανήξερους ανθρώπους. Άκουσε λοιπόν. Απ' την εποχή που σταυρώθηκε ο Χριστός ίσαμε τις μέρες μας, άμα βλέπεις τη θάλασσα γαληνεμένη με το νερό της χρωματισμένο πότε γαλάζιο, πότε κοκκινωπό, να ξέρεις ότι κάτω απ' το θαλασσινό νερό βρίσκονται τα πέπλα από δύο άγιες γυναίκες. Άμα γυρέψεις οτιδήποτε σίγουρα μπορείς, με τη δικιά τους βοήθεια, να τ' αποκτήσεις.

Κι η γριά Τσιγγάνα κάθισε κι ανιστόρησε στον περίεργο διαβάτη για τις άγιες εκείνες γυναίκες. Κάποτε, πολύ παλιά, ένα αιγυπτιακό βαπόρι διάβηκε την Ερυθρά θάλασσα πηγαίνοντας στη Γαλιλαία. Τις χρονιές εκείνες είχε γεννηθεί και είχε μεγαλώσει ο Χριστός και, γυρίζοντας τη χώρα, κήρυττε τη διδασκαλία του. Στο βαπόρι, ανάμεσα σε χιλιάδες σκλάβους κι ανάμεσα στ' αρώματα που ήταν φορτωμένο, βρισκόταν μια πεντάρφανη κοπελίτσα από την Αίγυπτο. Πώς την έλεγαν; Κανένας δεν το ήξερε.

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

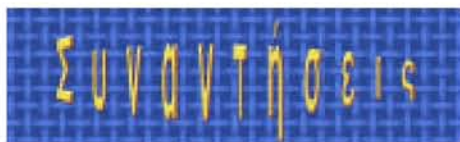
Τη φώναζαν όλοι Τσιγγάνα, όνομα που της έμεινε πια μόνιμα, σ' όλη της τη ζωή. Εκείνη, φτάνοντας στη Γαλιλαία, μπήκε υπηρέτρια στη Μαρία του Ιακώβ και στη Μαρία τη Σαλώμη, θείες και οι δυο του Χριστού. Ωστόσο, έκανε και θελήματα και φρόντιζε το νοικοκυριό της Παναγίας που είχε άντρα το γέροντα Ιωσήφ και γιο της το Θεάνθρωπο.

Τα χρόνια διάβαιναν. Μια μέρα σταύρωσαν το Χριστό στο Γολγοθά ανάμεσα σε δυο κακούργους. Η μητέρα του κι οι δυο θείες του κρύφτηκαν γιατί μπορεί να τις κακοποιούσαν. Ωστόσο, όπου πήγαιναν εκείνες, η τσιγγανούλα υπηρέτριά τους τις ακολουθούσε. Είχε γίνει, που λέμε, ο ίσκιος τους πάνω στη γη.

Ένα πρωινό, οι δυο αυτές θείες του Χριστού, η Μαρία του Ιακώβ και η Μαρία η Σαλώμη, αποφάσισαν να φύγουν από τη Γαλιλαία. Γι' αυτό ήρθαν αποβραδís σε συνεννόηση με κάποιον βαρκάρη που τις συμπαθούσε. Η υπηρέτριά τους τις βοήθησε, μάζεψαν τα πράγματά τους, τα πήγαν στη βάρκα και την άλλη μέρα, ξημερώνοντας, γλίστρησαν σαν σκιές μέσα απ' τους Ρωμαίους στρατιώτες, έφτασαν απόμερα στο λιμάνι και μπήκαν στη βάρκα. Ο βαρκάρης έπιασε το κουπί, σε λίγο η βάρκα έστριψε κι ανοίχτηκε στο πέλαγος. Οι δυο γυναίκες, καθισμένες στην πλώρη, έβλεπαν την πόλη που άρχιζε να φαίνεται στην ανατολή του ήλιου. Έβλεπαν τα νερά, τόσο γαληνεμένα. Δάκρυζαν.

Ξαφνικά, οι δυο γυναίκες είδαν να περπατάει στη γαληνεμένη θάλασσα μια μελαχρινή κοπέλα, όμορφη, σεμνή. Ποια να ήταν; Τη γνώρισαν ευθύς. Ήταν δα η Τσιγγάνα υπηρέτριά τους που στα εβραϊκά την έλεγαν Σάρα. Ήθελαν να κρύψουν απ' αυτήν την αναχώρησή τους, γιατί αντιμετώπιζαν κινδύνους και δεν ήθελαν να κινδυνέψει για δικό τους χατίρι η κοπέλα. Η Σάρα γνώριζε όλους αυτούς τους κινδύνους. Γνώριζε και τη μυστική αναχώρησή τους. Ωστόσο τις ακολούθησε.

Εκείνες, βλέποντάς την αυτή τη στιγμή να διαβαίνει στην ήσυχη θάλασσα, σαν τάχα σε κάποια λεωφόρο, έβγαλαν τα πέπλα τους και τα 'στρωσαν στον υδάτινο δρόμο, μπροστά τους. Το ένα πέπλο ήταν γαλάζιο, το άλλο κοκκινωπό. Οι δυο γυναίκες έμειναν χωρίς πέπλα. Τα πέπλα τους στρώθηκαν στα γαληνεμένα νερά. Βαδίζοντας πάνω σ' αυτά, η Σάρα έφτασε στη βάρκα και κάθισε στην πλώρη, κοντά τους. Σάρα μου, γιατί μας ακολούθησες; Γιατί θέλεις να κινδυνέψεις μαζί μας; Το πουλί άμα πετάει αφήνει ξοπίσω του τον ίσκιο του. Εγώ είμαι ο δικός σας ίσκιος...

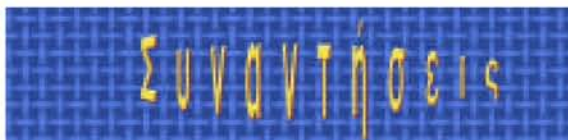
Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Οι τρεις γυναίκες ταξίδεψαν μαζί άμε-γύρευε χρόνια και καιρούς. Μπήκαν στη Μεσόγειο. Την όργωσαν με τη βάρκα τους ολόκληρη. Η θάλασσα πότε ήταν γαλιηνεμένη, γεμάτη καλοσύνη και μπουνάτσα. Πότε φουρτουνιασμένη. Κάποτε ένας αληθινός κατακλυσμός είχε ξεσπάσει. Έπεφταν αστροπελέκια, ο άνεμος ούρλιαζε. Η βάρκα στα κύματα έμοιαζε καρυδότσοφλο. Πλησιάζοντας στα διάφορα λιμάνια, οι δυο γυναίκες κάθονταν στη βάρκα. Έβγαινε μονάχα η Σάρα, γύρευε τρόφιμα και νερό και γύριζε πίσω.

Κάποια μέρα έφτασαν σ' ένα ποτάμι, στο σημείο που χυνόταν στη θάλασσα. Η Σάρα βγήκε, τ' αγρίμια απ' τους λόγγους και τα ήμερα ζώα απ' τα τριγύρω χωριά μαζεύτηκαν, της έγλειφαν τα χέρια. Εκείνη πότε πότε τραγουδούσε. Κι ήταν η φωνή της τόσο μελωδική. Οι άνθρωποι έφερναν απ' το σπίτι τους ψωμί και προσφάι που η Σάρα το κουβαλούσε σ' αφεντικά της.

Έτσι οι δυο γυναίκες κι η Σάρα έζησαν την περιπέτειά τους αρμονικά. Κάποια ώρα πέθανε ο βαρκάρης. Η βάρκα ωστόσο, μολονότι παλιά, σαραβαλιασμένη, συνέχιζε τ' ατέλειωτο ταξίδι της. Όσο η θρησκεία του Χριστού ήταν απαγορευμένη, τόσο οι τρεις γυναίκες πλανιούνταν στα πέλαγα πάνω στη βάρκα. Κάποτε πέθαναν ο δυο Μαρίες. Η Σάρα έμεινε ολομόναχη κι έρημη στη βάρκα. Ταξίδεψε άμε-γύρευε χρόνια. Μια μέρα πέθανε κι αυτή. Αληθινή αγία, χωρίς, ωστόσο, φωτοστέφανο. Δεν είναι γραμμένη στο εορτολόγιο των Χριστιανών, που για χατίρι τους θυσιάστηκε υπηρετώντας τις δυο γυναίκες, θείες του Θεανθρώπου. Το δικό της αγχάρι, ανάλαφρο σαν το φτερό, δεν άφησε κουρνιαχτό ούτε στο δρόμο ούτε στον άνεμο.

Η γριά Τσιγγάνα τελείωσε το παραμύθι της. Μπροστά στο διαβάτη, στη γαλιηνεμένη θάλασσα απλώθηκε το νερό χρωματισμένο, πότε γαλάζιο, πότε κοκκινωπό. Λοιπόν, είχαν ανοίξει οι ουρανοί, ωστόσο ο παράξενος διαβάτης δε γύρευε τίποτα. Η γριά Τσιγγάνα κούνησε το κεφάλι της: Μακάρι η βάρκα της Σάρας να σε περιμένει στην άκρη της ζωής σου, παράξενε διαβάτη. Να ταξιδέψεις μαζί της στην αιώνια γαλήνη κι ειρήνη.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΕΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Μια εκδρομή της Λαϊκής Εκδρομής

Τώρα έφεξε για τα καλά. Ο ουρανός όμως είναι σκοτεινός και η ατμόσφαιρα μουντή, με κείνο το γοητευτικό και ανήσυχο λυκόφως της απειλής και τη μυρωδιά της βροχής. Οι περισσότεροι κρατάνε ομπρέλες ή φοράνε αδιάβροχα. Κι απ' τη Λαϊκή Επιμόρφωση δε λείπει κανείς. Ακόμα κι η γριά-Σταυρούλα είναι ντυμένη εκδρομικά. Τη ρωτάει κάποια στιγμή η δεσποινίς Βάσω:

— Μήπως θα κουραστείς, κυρα-Σταυρούλα;

— Εγώ; Αμ' δε με ξέρεις καλά. Πρώτα θα κουραστούν τα κούτσικα.

Κανέναν δε φαίνεται να τον ανησυχεί ο καιρός και κάθε άλλο φυσικά τα παιδιά. Εξάλλου μια φωτεινή ουράνια στοά ξανοίγει κατά τη μεριά του βουνού και θα πορευτούν κατά κει από έναν καρόδρομο, που ανηφορίζει ομαλά και φιδογυριστά στην πλαγιά με τα σκίνα και πάει, χωρίς να βιάζεται, στο μοναστήρι του Αϊ-Γιάννη του Έλληνα.

Η Κυράννα τους έβαλε όλους στη γραμμή και τους δίνει μερικές συμβουλές: οι μεγάλοι να προσέχουν τους μικρούς και οι μικροί να προσέχουν τους μεγάλους...

Και η μεγάλη πορεία ξεκίνησε.

Εμπρός η πρώτη Δημοτικού, τελευταία η έκτη, πιο πίσω πατεράδες, μάνες, παππούδες, γιαγιάδες και τελευταία η Λαϊκή Επιμόρφωση με τους δασκάλους. Σε λίγο δρόμο όμως η σειρά άλλαξε, γιατί τα μικρά δεν έχουν μυαλό να τραβούν ίσα, ξεκόβουν και χαζεύουν με το παραμικρό.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Μπήκε μπροστά η έκτη. Και ξεκινούν πάλι με τραγούδια ομαδικά που δεν έχουν όμως καμιά μελωδία ούτε συντονισμό ούτε καλλιφωνία, παρά μοιάζουν περισσότερο με κραυγές αλληπάλληλων εκπλήξεων και θαυμασμού και χαράς, ως και πόνου. Άλλος έλεγε: «Σε γνωρίζω από την κόψη...», άλλος έλεγε:

«Η ντομάτα στο κλαδί της
κόκκινη απ' την ντροπή της...»

Πολύ ωραίος είναι ο Αϊ-Γιάννης ο Έλληνας!...

Βρίσκεται ανάμεσα σε πεύκα και κυπαρίσσια. Πιο πριν κάποιος κατάβρεξε το βουνό και τώρα μωσκοβολάει σαν πρωινό ρόφημα, φασκόμηλο που αγχίζει.

Κατά τη μεριά της θάλασσας, μακριά, μπουμπουνίζει και φαίνεται μαύρο το παραπέτασμα της βροχής... Ευτυχώς η ουράνια στοά βρίσκεται πάντα απάνω απ' το καμπαναριό και σίγουρα θα πλατύνει. Κι αν όμως κλείσει, έχει ένα πλακοστρωμένο υπόστεγο με κολώνες — ωραία θα είναι και με βροχή...

Πιο μπρος το πλακόστρωτο είναι αρκετά μεγάλο, όχι όμως τόσο για να δοθεί αγώνας και μάλιστα πολυπρόσωπος και πολυμέτωπος. Εξάλλου οι μπάλες κινδυνεύουν να κατρακυλήσουν. Όσο για το κουτσό, σε μερικές μεριές οι πλάκες είναι τελείως ίσες και τετράγωνα, και για το κρυφτό δεν υπάρχει πρόβλημα: σ' ένα σωρό μεριές μπορείς να κρυφτείς, από το εκκλησάκι ίσαμε και μέσα στα φουντωτά τσιμισίρια να μπεις και να μη σε βρίσκει ποτέ. Μ' ένα λόγο, οι κρυψώνες είναι τόσο κοντά η μια με την άλλη, ώστε ακόμα και μια γριά μπορεί να κάνει «φτούκα πρω» — τώρα θα το δεις αυτό, περίμενε μόνο μια στιγμή να ρίξω μια ματιά από πίσω.

Εδώ βρέθηκε κάποιο γήπεδο. Με τη διαφορά πως όταν έβαλαν πόδια, χωρίστηκαν σε ομάδες από ανθρώπους και δέντρα. (Δεν είχε άλλο.)

Αναγκαστικά, δηλαδή, και τα δέντρα πήραν μέρος στο παιχνίδι σαν μπακ-σκοτώστρες. Ο Γιαρίμουστας έπαιζε έξω δεξιά σ' ένα ξέφωτο, αλλά παρ' όλα αυτά δεν μπορούσε να αναπτύξει παιχνίδι, γιατί φοβότανε τις κατακεφαλιές. Ο ίδιος διάλεξε τη θέση του εξτρέμ, κανείς δεν του 'φταιξε, ενώ ο Μανιβέλας έπαιζε τέρμα.

Νομίζω πως είναι περιττό να περιγράψω τώρα το πάθος του αγώνα και τις αμφισβητούμενες φάσεις, που φέρνουν τη λεγόμενη «ΒΙΑ ΣΤΑ ΓΗΠΕΔΑ».

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Άλλο πράγμα είναι οι αντίπαλοι, άλλο οι εχθροί. Αν όμως παρεκτραπούν λίγο οι αντίπαλοι, γίνονται εχθροί. Παραδείγματος χάρη εκείνος ο αδιάβροχος, ο πολύτεκνος, αποδείχτηκε χειρότερος κι απ' τους τέσσερις γιους του.

Για να μην τα πολυλογούμε, ο ερημίτης ο Αϊ-Γιάννης ο Έλληνας γέμισε ως το βράδυ φωνές, λες κι ήρθαν να κουρνιαξουν χιλιάδες πουλιά.

Κανένας δεν έμεινε έξω απ' το παιχνίδι, εξόν απ' τους δασκάλους, που το θεωρούν καθήκον τους να μην παίζουν. Επιβλέπουν κάνοντας βόλτες ή κάθονται με το κολατσιό τους και με την κουβεντούλα τους. Ώρες ώρες βουλώνουν και τ' αυτιά τους...

Έξαφνα η δεσποινίς Βάσω δείχνει κάτι μπροστά φωνάζοντας εύθυμα:

— Κοιτάχτε καλέ! Η κυρα-Σταυρούλα παίζει κρυφτό!

Ειδικώς η Λαϊκή Επιμόρφωση, ως τώρα, δεν είχε βρει ησυχία. Τα περισσότερα κοριτσάκια της Πρώτης παίζουνε τώρα κουτσό, κυνηγητό, σκοινάκι, περνά περνά η μέλισσα και κρυφτό.

Το ψωμοτύρι έμεινε μες στο στόμα του κ. Μπουρετσάνου, σαν να λέμε στάθηκε με το στόμα ανοιχτό. Αυτή τη στιγμή, εξόν από τα πολύ κοντά κοριτσάκια που έφταναν ως το γόνατό τους, η Σταυρούλα κι η Πηνελόπη κι η Φρόσω κι η Γιουγκοσλάβα τα «βγάζουν» για να δούνε ποιος θα τα φυλάει. Σ' αυτή την περίπτωση τ' αγόρια συνηθίζουνε την «Κουρμπανιά», ενώ τα κοριτσάκια λένε το «ήρθε μια γριά απ' την πόλη». Αυτή που θα της τύχει η τελευταία συλλαβή, τα φυλάει, εξόν αν γίνει ζαβολιά, να βάλει δηλαδή μια λέξη παραπάνω. Φαίνεται πως, κατά τη γνώμη της γριάς, αυτό έκανε η Πηνελόπη — το οποίο, για να είμαστε αντικειμενικοί, δεν είναι καθόλου σίγουρο:

Έρθε μια γριά απ' την πόλη

κι έφερε το χάσι χάσι

Πα-να-γί-τσα μου να χά-σει!

Ακριβώς: το δάχτυλό της έπεσε πάνω στην κυρα-Σταυρούλα (κατά σύμπτωση και την πιο γριά) λέγοντάς της:

— Εσύ τα φυλάς!

Μα η κυρα-Σταυρούλα διαμαρτυρήθηκε:

— Έκανες ζαβολιά.

— Τι έκανα, καλέ;

— Είπες «μια πολύ γριά».

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

— Εγώ; έκανε η Πηνελόπη. (Γυρίζει στ' άλλα κορίτσια:)

Παιδιά, αυτή κουφάθηκε κιόλας!

— Θα σου 'λεγα τώρα κάτι, αλλά σέβομαι την ηλικία σου, λέει θυμωμένη η κυρα-Σταυρούλα. Δεν ντρέπεσαι, γριά γυναίκα, να κάνεις ζαβολιές;

— Είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλια!

— Ελάτε, βρε κορίτσια, θα παίξουμε τώρα ή θα μαλώσουμε; λέει η κυρα-Φρόσω.

— Μα δεν την ακούς την παλιόγρια τι λέει;

— Παλιόγρια να πεις την εγγονή σου, κυρά μου! Είσαι και φαίνεσαι, που θα με πεις εμένα παλιόγρια.

— Ε, δεν παίζω κι εγώ!

— Μη σώσεις και παίξεις! Σκασίλα μας!

Η κυρα-Φρόσω μπήκε στη μέση:

— Ντροπή, καλέ, ντροπή!... Είπαμε να παίζουμε, όχι να κάνουμε σαν τα παιδιά... Ορίστε, θα τα φυλάξω εγώ για να τελειώνουμε. Αντίστε να κρυφτείτε. Θα μετρήσω ως το δέκα.

— Ως το δέκα; στρίγκλισε πάλι η κυρα-Σταυρούλα. Όχι και ως το δέκα! Δεν είμαστε δα και τίποτα κοριτσάκια για να προλάβουμε να κρυφτούμε.

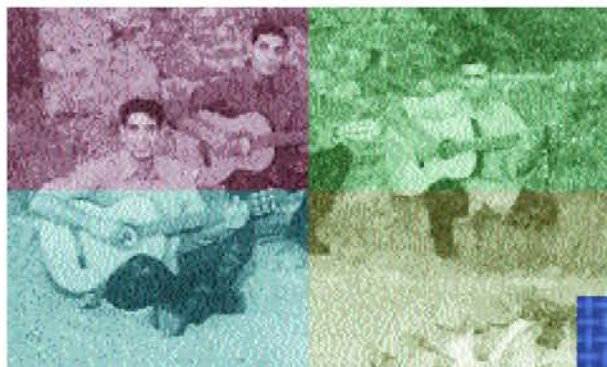
— Στο είκοσι φτάνει;

— Όχι. Θα μετρήσεις ως το εκατό...

Από το βιβλίο του Π. Καλιότσου, *Πατέρας και γιος*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΣΥΝΤΡΟΦΙΕΣ

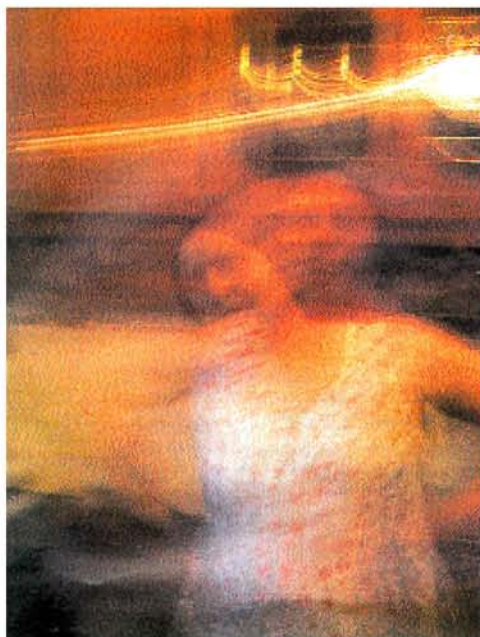
ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Να λοιπόν που νέα παιδιά με σύγχρονες ανησυχίες και βιώματα από το τσιγγάνικο τραγούδι αποφάσισαν να εκφραστούν με ανάλογο τρόπο. Γράφουν στίχους για τα σημερινά προβλήματα και τις αγωνίες των ανθρώπων και τις τραγουδούν με το γνωστό τρόπο των παλιών που ακόμα συγκινεί και εμπνέει. Ζωντανό παράδειγμα οι «Τσιγγανέιρος», ένα πολύ αξιόλογο και δημοφιλές συγκρότημα που αποτελείται από το Λευτέρη, το Θανάση και το Βαγγέλη Αγγελόπουλο, τρία αδέρφια που κατάγονται από μεγάλη μουσική οικογένεια. Συνομιλήσαμε με το Λευτέρη Αγγελόπουλο, τον επικεφαλής του συγκροτήματος:

- Πόσον καιρό είστε στο μουσικό χώρο;
- Επαγγελματικά ξεκινήσαμε πριν από ενάμισι χρόνο, αλλά με τη μουσική ασχολούμαστε από πολύ παλιά, από μικρά παιδιά.
- Πώς άρχισες να ασχολείσαι με τη μουσική;
- Όταν ήμουν 10 χρονών είχα φτιάξει ένα αυτοσχέδιο μουσικό όργανο, ένα ξύλο, δυο καρφάκια και μια τεντωμένη πετονιά, έτσι έπαιζα, νόμιζα ότι έπαιζα, ήταν όμως το πρώτο βήμα. Μετά κατάφερα να αγοράσω την πρώτη κιθάρα και άρχισα να ψάχνω τα πρώτα ακόρντα. Αυτή η κιθάρα πέρασε σιγά σιγά και από τα χέρια των μικρότερων αδελφών μου, με τους οποίους αρχίσαμε σιγά σιγά να καλλιεργούμε το πάθος που είχαμε για τη μουσική.
- Πώς δουλεύετε, από πού εμπνέεστε;
- Κοίταξε, αυτό δεν μπορείς να το καθορίσεις απόλυτα, η εμπνευση κρατά μια στιγμή και μπορεί να έλθει χωρίς να το περιμένεις, ένα ερωτευμένο ζευγάρι, ένα παιδάκι που δε ζει καλά, ένα άλλο που χαμογελά ευχαριστημένο, γενικά τα βιώματα της ζωής.

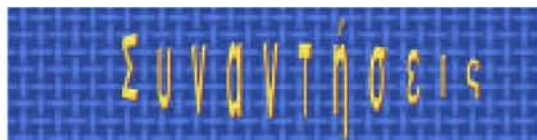
Από την εφημερίδα *Καλή Ημέρα-Lacho Gies*, Ιούνιος 1997

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

«Εργαστήρι Φωτογραφίας»

Το πρόγραμμα του Υπουργείου Πολιτισμού ξεκίνησε το Μάρτιο. Στην αρχή ήρθαν και δύο αγόρια, αλλά δεν μπόρεσαν να μείνουν, επειδή οι ώρες της δουλειάς τους ήταν πολλές. Τα κορίτσια πέρασαν τους τρεις πρώτους μήνες κάνοντας θεωρητικά μαθήματα. Και ύστερα πήραν τις κάμερες που τους παραχώρησε το υπουργείο στα χέρια και άρχισαν να τραβούν ό,τι έβρισκαν μπροστά τους. Το πρόγραμμα ολοκληρώνεται σε λίγο καιρό. Στις αρχές του Γενάρη θα πραγματοποιηθεί έκθεση με τις φωτογραφίες των κοριτσιών. «Την πρώτη φορά πήγαμε όλες μαζί στην Ακρόπολη και φωτογραφίζαμε τα πάντα. Τώρα βλέπουμε εκείνες τις φωτογραφίες και γελάμε». Ακολούθησε ο σκοτεινός θάλαμος και τα μυστικά του. Σιγά σιγά άρχισε η καθεμιά να επιλέγει το θέμα της. Η Τζίνα σπουδάζει σε σχολή λογιστών και λέει ότι η φωτογραφία της χάρισε μια άλλη ματιά.

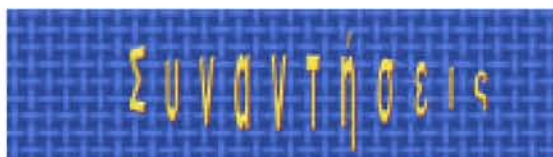
Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Η Μαρίνα παντρεύεται σε λίγες ημέρες. Μπαίνει φουριόζα στην αίθουσα, δείχνει με καμάρι τα extensions που έβαλε στα ξανθά μαλλιά της εν όψει του γάμου. Πειράζει τους πάντες, προκαλεί με τα σχόλιά της κύματα γέλιου και κοιτά λοξά την πόρτα, έξω από την οποία ο αρραβωνιαστικός της, ο Άρης, θα περάσει αρκετές φορές με το αυτοκίνητο στη διάρκεια της βραδιάς. Το θέμα που έχει επιλέξει είναι οι κούκλες. Κούκλες όμορφες αλλά και σπασμένες, πεσμένες τυχαία ή στημένες, κούκλες γεμάτες κοκκινάδια. «Είναι ψυχρές, το ξέρω, αλλά έτσι μπορώ να δημιουργώ την ατμόσφαιρα που θέλω εγώ».

Η εικοσάχρονη Μαρία είναι εφτά μηνών έγκυος στο πρώτο της παιδί. Η κοιλιά της δεν την εμποδίζει να παίρνει τους δρόμους και να αναζητά... «το συναίσθημα. Αυτό είναι που ψάχνω. Στα μάτια των ανθρώπων, στα χέρια, στις εκφράσεις τους. Και πάντα σε ασπρόμαυρο. Γιατί όλα έτσι καταγράφονται πιο έντονα». Η Τσαμπίκα φοιτά σε τεχνικό Λύκειο και της αρέσουν τα τοπία, η Αλεξάνδρα είναι μπέιμπι-σίτερ και προτιμά να φωτογραφίζει παιδιά, η Μαρία εργάζεται στο μαγαζί του θείου της και παίρνει κυρίως βραδινές φωτογραφίες, «συνήθως κουνημένες επίτηδες για να δημιουργείται εφέ». Η Ευαγγελία έχει ήδη ένα κοριτσάκι 17 μηνών. Παντρεύτηκε μικρή, αλλά αυτό δεν την εμπόδισε να τελειώσει το Λύκειο «και να πάρω και Lower στα αγγλικά». Η Ευαγγελία φωτογραφίζει πρόσωπα. Χτυπά τα κουδούνια σε σπίτια, πιάνει κουβέντα στις γυναίκες, την κερνάνε καφέ.

Δίνουμε ραντεβού για το γάμο της Μαρίας. Ποιος θα πάρει φωτογραφίες; «Μα καλά, τι ρωτάς; Στα γενέθλια της κόρης της Ευαγγελίας όλες πήγαμε με μια μηχανή στο χέρι, έπαθαν πλάκα τα παιδάκια, όπου γυρνούσαν άστραφταν φλας. Όλες θα φωτογραφίσουμε. Και θα χορέψουμε, φυσικά...»

Ta Néa, 4/12/1999

Ο "ΚΕΡΑΥΝΟΣ" ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ

Ο Αθλητικός Ομίλος "Κεραυνός" Αγίας Βαρβάρας, σωματείο της Β' κατηγορίας της ΕΠΣ Αθηνών είναι ο μοναδικός ποδοσφαιρικός σύλλογος στη χώρα μας που εκπροσωπεί τους τσιγγάνους από την Κρήτη μέχρι τον Εβρο. Ιδρύθηκε στις 10 Νοεμβρίου 1957 και αναγνωρίσθηκε από το πρωτοδικείο το 1960. Μέλος της ΕΠΣ Αθηνών έγινε στις 4 Σεπτεμβρίου 1985. Πρόεδρος την εποχή που ο σύλλογος γράφτηκε στην ΕΠΣΑ ήταν ο κ. Γεώργιος Αθανασίου και σήμερα ο κ. Βασίλειος Δημητρίου. Ο "Κεραυνός" αγωνίστηκε την περίοδο 1992-1994 στην Α' κατηγορία της ΕΠΣ Αθηνών.

Είναι αναμφισβήτητο ότι το σωματείο επιτελεί ηθικό έργο στον τομέα του αθλητισμού και ιδιαίτερα στους τσιγγάνους δημιουργώντας στην τσιγγάνικη νεοπαία της περιοχής μας, που αντιμετωπίζει οικονομικά και προβλήματα ψυχολογίας ερεθίσματα να προσεγγίσει τον αθλητισμό. Σήμερα ο "Κεραυνός" έχει δυο τμήματα ποδοσφαίρου των ανδρών στο οποίο μετέχουν περίπου 250 άτομα και από πέρσι υπάρχει και παιδικό τμήμα με περίπου 70 παιδιά.

Το πιο σοβαρό πρόβλημα βέβαια είναι το γήπεδο της πόλης μας, στο οποίο υπάρχουν απαράδεκτες συνθήκες στα αποδυτήρια και για το λόγο αυτό το κράτος θα πρέπει να διαθέσει κονδύλια για να βελτιώσει το γήπεδο αλλά και να επεκτείνει τις αθλητικές εγκαταστάσεις ώστε να μπορεί ανεπιτόχιστα να αθλείται η νεοπαία.

Σε γνωρίζω απ' τη φανέλα
και την κίτρινη στολή
σ' αγαπώ μ' όλη την τρέλα
που με βια μετράει τη γη.
Σ' όποιο γήπεδο κι αν παίζεις
πάντα θα σ' ακολουθώ
γιατί πάντα θα φωνάζω
Τσιγγάνα ομάδα σ' αγαπώ.

Μπόμπα λάβα Κεραυνός
Μπόμπα λάβα Σάντα Μπάρμπαρα
Μπόμπα Λάβα Κεραυνός
Είσαι πρώτος και καλός.
Με τσιγγάνικη φινέτσα
Και με πρόεδρο λεβέντη
Κατεβαίνεις στα γήπεδα
Και τρυπάς τα δίχτυα.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Συναυλία για την ισοότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη, Άνω Λιόσια, Μάρτιος 1996. Συμμετείχαν και Τσιγγάνοι και μη Τσιγγάνοι.

Μέχρι τα δεκαεννιά του, τότε που τον κάλεσε η πατρίδα για να υπηρετήσει, ο Μανώλης Ράντης ήταν μ' ένα χαρτί που έγραφε «αλλοδαπός ακαθορίστου υπηκοότητας». Λίγο αργότερα πήρε την ελληνική υπηκοότητα. Ο πατέρας του όμως, παρά τις τρεις αιτήσεις που είχε κάνει, δεν την πήρε ποτέ. «Πέθανε αλλοδαπός».

Οι παππούδες του έφτασαν στα Πετράλωνα από τη Μικρά Ασία. Τότε με την καταστροφή μπήκαν στα πλοία με τους Έλληνες. «Διώχτηκαν από τους Τούρκους γιατί ζούσαν στις ελληνικές συνοικίες, η γλώσσα που μιλούσαν ήταν ελληνική (εκτός από τη ρομανί), ήταν ορθόδοξοι στο θρήσκευμα, τα ονόματά τους ελληνικά. Φεύγουν λοιπόν σαν Έλληνες από κει και όταν έρχονται εδώ, στους σταθμούς υποδοχής τους δίνουν ένα χαρτί που γράφει αλλοδαπός ακαθορίστου υπηκοότητας και καταγωγής αθηγάνικης».

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ο 37χρονος σήμερα Μανώλης Ράντης ήταν από τα λίγα τσιγγανόπουλα της Αγίας Βαρβάρας που πήγαν στο Δημοτικό. Τέλειωσε μάλιστα και δυο τάξεις του Γυμνασίου. «Στην εποχή μου, στα μέσα της δεκαετίας του '60, ήταν μετρημένες στα δάκτυλα οι περιπτώσεις παιδιών που πήγαν στο Δημοτικό και προχώρησαν στο Γυμνάσιο. Θυμάμαι, ένας μπήκε και στο Πανεπιστήμιο αλλά τα παράτησε μετά. Σήμερα το 90% των τσιγγανόπουλων της Αγίας Βαρβάρας που μπαίνουν στο Δημοτικό το τελειώνουν».

«Στις άλλες περιοχές όμως, τα πράγματα είναι πολύ διαφορετικά. Πολλοί Τσιγγάνοι ζουν ακόμα σε αντίσκηνα, μέσα σε άσχημες συνθήκες διαβίωσης, χωρίς ρεύμα, χωρίς τα στοιχειώδη, τα παιδιά δεν πηγαίνουν στο σχολείο όχι μόνο γιατί τα ίδια και οι οικογένειές τους το επιλέγουν, αλλά γιατί δεν τα δέχονται σε κάποια. Πριν από τέσσερα με πέντε χρόνια στο Ζευγολατιό Κορινθίας, μετά από πίεση του συλλόγου γονέων και κηδεμόνων, πάρθηκε η απόφαση να μην κάνουν μάθημα τα τσιγγανόπουλα μαζί με τους υπόλοιπους μαθητές. Εκτός από τους Τσιγγάνους που ζουν στην Κάτω Αχαΐα, στο Δενδροπόταμο Θεσσαλονίκης και στις Σέρρες, οι υπόλοιποι ζουν σε πολύ δύσκολες συνθήκες. Πέρα από το ζήτημα της στέγης και τα τεράστια ποσοστά του αναλφαριθμισμού στους ανθρώπους της ηλικίας μου, το πρόβλημα της μη σταθερής δουλειάς είναι από τα πιο σημαντικά. Ψάχνουν το μεροκάματο στις αγροτικές εργασίες...»

Ελευθεροτυπία, 4/12/1997

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ΣΥΝΟΝΤΗΣΙΣ

Εμείς προσωπικά βρεθήκαμε στο επίκεντρο της σεισμικής δόνησης. Μένω στο Μενίδι και η εμπειρία που είχαμε είναι τραγική.

Από την πρώτη στιγμή προσπαθήσαμε εμείς οι σεισμοπαθείς να οργανώσουμε τη ζωή μας. Ζητήσαμε να βάλουμε τα κεφάλια μας κάτω από μια στέγη, μια σκηνή, ένα τσαντίρι, γιατί είτε τα σπίτια μας κρίθηκαν ακατάλληλα, είτε φοβόμαστε και δεν μπαίναμε να τα κατοικήσουμε.

Πήραμε μερικές σκηνές, δέκα δώδεκα τον αριθμό, κι αυτές με το ζόρι, με φωνές και με αγριάδες. Αμέσως αρχίσαμε να καταγράφουμε τις ανάγκες μας και πολύ σύντομα στείλαμε ονομαστικούς καταλόγους στον Ερυθρό Σταυρό και στο Δήμο για ν' αρχίσει

η σίτιση η δική μας αλλά και όλων αυτών που έμεναν στους γύρω δρόμους, σε πρόχειρες ή αυτοσχέδιες σκηνές, πρωί-μεσημέρι-βράδυ. Φτάσαμε τα 1600 πρόσωπα. Η επιτυχία αυτού του αυτοσχέδιου εγχειρήματος ήταν η εξής: ο Δήμος άρχισε να μας κάνει πόλεμο και να λένε, ποιο είμαστε εμείς που πάμε να υποκαταστήσουμε τους θεσμούς.

Αμέσως μόλις μπήκαμε στις σκηνές, φίλοι, συγγενείς κι όσοι γνώριζαν την τοιγγάνικη καταγωγή μας, έλεγαν: «Τα κατάφερες, μας έκανες όλους Τοιγγάνους», «Ήρθε ο καιρός των Τοιγγάνων» κι άλλα τέτοια. Λες κι ο Τοιγγάνος όταν μένει στη σκηνή είναι σαν το ψάρι στο νερό, είναι στο στοιχείο του. Εγώ στην αρχή γελούσα.

Πού να ήξερα, πού να ήξεραν και πού να ξέραμε...

Η κατάσταση άρχισε να χειροτερεύει. Χρειαζόμασταν γάλατα κι άλλα τρόφιμα που δεν έρχονταν, ρουχισμό και παιχνίδια για τα παιδιά.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Στην αρχή, μέχρι να μας θεωρήσουν επίσημο καταυλισμό και να βάλουν χαλίκι, φάγαμε τη σκόνη της ζωής μας και τα μικρόβια. Κι όταν μπήκε το χαλίκι, άντε να τσακωνόμαστε για το πού θα μπει η σκηνή εκάστου εξ ημών. Παραταύτα, είναι ωραίο να ζεις σε σκηνή!

Τσακωμοί και διαπληκτισμοί γίνονται σε κάθε ευκαιρία, στο μοίρασμα του συσσιτίου, στην αναμονή, στην αποχώρηση... Άσε που υπάρχουν κι οι καλοθελητές και θ' ακούσεις λόγια για όποια προσπάθεια πας να ξεκινήσεις. Όμως, είναι ωραίο να ζεις σε σκηνή!

Σαν να ήταν μεταδοτική αρρώστια, οι τσακωμοί κάνουν την εμφάνισή τους και μέσα στην οικογένειά μας! Τσακώνεσαι με τη γυναίκα σου, την πεθερά σου, φωνάζεις στα παιδιά. Τα ίδια τα παιδιά έχουν αγριέψει κι όλη τη μέρα είναι στους δρόμους. Τα νεύρα σου σπασμένα και τεντωμένα. Μολαταύτα, είναι ρομαντικό να ζεις σε σκηνή.

Τι θ' απογίνουμε, αναρωτιόμαστε. Πώς θα περάσουμε το χειμώνα, με τις βροχές και τα κρύα... Εμείς συγκεκριμένα μένουμε εννιά άτομα σε μια σκηνή. Το βράδυ πέφτει κρύο κι όλοι βήχουμε και σφυρίζουμε. Τις προσωπικές μας ανάγκες τις κάνουμε όπου βολεύει τον καθένα. Ζητήσαμε βιολογικές τουαλέτες γιατί αλλιώς θα μολυνθούμε. Φτάνουν πολύ αργότερα. Κοροϊδεύουμε τους υπεύθυνους του ΟΤΕ για να πάρουμε δυο θαλάμες καρτοτηλεφώνων ατελούς χρήσης που επρόκειτο να πάνε σ' άλλον καταυλισμό. Κυνηγάμε μπουλούκι τα φορτηγά ΡΕΟ που περνούν από μπροστά μας και κουβαλούν σκηνές κι άλλα είδη πρώτης ανάγκης. Γιατί δεν μπορεί παρά «μπουλούκι» και «τσούρμο» να 'ναι οι λέξεις και για μας όταν συρρέουμε και σπρωχνόμαστε για να εξυπηρετηθούμε και να παραλάβουμε υλικά αγαθά. Είναι υπέροχο να ζεις σε σκηνή!

Έχουμε όμως συνεχή επαφή με το «κέντρο» στρατηγικής παρέμβασης και σχεδιασμού, όπου εκτυλίσσονται σκηνές απείρου κάλλους. Συζητήσεις σε υψηλό τόνο με τους υπεύθυνους για το πού πήγαν οι σκηνές και οι κουβέρτες, τα τροχόσπιτα που προορίζονταν για μας. Υποπευόμαστε σοβαρά ότι μας ρίχνουν στη μοιρασιά κι ότι τα πράγματα πηγαίνουν σε «δικούς κι ημέτερους». Να 'χει τίποτα να κάνει αυτό το συναίσθημα, να μοιάζει άραγε με το συναίσθημα των Γύφτων ότι τα χρήματα που προορίζονται γι' αυτούς δεν τους έχουν ποτέ αποδέκτες; Εντούτοις, τι ωραίο είναι να ζεις σε σκηνή!

Τη διεκδικητικότητα και τη μαχητικότητα που δείχνω, όταν δείχνω, μερικοί την αποδίδουν στην καταγωγή μου. «Τσιγγάνος είσαι» μου είπε μια κυρία απ' το υπουργείο «γι' αυτό συνέχεια ζητάς». Δε νιώθω και τόσο καλά. Διαπιστώνω ότι έχω αλλάξει, άρχισα να γίνομαι «μεταλλαγμένος»; Μήπως πρέπει να πάω να δω τον ψυχολόγο του καταυλισμού; Γιατί όμως; Αλήθεια, υπάρχει ωραιότερο πράγμα από το να μένεις σε σκηνή;

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Παραγνωρισμένες σκηνές από μία τηλεοπτική εκπομπή που έκανε μεγάλη επιτυχία...

«Δεν μπορεί την αυγή του εικοστού πρώτου αιώνα να μη λαμβάνουμε μέριμνα για την αναβάθμιση της ζωής των συμπολιτών μας αλλά και για την ποιότητα του περιβάλλοντος».

Ο Αντώνης άκουγε τη φωνή του και χαιρόταν. Άκουγε τη φωνή του και μέσα του χαμογελούσε που είχε καταφέρει όλους αυτούς να τον ακούσουν. Σταμάτησε λίγο, σήκωσε το κεφάλι, κοίταξε κάτω και χαμογέλασε πλατιά. Ένα θερμό χειροκρότημα από το κοινό του ήρθε να επιτείνει το αίσθημα επιτυχίας που τον κυριεύει. Ναι, σήμερα ήταν ο καρβαλάρης στο άσπρο άλογο, θριαμβευτής... Απόψε όλοι οι δρόμοι ήταν δικό του.

Έσκυψε πάλι στις σημειώσεις του. Τι στο καλό, όφειλε μια χορταστική ομιλία στο κοινό του.

«Η απόφαση λοιπόν να μεταφερθούν τα κέντρα διοίκησης και αποφάσεων της κρατικής μηχανής έξω από την πόλη είναι μια απόφαση επιβεβλημένη και ταυτόχρονα επαναστατική. Η επιλογή του χώρου είναι ιδανική. Πρόκειται για ένα εντελώς υποβαθμισμένο κομμάτι του Λεκανοπεδίου, αυτό που βλέπετε στις φωτογραφίες».

Σταμάτησε. Γύρισε προς τον τοίχο κι άφησε την εικόνα να μιλήσει για κείνον. Όλοι αυτοί που βρίσκονταν στο ακροατήριο, παράγοντες, ενδιαφερόμενοι ή παρατρεχάμενοι, παρακολούθησαν μαζί του τις σκηνές που είχε τραβήξει η κάμερα απ' το ελικόπτερο πριν από λίγες μέρες.

Είναι θλιβερό να πηγαίνεις στο τσίρκο και να βλέπεις τα άγρια ζώα στα κλουβιά. Αποκομμένα από το περιβάλλον τους, θαρρείς και δεν υπάρχουν. Ούτε το λιοντάρι είναι άγριο ούτε η τίγρη περήφανη ούτε ο ελέφαντας επιβλητικός ούτε καν μπορείς να εξηγήσεις γιατί ο πάνθηρας θεωρείται τόσο γοητευτικό ζώο. Μια ισοπέδωση τα κάνει να φαίνονται όλα απρόσωπα.

Κάτι τέτοιο σκέφτηκε η Άννα όταν άρχισαν να προβάλλονται στον τοίχο οι ασπρόμαυρες φωτογραφίες απ' τον υπό διάλυση καταυλισμό των Τσιγγάνων. Όλα τα πρόσωπα ήταν ζωντανά, κι όμως η ζωντάνια τους αρνιόταν να αποτυπωθεί στην εικόνα.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Όλοι κοιτούσαν με μάτια νεκρά το φακό, λες κι ο σκηνοθέτης είχε μια ανίερη συμμαχία με το κακό. Ο στόχος φανερός: στα μάτια των θεατών έπρεπε να δικαιωθεί ο διωγμός των Τσιγγάνων απ' τον οικισμό ή, για την ακρίβεια, ο αφανισμός του οικισμού στο όνομα της ανθρωπιάς και της προόδου.

Πάλι στον κόσμο μου, χαμογέλασε η Άννα και κοίταξε τον Αντώνη, που είχε ξαναρχίσει την ομιλία του.

«Είναι απαράδεκτο να υπάρχουν στις μέρες μας περιοχές όπου κατασκηνώνουν άνθρωποι σε συνθήκες ολότελα ακατάλληλες για την υγιεινή και το μεγάλωμα παιδιών. Περιοχές στις οποίες μέχρι σήμερα στήνο-

νται άναρχα και αυθαίρετα παράγκες και τρώγλες σαν αυτές που βλέπουμε στην οθόνη. Οδικοί κόμβοι και σύγχρονα κτίρια που θα αποσυμφορήσουν το κέντρο θα αντικαταστήσουν οριστικά όλα αυτά. Περιοχές σαν αυτή που δείχνει η εικόνα πρέπει να πάψουν να υπάρχουν»...

Ήρθε το Πάσχα, πέρασε κι έφτασε η παραμονή της γιορτής. Ολόκληρος ο οικισμός ζούσε στο σφυγμό της. Έτσι κι αλλιώς του Αγίου Γεωργίου είναι μαζί με της Παναγίας οι μεγαλύτερες γιορτές τους. Πόσο μάλλον εφέτος, που ο κυρ Γιώργος αποφάσισε με την ευκαιρία της γιορτής του να κάνει μια, ας πούμε, «επίδειξη δυνάμεων» στο δήμαρχο. Παρόλο που μετά από εκείνες τις επισκέψεις με τα ελικόπτερα επικρατούσε ησυχία, ο Γιώργος ήταν σίγουρος ότι κάτι μαγειρευόταν και δε θ' αργούσε να φανεί.

ΕΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Συναντήσεις

Ποιος ξέρει, πάλι. Μπορεί και όλα να πήγαιναν κατ' ευχήν. Να νομιμοποιούσαν τον οικισμό, όπως τους διαβεβαίωναν απ' το υπουργείο, ίσως ακόμα να τους έδιναν και τίτλους. Μπορεί απλώς εκείνος, μετά από τόσα χρόνια διαψεύσεων, να είχε γίνει καχύποπτος και να έβλεπε προβλήματα κι εκεί που δεν υπήρχαν.

Προχώρησε εκεί που έστηναν την εξέδρα.

«Μεγάλη να την κάνετε. Φέτος θα έρθει κόσμος από όλη την Ελλάδα».

«Μη νοιάζεσαι, κυρ Γιώργο. Η γιορτή σου θα είναι άλλο πράγμα».

Δε νοιαζόταν για τη γιορτή του. Αυτό ήταν η αφορμή. Σχεδίαζε η κινητοποίηση για τη νομιμοποίηση του οικισμού να είναι κάτι που όμοιά της δεν είχε ξαναγίνει. Είχε προσόντα λαϊκού ηγέτη ο Γιώργος ο Βιλανάκης. Αυτό το αναγνώριζαν όλοι στον οικισμό. Συνέχιζε να δίνει οδηγίες, όταν ήρθε τρεχάτο κοντά του ένα πιτσιρίκι.

«Εδώ πιο κάτω είναι κάτι αυτοκίνητα. Έχουν και τηλεσκόπια. Και μεγάλες κορδέλες» είπε λαχανιασμένο απ' το τρέξιμο.

Ο Γιώργος τα 'χασε. Κατάλαβε. Με σβελλάδα, εντυπωσιακή για την ηλικία του, ακολούθησε τον μικρό, που του έδειχνε το μέρος. Οι άλλοι που δούλευαν στην εξέδρα τα παράτησαν και έτρεξαν κι αυτοί ξοπίσω τους.

Στην άκρη σχεδόν του οικισμού, ένα μεγάλο βαν και δύο αυτοκίνητα ακόμα. Γύρω από αυτούς, που είχαν ήδη απλώσει τα όργανα και μετρούσαν, είχαν ήδη μαζευτεί αρκετοί και φώναζαν.

«Αφήστε μας να κάνουμε τη δουλειά μας» έλεγε ο νέος άντρας που έδειχνε επικεφαλής, αλλά εις μάτην. «Τι θέλετε δηλαδή; Να φωνάζουμε την αστυνομία;»

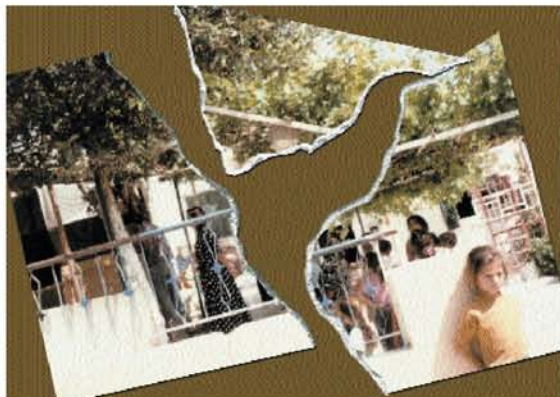
Αυτό ήταν. Κόντεψαν να πέσουνε επάνω του. Ο Γιώργος, που έφτασε στο χώρο, τους σταμάτησε. Προσπάθησε να δει ήρεμα τι συμβαίνει. Ο υπεύθυνος άρχισε να εξηγεί για το έργο που θα γίνει στην περιοχή, για τις απαλλοτριώσεις. Τους έδειξε τις αποφάσεις.

«Δρόμους και υπουργεία να πας να κάνεις στο αμπέλι σου, ρε φίλε» φώναξε κάποιος.

Ο Γιώργος, από την πλευρά του, άκουσε ήρεμα και ύστερα του μίλησε για τις ενστάσεις που είχαν κάνει καταλήγοντας:

«Φύγετε ήρεμα. Δε θέλουμε να γίνουν φασαρίες».

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

«Και να φύγουμε τώρα, θα ξαναέρθουμε», του απάντησε ο επικεφαλής εκείνων που μετρούσαν. «Το έργο θα γίνει. Θα αλλάξει η περιοχή, πάρτε το απόφαση».

Ετοιμαζόταν να πει και άλλα, αλλά σταμάτησε. Η σχεδόν τραγουδιστή φωνή της Ερατώ τράβηξε την προσοχή του.

«Βλέπεις τα δέντρα και το χώμα γύρω; Είμαστε εμείς και κάθε του σπιθαμή, κάθε πέτρα είναι η ζωή μας. Μπορεί να αλλάξει η περιοχή, γιατί όλα αλλάζουν, αλλά θα αλλάξει από μας, για μας»...

Την προηγούμενη είχε επισκεφτεί το Δήμαρχο. Με σχετική ευκολία —είχε βάλει το χεράκι του κι ο Μπενέτος— τον είχε πείσει να τον φέρει σε επαφή με κάποιους εκπροσώπους των Τσιγγάνων, να τους εξηγήσει πώς είχαν τα πράγματα, ώστε να τον αφήσουν να κάνει τις μετρήσεις του και να πάει επιτέλους το έργο μπροστά.

Έτσι βρέθηκε ο Αντώνης εκεί στον οικισμό, για να συναντηθεί με τον Γιώργο και κάποιους άλλους. Το σχέδιο ήταν απλό, όπως κάθε εξαπάτηση. Ενώ ο Αντώνης με το δήμαρχο θα απασχολούσαν τους επικεφαλής, αποσπώντας την προσοχή των υπολοίπων, ο Χρήστος, κρυφά, από την πίσω μεριά, θα ολοκλήρωνε τη δουλειά, που είχε γίνει πια τροχοπέδη για την εξέλιξη των σχεδίων τους.

Ούτε κι αυτή η παρελκυστική ενέργεια απέδωσε καρπούς. Οι κάτοικοι πήραν αμέσως μυρωδιά τις κινήσεις τους και συγκεντρώθηκαν εν ριπή οφθαλμού στον τόπο των μετρήσεων, με καθόλου φιλικές διαθέσεις.

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ο δήμαρχος τρόμαξε. Η απειλή επεισοδίων ήταν κάτι παραπάνω από πιθανή. Δεν μπορούσε να αναλάβει τέτοια ευθύνη και μάλιστα με το γαμπρό του υπουργού παρόντα. Αποτραβήχτηκε με τρόπο κι έβγαλε το κινητό του τηλέφωνο.

Ο Γιώργος προσπαθούσε μάταια να κατευνάσει τους δικούς του που είχαν ξεσπαθώσει και με φωνές, βρισιές, ακόμα και με χειρονομίες έδειχναν περισσότερο απειλητικοί απ' όσο ήταν στην πραγματικότητα. Οι ακόλουθοι του δημάρχου, απ' την άλλη, δεν έχασαν την ευκαιρία να απαντήσουν στις «προκλήσεις» και με τη στάση τους να δημιουργήσουν ευκαιρίες για νέες «προκλήσεις».

«Το μέρος εδώ έχει πράγματι επιλεγεί για να γίνει μεταφορά των υπουργείων. Ο δήμος, στον οποίο ανήκει, το έχει παραχωρήσει. Αλλά δε θα σας πετάξουμε στο δρόμο. Αυτό που προτείνουμε είναι καλό για όλους. Υπάρχει μελέτη. Ο οικισμός είναι παράνομος. Δε γίνεται να ζουν άνθρωποι σ' αυτές τις καλύβες».

Τα λόγια του Αντώνη δεν είχαν την απήχηση που ήλπιζε στο ακροατήριό του, που ανταποκρίθηκε με εχθρικές φωνές. Ακόμα περισσότερο ήχησαν σαν χαστούκι στην Ερατώ, που για άλλη μια φορά αισθάνθηκε πόσο την πρόσβαλλε ο τρόπος που τους αντιμετώπιζε ο Αντώνης...

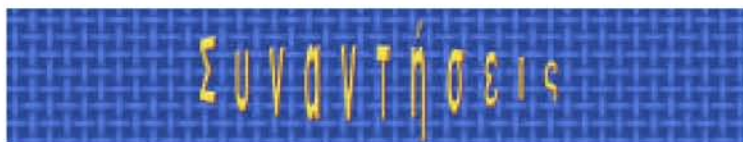
«Έχεις μπει ποτέ σ' αυτές τις καλύβες; Έχεις ιδέα με τι θυσίες τις φτιάξαμε; Σου πέρασε απ' το μυαλό πού θα πάμε αν μας διώξετε από δω; Ποιος είσαι εσύ που θα αποφασίσεις πώς θα ζούμε;»

«Πρέπει να το καταλάβετε. Το έργο θα γίνει. Πρέπει να αποφύγουμε τις φασαρίες. Να γίνουν όλα ομαλά».

Μιλούσε μαλακά, σχεδόν τρυφερά. Η Ερατώ κλονίστηκε. Λες να έχει δίκιο; Δεν πρόφτασε να αμφιβάλει. Από μακριά ακούστηκαν αστυνομικές σειρήνες. Κάμποσα περιπολικά και μια κλούβα των ΜΑΤ εμφανίστηκαν στη στιγμή. Οι Τσιγγάνοι κοιτάχτηκαν έκπληκτοι, αναρίγησαν. Η όποια προηγούμενη παρόμοια εμπειρία τους ήταν τραυματική. Η ένταση μεγάλωνε.

Η Ερατώ γύρισε στον Αντώνη:

«Έτσι αποφεύγεις εσύ τις φασαρίες; Με τα ΜΑΤ;»

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Αυτός, που της είχε φανεί αλλιώτικος, ήταν ικανός ή και υπεύθυνος για κάτι τόσο ύπουλο και ταπεινό. Ο Αντώνης ένιωσε την περιφρόνησή της, την αγανάκτηση όλων αυτών που δεν προλάβαιναν να εκφράσουν μια διαμαρτυρία ή έστω και απειλή και εισέπρατταν την καταστολή από όλους τους μηχανισμούς της εξουσίας. Εκείνη τη στιγμή κατάλαβε ότι είχε μπροστά του αδικούντες και αδικούμενους κι εκείνος ήταν με την πλευρά των πρώτων, στο όνομα μάλιστα της προόδου. Αυτό τον έκανε να νιώσει άσχημα.

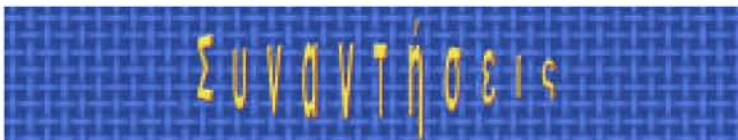
«Τι έγινε; Πού βρεθήκανε αυτοί εδώ; Ποιος τους κάλεσε, ρε Χρήστο;»

«Εγώ». Πλησίασε θριαμβευτικά ο δήμαρχος, με ύφος από μηχανής θεού. «Δεν τους βλέπεις; Έτοιμοι είναι να μας λιντσάρουν».

«Τρελαθήκατε; Δεν είπαμε όχι αστυνομία;»

«Πολλά είπαμε» απάντησε ο δήμαρχος φιλοσοφημένα...

Από το βιβλίο του Σ. Αβδούλου και της Ε. Ριτσώνη-Μπομπόλου, *Ψίθυροι Καρδιάς*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Αγία Βαρβάρα, 25η Μαρτίου. Ο Πανελλήνιος Μορφωτικός Σύλλογος Ελλήνων Τσιγγάνων συμμετέχει στην παρέλαση.

Σύλλογοι

Ο Πανελλήνιος Μορφωτικός Σύλλογος Ελλήνων Τσιγγάνων δημιουργήθηκε το 1939 με πρωτοβουλία γυναικών από τα Πετράλωνα. Αν και «Πανελλήνιος», στην πραγματικότητα είναι τοπικός, στα όρια της Αγίας Βαρβάρας, πρόκειται ωστόσο για ένα ζωντανό σύλλογο.

Το 1998, με πρωτοβουλία αυτού του Συλλόγου, του Συλλόγου «Ρωμιοσύνη» των Νέων Λιοσίων, του Συλλόγου «Παναγίτσα» της Κάτω Αχαγιάς, του Συλλόγου Κιμμερίων Εάνθης και άλλων Συλλόγων από όλη την Ελλάδα, συγκροτήθηκε η Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Ελλήνων Τσιγγάνων.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Αποσπάσματα από την ομιλία ενός αντιδημάρχου

Η αδιαφορία είναι αυτή που κύρια λιμνάζει τα νερά και δημιουργεί περιθωριοποιήσεις κι όχι η όποια διαφωνία εκφράζεται ανοιχτά και είναι αιτία διαλόγου και ανταλλαγής επιχειρημάτων και απόψεων.

Εδώ ακριβώς είναι που βαραινει ιδιαίτερα ο ρόλος του εκάστοτε Τσιγγάνου εκπροσώπου στην τοπική αυτοδιοίκηση. Εδώ ακριβώς είναι που πρέπει ο ίδιος να έχει μέσα του όσο γίνεται πιο

ανεπτυγμένη την αίσθηση του μέτρου και της ισορροπίας.

Πρέπει να γίνει ο πρώτος —ο πιο γερός— κρίκος που πάνω του θα δεθεί και προς τις δύο κατευθύνσεις μια μεγάλη, όσο γίνεται μεγαλύτερη, αλυσίδα.

Είναι αυτός που πρέπει να αποδείξει στην κοινωνία ότι οι Τσιγγάνοι δεν είμαστε μόνο για ντεκόρ σε τηλεοπτικά talk shows αλλά μπορούμε να έχουμε λόγο και θέση.

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Είναι αυτός που πρέπει να φωνάξει: μην έρχεστε μόνο για την κινηματογράφηση και προβολή του έντονου φολκλορικού μας στοιχείου, αλλά ελάτε να μας ακούσετε όταν καταθέτουμε προβληματισμούς και προτάσεις για λύσεις σε προβλήματα που μας απασχολούν.

Είναι αυτός που πρέπει να περάσει το μήνυμα ότι ο Τσιγγάνος είναι λιγότερο «γαρίφαλο στ' αυτί και τσαχπινιά στο μάτι» και περισσότερο «ιδρώτας στο μέτωπο και ρόζοι στα χέρια».

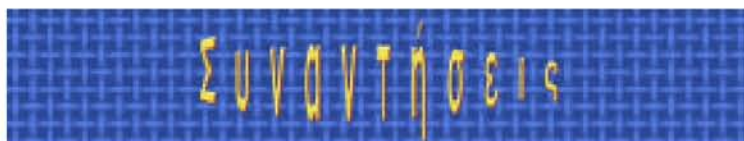
Είναι αυτός που πρέπει να προβάλει προς τα έξω ένα καινούριο προφίλ Τσιγγάνου χωρίς κραυγές αλλά με θέσεις, χωρίς προκαταλήψεις αλλά με απόψεις, με χαμηλούς τόνους αλλά με αποφασιστικότητα και οράματα.

Τότε μόνο θα γίνει γνωστό ότι οι Τσιγγάνοι αλλάζουν.

Τότε μόνο θα καταλάβουν όλοι ότι αρχίζει να ξεπετάγεται μια νέα γενιά Τσιγγάνων, μια καινούρια φουρνιά ανθρώπων, που μπορούν να στέκονται ισότιμα μέσα στο κοινωνικό γίγνεσθαι και θα είναι πολύ δυσκολότερο στους κάθε επιτήδειους να τους γελάσουν. Αν αυτό το καταλάβουν όλοι παντού, ίσως αλλάξει κάτι στα χρόνια που έρχονται.

Εμείς, όσοι Τσιγγάνοι συμμετέχουμε στους διάφορους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, είμαστε στη διάθεση των όποιων υπευθύνων, αν νομίζουν ότι μπορούμε να «χρησιμοποιηθούμε» κάπου για να επιτευχθούν οι κοινοί —πιστεύω— στόχοι που έχουμε βάλει.

Απόσπασμα από ομιλία του Μανώλη Ράντη,
τότε Αντιδημάρχου Αγίας Βαρβάρας στο Ναύπλιο, το Νοέμβριο του 1995

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Και δύο κείμενα, σαν επίλογος...

Θεοσπρωτία, πόλεμος. Στα ορεινά χωριά οι άνθρωποι πεινάνε κι αποφασίζουν να κατέβουν στα πλουσιότερα χωριά του κάμπου, να δώσουν χαλκώματα, υφαντά, ό,τι έχουν, και να ζητήσουν τρόφιμα. Μια κοπέλα αποκόβεται από την παρέα της, επειδή την κυνηγάει ένα σκυλί, και χάνεται στο βουνό.

Δεν είδα πούθ' έκανα, πού πάτησα. Μαυροζαλωμένες που ήμασταν, απόλυκα το γέννημα και δώσ' του. Μόφτακαν οι φτέρες στις πλάτες. Έκουγα τις γυναίκες που γούργιαζαν, φωνές από ταύτους, ένιωθα το σκυλί από πίσω. Εδώ, εκεί, μ' έχασε. Νυχτώθηκα στα λόγγα και στα έρημα. Φώναζα αράδα, ω Στόλαινα, ω Σοφιά. Τα χρειάστηκα. Έκανε κι ένα κρύγιο, φίδι, αλλά μήνα το 'νωθα από το φόβο. Έπιακα να λέω τον «Ντελή παπά», για να μου φύγει ο φόβος. Μου 'ρθε λιγοθυμιά άξαφνα και πήγα να γίνω σωρός. Πιάστηκα από κάτι κουμαριές. Έφαγα κάτι κούμαρα άκαιρα, με το στασιό, να μη λιγοθυμίσω. Παρέκει, κοντά στ' άλλα, μ' έπιασε και τσερλιό. Αλλά τούτο μου ελάττωσε κι άλλο το φόβο.

Πόσες ώρες περβάταγα σαν ίσκιωμα; Άξαφνα αντικρίστηκα με δυο τρεις λάμπες που πήγαιναν πέρα δώθε. Εκεί έπαθα αίρεση. Είπα είναι πειρασμικά. Έσκωσα φωνή, φώναζαν κι αυτοί. Ήταν σκηνίτες τουρκόγυφτοι που σκιάχτηκαν από τεμένα. Τους είπα μ' έχασε η παρέα —πάππους, αδέρφια— και με χαλεύει. Με σύμμασαν. Μου 'δωκαν να φάω, μου 'στρωσαν να κοιμηθώ. Πού να μου κολλήσει ύπνος. Κι αν με πάρουν; Νύχτα ακόμα σκώθηκα σιγαλά, ήταν σκωμένη και μια γυναίκα.

«Φεύγεις;» μούειπε.

Ναι, της έγνεψα.

Μου 'δωκε ένα 'πλοχέρι ξερά σύκα κι ένα ζευγάρι παπούτσια λάστιχο, αλλά της μηχανής.

«Γαλότσιες», μούειπε. «Από Ιταλία. Πάρ' τες, με τούτες τα ποδάρια είναι σιγουρεμένα από νερά και λάσπη».

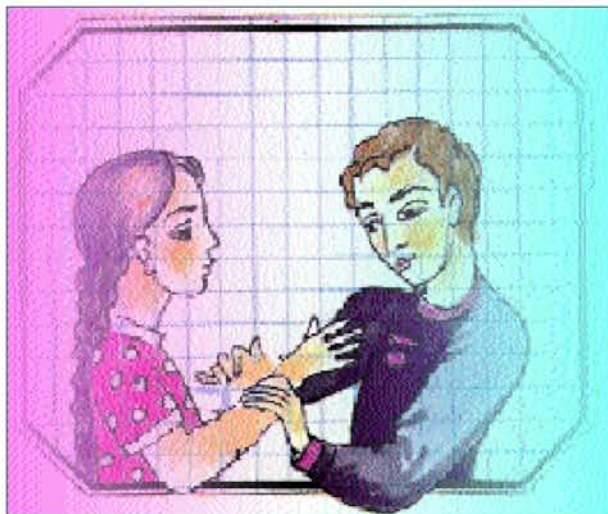
Τις πόδεσα, την ευχαρίστησα, με φίλησε.

«Αν έρθομε στο χωριό σου» μου λέει «πέρα το θέρος, ν' αγοράσετε από τεμάς κάνα μύλο, καμιά γάστρα κι άμα τις έχεις ακόμα τις γαλότσιες, μου τις δίνεις. Όχι όχι, μου δίνεις λίγο κρασί. Βγάνετε καλό, έχω ακούσει».

Από το βιβλίο του Σ. Δημητρίου, *Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου*

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ο Δημήτρης είχε επισκεφτεί το ξέφωτο με τους Τσιγγάνους πολλές φορές από τότε που εκείνοι εγκαταστάθηκαν εκεί. Του άρεσε να τους παρακολουθεί. Τον διασκεδάζε ο τρόπος της ζωής τους, μα τον έκανε να νιώθει περίεργα. Τον προβλημάτιζε. Ήταν σαν να 'βλεπε μια ταινία δίχως λόγια, όπου προσπαθούσε να καταλάβει την υπόθεσή της από τις κινήσεις, τις γκριμάτσες, τις χειρονομίες των πρωταγωνιστών. Φωνές μεγά-

λων, κλάματα παιδιών, μυρωδιές από φαγητά, καπνοί από φωτιές. Δεν πλησίαζε όμως. Τους παρακολουθούσε από μακριά...

Ο Βασίλης, φίλος του από χρόνια, μην μπορώντας να καταλάβει τη συμπάθεια του Δημήτρη προς τους Τσιγγάνους, προσπαθούσε να του αλλάξει τα μυαλά.

«Τι θες κι ανακατεύεσαι μ' αυτούς; Δε βλέπεις τη ζωή που κάνουν; Βρομάνε από μακριά, κι αν τώρα που μένουν εδώ λείπει κάτι από κανένα σπίτι, αυτοί θα το 'χουν αρπάξει. Παράτα τους».

Και κάθε φορά που έβλεπε κάποια μικρά τσιγγανόπουλα, τους έκανε γκριμάτσες και τα φόβιζε. Άνοιγε διάπλατα τα χέρια του κι έτρεχε καταπάνω τους, φωνάζοντας λέξεις μπερδεμένες με ουρλιαχτά — όπως τότε που μικρότερος κυνηγούσε τις γάτες του χωριού με το Δημήτρη κι εκείνες πανικόβλητες έκαναν μέρες ή βδομάδες να φανούν ξανά...

Είχε ξεσπάσει ανοιχτός πόλεμος μεταξύ των τσιγγανόπουλων και του Βασίλη. Τα μικρά παραφύλαγαν στις γωνίες μήπως τον πετύχουν, κι όταν εκείνος περνούσε ανυποψίαστος, τρέχαν και χοροπηδούσαν σαν καλικαντζαράκια γύρω του κι έπειτα εξαφανίζονταν χωρίς να καταλάβει κανείς τι είχε συμβεί.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Ο Βασίλης θύμωνε, κι όσο κι αν τα κυνηγούσε, δεν κατάφερε να πιάσει κανένα. Απογοητευμένος έφευγε εκτοξεύοντας απειλές προς όλες τις κατευθύνσεις και τότε ένα σωρό κεφαλάκια πετάγονταν από γύρω γύρω χαχανίζοντας.

Στην πραγματικότητα ο Βασίλης αντιπαθούσε φοβερά τους Τσιγγάνους και φρόντιζε να το δείχνει τόσο στους ίδιους όσο και στο Δημήτρη. Όσο κι αν προσπαθούσε να του αλλάξει γνώμη, εκείνος ήταν ανένδοτος. Καθόλου παράξενο άλλωστε, αφού το πείσμα του Βασίλη ήταν ανεκδιήγητο.

Απορροφημένος από τις σκέψεις του δεν πρόσεξε ένα κορίτσι που τον κοίταζε — ποιος ξέρει πόση ώρα. Σκέφτηκε να πάρει το ποδήλατο και να φύγει, όμως ήταν πολύ αργά, μια και το κορίτσι ερχόταν προς το μέρος του.

«Σο κερές;»

Το πρόσωπο του Δημήτρη πρέπει να άλλαξε αρκετά χρώματα ώσπου να ξαναβρεί το αρχικό του. Και θα πρέπει να είχε πολύ αστεία έκφραση, αφού το κορίτσι έβαλε τα γέλια. Το πρόσωπό της μεμιάς φωτίστηκε. Έλεγε κανείς πως τα μικροσκοπικά της δόντια έλαμπαν και το φώτιζαν. Τα μάτια της, μαύρα, πελώρια μα λυπημένα, δεν άλλαζαν έκφραση, όσο χαρούμενη κι αν φαινόταν... Καστανά μακριά μαλλιά έπεφταν από τους ώμους. Δεν ήταν πάνω από δώδεκα δεκατριών χρονών. Όταν σταμάτησε να γελά, τον κοίταξε.

«Τι κάνεις;»

Ο Δημήτρης προσπάθησε να βρει την ψυχραιμία του.

«Αυτό με ρώτησες πριν; Δεν ήξερα ότι μιλάς τη γλώσσα μας» είπε χωρίς να μπορεί να την κοιτάξει στα μάτια.

«Σε βλέπω καιρό τώρα να έρχεσαι και να μας παρακολουθείς. Τόσο περίεργοι είμαστε;»

Μιλούσε τα ελληνικά πολύ καλά. Ο Δημήτρης ξεροκατάπιε.

«Πρέπει να φύγω» της είπε απότομα, άρπαξε το ποδήλατό του κι εξαφανίστηκε. Το κορίτσι έμεινε να τον κοιτάζει μέχρι που χάθηκε στη στροφή του δρόμου.

Οι σκέψεις έτρεχαν το ίδιο γρήγορα με το ποδήλατο. Υποσχέθηκε στον εαυτό του, αν ξαναπεράσει από το ξέφωτο, να μην κοιτάξει ούτε μια φορά προς το μέρος τους και —μάτια— προσπάθησε να ξεχάσει το επεισόδιο.

Πόσο απερίσκεπτα είχε φερθεί. Τώρα μόνο καταλάβαινε το μέγεθος της αδιακρισίας του. Στο κάτω κάτω οι άνθρωποι δεν πείραζαν κανέναν. Εκείνος με ποιο δικαίωμα παρακολουθούσε τη ζωή τους;

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Αν ήταν δυνατόν δε θα ξαναπερνούσε από το ξέφωτο. Αλλά έλα που βρισκόταν σε κεντρικό σημείο. Ήταν αδύνατον να πηγαίνει στην πλατεία αν δεν περνούσε πρώτα από κει. Αποφάσισε λοιπόν να το κάνει τρέχοντας από δω και πέρα...

Μετά το μπάνιο συνήθιζε να απολαμβάνει τον ήλιο πάνω σ' ένα βράχο, και το ίδιο έκανε εκείνη την ημέρα. Καθώς liaζόταν όμως, διέκρινε από μακριά μια παράξενη φιγούρα. Πλησιάζοντας προς το μέρος του, κατάλαβε ποιος ήταν. Το κορίτσι του καταυλισμού. Ο Δημήτρης δεν κουνήθηκε απ' τη θέση του. Μονάχα έστρεψε το κεφάλι του προς τον ουρανό. Εκείνη πλησίασε και κάθισε δίπλα του. Τότε μόνον ο Δημήτρης γύρισε και την κοίταξε. Τα μαλλιά της, πιασμένα σε πλεξίδα, έφταναν μέχρι την πλάτη της. Και μ' όλα αυτά που φορούσε φαινόταν να ζεσταίνεται.

«Τώρα φαίνεται πως με παρακολουθείς εσύ» της είπε χωρίς ν' αλλάξει έκφραση το πρόσωπό του. Εκείνη χαμογέλασε.

«Δεν ήθελα να με παρεξηγήσεις. Πρόσεξα πως δεν ξανάρθεις από τα μέρη μου. Όμως δεν υπάρχει λόγος».

Το πρόσωπό της ο Δημήτρης δεν το 'χε δει ξανά σοβαρό. Ήταν μελαγχολικό. Σαν η αιτία για τη θλίψη της να μην ήταν η απουσία του από τον καταυλισμό αλλά κάτι άλλο. Πιο δυνατό, που ζωγραφιζόταν στο πρόσωπό της.

«Έχεις δίκιο» της είπε τελικά. «Δεν υπάρχει λόγος να μην περνάω πια από κει». Κατάφερε να χαμογελάσει. Η μικρή Τσιγγάνα του ανταπόδωσε το χαμόγελο.

«Φίλοι λοιπόν;» Του έτεινε το χέρι της. Ο Δημήτρης το κοίταξε για λίγα δευτερόλεπτα. Σταθερό, κουρασμένο χέρι.

«Φίλοι!» Και της έδωσε κι εκείνος το χέρι του.

«Ωραία. Πρέπει να φύγω τώρα. Θα τα ξαναπούμε».

Ο Δημήτρης έγνεψε καταφατικά. Το κορίτσι γύρισε κι έφυγε.

Όταν έμεινε πάλι μόνος, σκέφτηκε πως δεν ήξερε ούτε τ' όνομά της. Την επόμενη φορά που θα την έβλεπε θα τη ρωτούσε. Την επόμενη φορά. Αισθανόταν ήρεμος τώρα πια. Όλα έμοιαζαν πιο όμορφα. Πιο ζεστά. Σηκώθηκε, κοίταξε τη θάλασσα ως πέρα και βούτηξε στα νερά της. Το απόγευμα θα πήγαινε στην πλατεία. Ήθελε να πάει με τον παππού. Μπορεί να τη συναντούσε κιόλας. Να μάθαινε τ' όνομά της.

Από το βιβλίο της Ε. Κατσαμά, *Σαν τα χελιδόνια*

Και λίγα περισσότερα

«Το τι πιάνει ο ψαράς εξαρτάται από το μέρος του ωκεανού που διαλέγει να ψαρέψει, από τα σύνεργα που επιλέγει να χρησιμοποιήσει και, βέβαια, από το είδος των ψαριών που θέλει να πιάσει» (Γ. Μαυρογιώργος, *Ελευθεροτυπία*, 20/11/1999).

Από τη στιγμή που διαμορφώθηκε μία «συναίνεση» στη βιβλιογραφία ότι οι Τσιγγάνοι συγκροτούν μία «ιδιαιτέρη κοινωνία» μέσα στις «Κοινωνίες» όπου ζουν, είτε «γιατί ανήκουν σε ξεχωριστή φυλή» είτε για άλλους λόγους, πάρα πολλά στοιχεία επιστρατεύτηκαν για να «αποδείξουν» αυτή την «ιδιαιτερότητα των Τσιγγάνων».

Και επειδή συχνά οι κοινωνικές θεωρίες, από τη στιγμή που κατασκευάζονται, αντί να αναμετριούνται με την κοινωνική πράξη που θέλουν να περιγράψουν, της γυρίζουν την πλάτη, προκειμένου οι ίδιες ν' αυτοπροστατευτούν, έφτασαν αυτά τα «στοιχεία» αυτάρεσκα να αντιγράφουν και να συμπληρώνουν το ένα το άλλο, ανεξάρτητα από την πραγματικότητα στην οποία υποτίθεται ότι αναφέρονται.

Κι επειδή συχνά οι θεωρητικές κατασκευές, προκειμένου να παραμείνουν ισχυρές, δίνουν μεν την εκδοχή τους για την κοινωνική ιστορία, αρνούνται όμως να αποκαλύψουν τη δική τους την ιστορία, μένουν

παραγνωρισμένες κάποιες «λεπτομέρειες».

Ας δώσουμε ένα παράδειγμα: στις αρχές του αιώνα μας Τσιγγάνοι από τη Γιουγκοσλαβία και την Ελλάδα μεταναστεύουν, μαζί με πολλούς άλλους συμπατριώτες τους, και πάνε στην Αμερική, σε αναζήτηση καλύτερης τύχης. Χρόνια αργότερα, κάποια Αμερικανίδα εθνογράφος αποφασίζει να μελετήσει τους Τσιγγάνους κι έχει ήδη διαβάσει στη βιβλιογραφία ότι πρόκειται για «ξεχωριστούς ανθρώπους».

Προσεγγίζει λοιπόν μια ομάδα από αυτούς τους Τσιγγάνους και βρίσκει ότι έχουν πρακτικές και συνήθειες που της φαίνονται «ξεχωριστές». Πολλές από αυτές τις συνήθειες είναι βέβαια ευρύτατα διαδεδομένες στο χώρο της νοτιοανατολικής Μεσογείου, αυτό όμως η εθνογράφος μας δεν το ξέρει. Άλλωστε, το θέμα της δεν είναι η νοτιοανατολική Μεσόγειος, είναι οι Τσιγγάνοι. Κι έτσι γράφει ένα βιβλίο όπου τα χαρακτηριστικά αυτά «επικυρώνονται» σαν τσιγγάνικα και συνδέονται με όσα ήδη ξέρει από τη βιβλιογραφία.

Κι άλλα χρόνια περνούν και κάποιοι Έλληνες που αρχίζουν κι αυτοί να ασχολούνται με τους Τσιγγάνους διαβάζουν ανάμεσα στ' άλλα και το συγκεκριμένο βιβλίο. Εντυπωσιάζονται πιθανόν από την

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ομοιότητα που διαπιστώνουν ανάμεσα στα «χαρακτηριστικά των Αμερικανών Τσιγγάνων» και σ' αυτά των Ελλήνων Τσιγγάνων.

Ξεχνούν ωστόσο ότι πολλά από αυτά τα χαρακτηριστικά θα τα έβρισκαν και στις δικές τους οικογένειες, τουλάχιστον μέχρι πριν από μερικά χρόνια. Βέβαια, έχουν τους λόγους τους, γιατί, «εμβαπτισμένα» πλέον στη ορολογία της ειδικής βιβλιογραφίας, μερικά απ' αυτά τα χαρακτηριστικά φαίνονται σ' αλήθεια εξωτικά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η πεποίθηση ότι οι Τσιγγάνοι ασκούν κοινωνικό έλεγχο «στα μέλη της φυλής τους» μέσα από μία τελετουργική διαδικασία, μία ιδιότυπη δίκη, το *kris*. Είναι σ' αλήθεια δύσκολο ν' αναγνωρίσουν οι μελετητές μας σε αυτό το εξωτικό *kris* τις «κρίσεις του κόσμου» που φοβόταν τόσο πολύ η μάνα τους και η γιαγιά τους. Άλλωστε κι αυτών το θέμα δεν είναι η μάνα τους και η γιαγιά τους, είναι οι Τσιγγάνοι.

Μόνο που έχουν ένα πρόβλημα. Όσο κι αν ρωτάνε, δεν βρίσκουν Τσιγγάνους να τους επιβεβαιώσουν ότι κάνουν μυστηριώδεις δίκες «στη φυλή τους». Α, μα γι' αυτό χρειάζεται η θεωρία: το ότι πουθενά δε μαρτυρείται το *kris* δε σημαίνει κιόλας ότι δεν υπάρχει, ή, έστω, ότι δεν υπήρξε ποτέ. Είτε οι πληροφορητές τους τούς το κρύβουν, για να διαφυλάξουν τα «ιερά έθιμά τους» από το «βέβηλο μάτι του ξένου» είτε σιγά σιγά αφομοιώθηκαν κι εγκατέλειψαν αυτή την «πατροπαράδοτη πρακτική».

Να μας συγχωρέσετε αν απλοποιήσαμε

λιγάκι τα στοιχεία για να δώσουμε δύναμη επιχειρηματολογική στο παράδειγμά μας. Σας βεβαιώνουμε ωστόσο πως τέτοιες διαδικασίες πολύ συχνά έχουν λάβει χώρα στην ιστορία των «τσιγγάνικων σπουδών». Γι' αυτό και στεκόμαστε επιφυλακτικά απέναντι στις βεβαιότητες εκείνες της θεωρίας περί των Τσιγγάνων που δε συνδιαλέγονται με τα ίδια τα υποκείμενα περί ων ο λόγος. Και θα προτιμήσουμε, χωρίς καθόλου να θέλουμε να γενικεύσουμε, αφού δεν είναι «όλοι οι γύφτοι μια γενιά», ένα διάλογο ανάμεσα σε κάποιον άνθρωπο που έχει διαβάσει πολλά βιβλία για τους Τσιγγάνους και σε κάποιον Τσιγγάνο.

— Οι Τσιγγάνοι σε όλη τη μακραίωνη πορεία τους στην Ευρώπη ζούσαν σε κοινωνικούς σχηματισμούς που ανταγωνίζονταν ή δε λάμβαναν υπόψη τους την ιδιαίτερή τους οργάνωση και που επιδίωκαν είτε να τους απορροφήσουν είτε να τους αποβάλουν. Για το λόγο αυτό ανέπτυξαν ξεχωριστούς μηχανισμούς κοινωνικής οργάνωσης, προκειμένου να διατηρήσουν τη συνοχή τους και, ταυτόχρονα, την ιδιαιτερότητά τους.

Γίνεται λοιπόν ευθύνη του κάθε Τσιγγάνου χωριστά και της τσιγγάνικης κοινωνίας στο σύνολό της να σφυρηλατήσει και να διατηρήσει τους δεσμούς της. Κι έτσι ο Τσιγγάνος θα λάβει σοβαρά υπόψη του τη γνώμη της ομάδας όταν κανονίζει τη ζωή του κι αξιολογεί τις πράξεις του. Θα προσπαθήσει η συμπεριφορά του να ανταποκρίνεται στα χαρακτηριστικά που έχει η ιδιαί-

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

τερη ομάδα στην οποία ανήκει. Ο Τσιγγάνος συνδέει την επιβίωση της ομάδας του με την προσωπική του επιβίωση.

— Πολλά γεγονότα που μας αφορούν παρουσιάζονται στα βιβλία σαν να είναι εντελώς διακριτά από αυτά που επηρεάζουν όλες εκείνες τις κοινωνικές ομάδες που συνθέτουν το «μωσαϊκό» της κάθε γειτονιάς, της κάθε πόλης, της κάθε χώρας. Είμαστε άραγε η μόνη ομάδα που τα μέλη της δίνουν σημασία στις επιταγές του κύκλου τους κι αναπτύσσουν αντίστοιχες πρακτικές; Και τι σας κάνει να πιστεύετε ότι τόσο σαν ομάδα όσο και σαν άτομα μέσα σε αυτή την ομάδα πρόθυμα και μ' ευχαρίστηση συμμορφωνόμαστε μ' αυτές τις «επιταγές», όποιες και να είναι, προκειμένου να «αυτοπραγματωθούμε»; Ρίξτε μια ματιά στην ιστορία —όχι την «ιστορία των Τσιγγάνων», τη γενική ιστορία—, για να δείτε κατά πόσο ήταν συνειδητή επιλογή τα «χαρακτηριστικά» αυτά που νομίζετε ότι «εγγενώς» χαρακτηρίζουν τους Τσιγγάνους. Ρωτήστε τη μικρότερη αδελφή μου, και τις φίλες της, αν δεν ασφυκτιά πολλές φορές από τις «επιταγές» της κλειστής μας κοινωνίας. Ρωτήστε πρώτα απ' όλα κατά πόσο το έχουμε διαλέξει να είμαστε «κλειστή κοινωνία».

Ξέρετε, η ίδια ιστορική και κοινωνική δυναμική που «σπρώχνει» όλον τον κόσμο, σπρώχνει τους Τσιγγάνους. Πού νομίζετε ότι κρυβόμαστε όταν γίνονται πόλεμοι, οικονομικές ανακατατάξεις κτλ.; Κανένας Τσιγγάνος, απ' όσο ξέρω εγώ, δε νιώθει

ταγμένος να διατηρήσει την «παράδοσή του» περισσότερο από τους άλλους ανθρώπους κι ούτε οι υπόλοιποι θα τον διαγράψουν από τα «κατάστιά» τους, αν λίγο κάνει να «ξεφύγει» από αυτή την παράδοση.

Κι έπειτα, πόσο ξεχωριστή νομίζετε ότι είναι αυτή η «παράδοση»; Πολλές φορές νιώθω ότι, πώς να το κάνουμε, πιο κοντά είμαι με τους συγχωριανούς μου, τους συμπολίτες μου, τους συμπατριώτες μου, κι ας μην είναι Τσιγγάνοι, παρά μ' εκείνη την ομάδα στη μακρινή Φιλανδία ή στην Ινδία που εσείς και τα βιβλία σας μου είπατε ότι «είναι η φυλή μου».

Για να μη σας πω ότι είναι φορές που ούτε με όλους τους Τσιγγάνους της γειτονιάς μου δε νιώθω να υπάρχει αυτός ο «άρρηκτος δεσμός του κοινού αίματος» που μου λέτε ότι πρέπει να υπάρχει. Οι Τσιγγάνοι, όπως όλοι οι άνθρωποι, και ειδικά όπως όλα τα μέλη των «μικροκοινωνιών» — και τέτοιες υπάρχουν πολλές, δεν πιστεύω να έχετε αντίρρηση— έχουν και σημεία συνεύρεσης και διαφορές. Άλλοτε πράττουν με ανιδιοτέλεια κι άλλοτε συμφεροντολογικά, υποστηρίζονται ή διαφωνούν, μαλώνουν και συμφιλιώνονται ή μένουν τσακωμένοι. Δεν υπάρχουν «άγραφοι κανόνες της φυλής» πίσω από αυτές τις ανθρώπινες αντιδράσεις. Εκτός κι αν θέλετε να τους φτιάξετε...

Και είναι και φορές που η «συμβίωση των Τσιγγάνων» άλλο δεν είναι παρά ο εξαναγκασμός να ζει κανείς σ' έναν άθλιο κα-

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ταυλισμό ή σ' έναν τενεκεδομαχαλά. Μια έρευνα που έγινε τελευταία έδειξε οι Τσιγγάνοι που ζουν σε σκηνές και παράγκες όχι μόνο επιθυμούν να αποκτήσουν σπίτι (τι ρωτούσαμε κι εμείς τους ανθρώπους!) αλλά κι ότι θα δέχονταν αυτό το σπίτι ακόμα κι αν χρειαζόταν να βρεθούν μακριά από τους άλλους Τσιγγάνους. Αρκεί να μην τους έκαναν το βίο αβίωτο οι νέοι τους γείτονες...

— Οι Τσιγγάνοι χωρίζονται σε γένη ή φυλές. Περαιτέρω χωρίζονται σε φάρες. Τα μέλη της ίδιας φάρας αναμένεται να παρέχουν βοήθεια και υποστήριξη το ένα στο άλλο. Η φάρα επίσης έχει σημαντικούς τελετουργικούς δεσμούς.

Η φάρα παίρνει το όνομά της από έναν πρόγονο, ένα επάγγελμα ή κάποιο άλλο διακριτικό χαρακτηριστικό. Πολλές φορές από εκεί προέρχονται και τα οικογενειακά ονόματα. Ωστόσο τα ονόματα αυτά είναι ευέλικτα. Μικρά ονόματα, παρατσούκλια και εναλλασσόμενες συνδέσεις είτε με το/τη σύζυγο είτε με τους γονείς αποτελούν ένδειξη μιας κοινής ταυτότητας μέσα στα ευρύτερα πλαίσια του συγγενικού συστήματος. Η ταυτοποίηση χωρίς μοναδικά και σταθερά επίθετα εξαρτάται από μια βαθιά γνώση των γενεαλογιών την οποία οι γκατζέ δεν κατέχουν και αποκαλύπτουν ότι ένα άτομο είναι απλώς ένα κομμάτι ενός γενεαλογικού παζλ.

— Είναι αλήθεια ότι έχουμε μεγάλα σόγια. Αυτά τα σόγια όμως αγαπιούνται μεταξύ τους κι έχουν οικογενειακούς δεσμούς,

δεν κάνουν τελετουργίες. Κι επειδή οι οικογένειές μας έχουν πολλά παιδιά —αν κι αυτό αλλάζει τελευταία, ιδιαίτερα στις περιοχές εκείνες όπου υπάρχουν οι δυνατότητες για μόνιμη εγκατάσταση σε σπίτια—, πολλοί άνθρωποι έχουν και το ίδιο επίθετο. Κι έτσι, για να καταλάβουμε δηλαδή για ποιον ακριβώς μιλάμε, χρησιμοποιούμε και το παρατσούκλι του ή τον ξεχωρίζουμε αναφέροντας και τους γονείς ή τους παππούδες του. Γιατί, οι μη Τσιγγάνοι δε χρησιμοποιούσαν —ή δε χρησιμοποιούν— παρατσούκλια; Και πόσα παρατσούκλια δεν έγιναν τελικά οικογενειακά ονόματα;

— Η οικογένεια έχει ειδική σημασία για τους Τσιγγάνους. Η οικογένεια δεν είναι το άθροισμα ατομικών προσωπικοτήτων. Οι οικογενειακές σχέσεις δεν αφορούν τους ενδιαφερόμενους μόνο ως άτομα αλλά και ως μέλη της ομάδας. Για τον Τσιγγάνο το να ανήκει σε μια «καλή οικογένεια», που τη στηρίζει και την τιμά με την καθημερινή του δραστηριότητα, είναι ένα απαραίτητο στοιχείο της ευρύτερης προσωπικότητάς του, είναι κάτι που τον κάνει να αισθάνεται υπερήφανος όχι μόνο ως μέλος της συγκεκριμένης οικογένειας αλλά και ως Τσιγγάνος. Κι από την άλλη πλευρά, γνωρίζει ότι μόνο στα πλαίσια της κοινότητάς του μπορεί να αναπτύξει και να απολαύσει την οικογενειακή του ζωή με τον τρόπο που θεωρεί σωστό και επιθυμεί.

Οι Τσιγγάνοι δε δίνουν προτεραιότητα στις επαγγελματικές τους υποχρεώσεις ένα-

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ντι των οικογενειακών, όπως κάνουν οι γκατζέ. Δεν «εκχωρούν» την ανατροφή των παιδιών τους σε «εξειδικευμένους θεσμούς» (παιδικοί σταθμοί κτλ.). Δε στέλνουν τους γέροντές τους σε οίκους ευγηρίας, τους χρόνια αρρώστους της οικογένειας σε ιδρύματα, ούτε εμπιστεύονται «ειδικούς» (οικογενειακούς συμβούλους, ψυχολόγους) για την επίλυση των οικογενειακών τους προβλημάτων. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο ότι οι Τσιγγάνοι στερούνται τα μέσα και τις πληροφορίες για να έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες που προσφέρουν αυτοί οι θεσμοί, είναι όμως και αποτέλεσμα επιλογής: δεν εμπιστεύονται, και δικαιολογημένα, τις υπηρεσίες μιας κοινωνικής οργάνωσης που ξέρουν καλά ότι είναι διαφορετική από τη δική τους και πολύ συχνά εχθρική προς αυτούς.

Το παιδί μαθαίνει μέσα από τη συμμετοχή του στις οικογενειακές δραστηριότητες και, κατά κάποιον τρόπο, ολόκληρη η κοινότητα είναι υπεύθυνη για την προστασία και την εκπαίδευση των νεότερων μελών. Οι δραστηριότητες της οικογένειάς του αλλά και της κοινότητάς του ανοίγουν στο τσιγγανόπαιδο το δρόμο για να κατανοήσει τον κόσμο και προετοιμάζουν τη συμμετοχή του ως ενηλίκου (Τσιγγάνου) σε αυτόν τον κόσμο. Έτσι, θα λέγαμε ότι οι οικογενειακές σχέσεις γίνονται φυλετικές και οι φυλετικές οικογενειακές.

— Πραγματικά, η οικογένειά μας είναι ένα από τα σημαντικότερα πράγματα στη ζωή μας. Ίσως λίγο παραπάνω απ' ό,τι για

άλλους, αν και δε μου φαίνεται φυσιολογική κατάσταση να μην αγαπάει κανείς την οικογένειά του. Ξέρετε όμως γιατί; Όταν αντιμετωπίζεις την αβεβαιότητα και την ανασφάλεια, μερικές δε φορές και την περιφρόνηση, την αποκάλυπτη εχθρότητα, η οικογένεια γίνεται ο πυρήνας της σιγουριάς και της σταθερότητας που χρειάζεται ο κάθε άνθρωπος. Σε μια μεγάλη και δεμένη οικογένεια το άτομο δεν είναι ποτέ μόνο του, είναι το κομμάτι μιας ομάδας που τη συνδέει ένα πλατύ δίκτυο συναισθηματικών σχέσεων.

Αν δεις τώρα τι επαγγέλματα έχουν συνήθως τη δυνατότητα να κάνουν οι Τσιγγάνοι, θα καταλάβεις ότι εκ των πραγμάτων δίνουν προτεραιότητα στις οικογενειακές και όχι στις επαγγελματικές τους υποχρεώσεις. Άλλωστε, ποιες επαγγελματικές υποχρεώσεις; Το γυρολογικό εμπόριο, τις αγροτικές ασχολίες, το μάζεμα των παλιοσίδηρων; Αυτές οι δραστηριότητες από τη φύση τους δεν έχουν αυστηρούς κανόνες διεκπεραίωσης. Υπάρχουν όμως και επιστήμονες Τσιγγάνοι, και εργάτες, και υπάλληλοι. Αυτά είναι επαγγέλματα που διέπονται από κανονισμούς, συμπεριφορές, ωράρια... Νομίζω ότι οι Τσιγγάνοι ανταπεξέρχονται σ' αυτούς τους κανονισμούς, λιγότερο ή περισσότερο, ακριβώς όπως και οι υπόλοιποι άνθρωποι.

Οι Τσιγγάνοι δεν απευθύνονται ίσως σε οικογενειακούς συμβούλους, ψυχολόγους κτλ. γιατί δε γνωρίζουν ότι υπάρχουν και ποιος ακριβώς είναι ο ρόλος τους.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Μη μου πείτε άλλωστε ότι δεν υπάρχουν άλλοι Έλληνες που με κανένα τρόπο δε θα πάνε σε οικογενειακό σύμβουλο γιατί «σιγά μη μας λύσει ο ξένος τα οικογενειακά μας» και που ταυτίζουν σχεδόν την επίσκεψη στον ψυχολόγο με την εισαγωγή στην ψυχιατρική κλινική. Μπορεί πάλι να μην έχουν την οικονομική δυνατότητα ή ακόμα να πιστεύουν —δικαιολογημένα ή αδικαιολόγητα— ότι θα έχουν εχθρική αντιμετώπιση. Πάντως, στις περιοχές εκείνες που οι συνθήκες της ζωής είναι καλύτερες για τους Τσιγγάνους κι έτσι τους «επιτρέπεται» να έχουν περισσότερες απαιτήσεις για το μέλλον τους και για το μέλλον των παιδιών τους, οι Τσιγγάνοι ακούνε πολύ προσεκτικά τις συμβουλές των παιδοψυχολόγων και των οικογενειακών συμβούλων —κυρίως από την τηλεόραση— και πολλές φορές αυτές οι εκπομπές συζητιούνται εκτενώς στις συγκεντρώσεις των οικογενειακών φίλων.

Σπάνια τα παιδιά μας θα τα βρεις σε παιδικούς σταθμούς, αλήθεια είναι κι αυτό. Ποιοι είναι όμως οι λόγοι; Κάποιοι Τσιγγάνοι δεν έχουν ακόμα καταφέρει να τακτοποιήσουν την αστικοδημοτική τους κατάσταση. Άλλοι δεν έχουν ένσημα... Μένει η λύση του ιδιωτικού παιδικού σταθμού. Πόσοι όμως μπορούν να πληρώσουν; Και, ας μην το ξεχνάμε, η μικρή ηλικία που έχουν συνήθως οι γιαγιάδες σημαίνει κι αντοχές για το μεγάλωμα των εγγονιών. Και, βέβαια, προσπαθούμε να μάθουμε στα παιδιά μας

όσα ξέρουμε, αυτό δεν κάνουν όλοι οι άνθρωποι;

Ποτέ όμως δε σκεφτήκαμε ότι μπορεί αυτή η άτυπη οικογενειακή εκπαίδευση να υποκαταστήσει τα εφόδια του σχολείου — και τα ουσιαστικά και τα τυπικά. Άλλωστε πολλοί από μας είναι αναλφάβητοι και το έχουμε το μαράζι των γραμμάτων, ίσως και πιο πολύ από άλλους, που τις έχουν πιο απομυθοποιήσει τις σπουδές. Γι' αυτό άλλωστε γράφουμε —οι περισσότεροι πια— τα παιδιά μας στα σχολεία. Τι γίνεται όμως από κει και πέρα...

— Οι Τσιγγάνοι έχουν ταμπού καθαρότητας και, ως εκ τούτου, έχουν διαμορφώσει διαφορετικούς κανόνες υγιεινής από αυτούς της περιβάλλουσας κοινωνίας και αυτός είναι ένας τρόπος να διαφυλάξουν τη διαφορετικότητά τους. Διακρίνουν λόγου χάρη μεταξύ του πάνω και του κάτω ή του μέσα και του έξω σώματος. Άλλα σαπούνια και πετσέτες χρησιμοποιούνται για το πάνω και άλλα για το κάτω μέρος του σώματος και δεν πρέπει να τα ανακατεύουν. Επίσης αποφεύγουν την επαφή με τους μη Τσιγγάνους, η οποία θεωρούν ότι μπορεί να τους μολύνει. Οι Τσιγγάνοι διακρίνουν επίσης ανάμεσα στις ασθένειες που προέρχονται από τους μη Τσιγγάνους (Γκατζέ) και αυτές που είναι αποκλειστικά μέρος του δικού τους κόσμου. Οι πρώτες μπορούν να γιατρευτούν από τους γιατρούς ενώ οι άλλες μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο από

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Τσιγγάνες, τις λεγόμενες Ντραμπαρνί, οι οποίες είναι μεγάλης ηλικίας γυναίκες και γνωρίζουν γιατροσόφια. Αυτή η γνώση τους προσδίδει σεβασμό και φόβο εκ μέρους των υπόλοιπων Τσιγγάνων.

Οι Τσιγγάνοι φοβούνται τα νοσοκομεία, τα οποία θεωρούν «χώρους των γκατζέ». Ακριβώς γιατί το νοσοκομείο είναι αποκρουστικό για τον Τσιγγάνο και του εμπνέει φόβο, επιβάλλεται η παρουσία της ομάδας. Αυτή η παρουσία πιστοποιεί ότι οι άλλοι Τσιγγάνοι υποφέρουν μαζί με τον ασθενή και ότι ο τελευταίος είναι προστατευμένος από το εχθρικό περιβάλλον.

— Δηλαδή εσείς σκουπίζετε με την ίδια πετσέτα το πρόσωπο και τα..., μην πω τώρα. Όχι, δεν πιστεύουμε ότι η αρρώστια μπορεί να προκληθεί από «μολυσματικές πράξεις», όπως «να περάσει μια γυναίκα πάνω από το φαί και να πέσει ο ίσκιος της φούστας της στο πιάτο» ή να αγγίξει γκατζό το φαγητό μας. Αντίθετα, πιστεύουμε ότι η αρρώστια μπορεί κάλλιστα να προκληθεί από τη μολυσματική ασθένεια της κοινωνικής αναληθσίας, που θεωρεί φυσικό, και μάλιστα πολιτισμικό χαρακτηριστικό, χιλιάδες οικογένειες να περνούν τη ζωή τους μέσα σε άθλιες συνθήκες, σε σκηνές και σε αυτοσχέδιες παράγκες.

Γιατί, όπως και οι άλλοι άνθρωποι, έτσι και οι Τσιγγάνοι υποφέρουν από το κρύο, την υγρασία και το ξεροβόρι, άλλο αν δεν έχουν πάντα τα μέσα να προστατευτούν. Κι επειδή ακριβώς αρρωσταίνουμε συχνά, το

έχουμε σε μεγάλη εκτίμηση το αγαθό της υγείας. Πολλές από τις ευχές που δίνουμε για να δείξουμε την ευγνωμοσύνη μας ή απλά για να πούμε «ευχαριστώ» σε κάποιον έχουν σχέση με την υγεία: «τε αβές σαστό», να είσαι υγιής, «σαστιμάσα», με υγεία. «Ξόρκια» και «μάγια» δεν κάνουμε. «Πρακτικά», τόσα όσα και οι άλλοι άνθρωποι.

Γενικά, πάμε στα νοσοκομεία. Κι επειδή οι οικογένειές μας είναι μεγάλες, μαζευόμαστε πολλοί για να συμπαρασταθούμε στον άρρωστο. Και προσπαθούμε από αγάπη να τον προστατέψουμε απ' όσα και οι άλλοι συγγενείς πάνε να προστατέψουν τους αρρώστους τους: την έλλειψη καθαριότητας, την αδιαφορία που αντιμετωπίζεις μερικές φορές από γιατρούς και νοσηλευτικό προσωπικό... τέτοια.

— Για τους Τσιγγάνους, που αγωνιούν να διατηρήσουν τη συνοχή τους, ο πολλαπλασιασμός των ενώσεων στα όρια της ομάδας, η ενδογαμία δηλαδή, είναι το ιδανικό. Οι κίνδυνοι που διέρχεται η ύπαρξη της κοινωνίας τους κάνουν τους Τσιγγάνους να επιδιώκουν την αρμονία και την αμοιβαιότητα στους κοινωνικούς τους διακανονισμούς. Ακριβώς για να επιτευχθεί αυτή η αρμονία και για να αποφευχθούν πιθανές συγκρούσεις, επιδιώκονται οι γάμοι μεταξύ των μελών ομάδων με συγγενικούς ή άλλους δεσμούς. Οι γαμήλιες τελετές και τα έθιμά τους, σαν επικύρωση ενός κοινωνικού γεγονότος, περισσότερο αποβλέπουν

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

στη συγκέντρωση εκείνων που περισσότερο επηρεάζονται από τη νέα συμμαχία. Αυτοί είναι οι βασικοί προσκεκλημένοι και τα τελετουργικά συστατικά του γάμου εκφράζουν τη νέα αλληλεγγύη που δημιουργείται.

— Πράγματι, η ενδογαμία ισχύει στους Τσιγγάνους, όχι όμως γιατί είμαστε Τσιγγάνοι ή γιατί κάποιος «νόμος της φυλής» μας θέλει απαραίτητα, σχεδόν εξαναγκαστικά, να διαιωνίσουμε το «είδος μας», αλλά γιατί υπάρχουν πραγματικοί κοινωνικοί παράγοντες.

Γιατί μη μου πείτε ότι οι μη Τσιγγάνοι, ακόμα κι οι υποστηρικτές κι οι «φίλοι» των Τσιγγάνων, θα καλόβλεπαν ένα «μεικτό γάμο». Βλέπετε, και μόνο το ότι ο γάμος Τσιγγάνου με μη Τσιγγάνο χαρακτηρίζεται «μεικτός» (άραγε, τι «ανακατεύεται» με τι;), δείχνει ότι υπάρχει πρόβλημα...

Πάντως, το γάμο μας —καθώς και τη γέννηση και τα βαφτίσια— τον ζούμε και τον χαιρόμαστε ακριβώς όπως και οι υπόλοιποι άνθρωποι. Και σαν προσωπικό και σαν κοινωνικό γεγονός. Καλεσμένους έχουμε πολλούς στ' αλήθεια, αφού μεγάλες είναι κι οι οικογένειές μας κι αφού κρατάει τρεις μέρες το γλέντι και θα περάσει ο κόσμος αργά ή γρήγορα να ευχηθεί. Και βέβαια θέλουν οι οικογένειες να εντυπωσιάσουν με το γάμο των παιδιών τους — όσο τους το επιτρέπουν οι δυνατότητές τους. Οι μη Τσιγγάνοι δεν το σκέφτονται έτσι;

Και κάτι άλλο. Η κάθε γαμήλια τελετή δεν επικυρώνει δεσμούς; Γιατί των άλλων ανθρώπων οι γάμοι είναι «τελετές» και των

Τσιγγάνων οι γάμοι είναι «έθιμο»; Κι επίσης αυτές οι εκδηλώσεις έχουν και θρησκευτικό χαρακτήρα. Εμείς, όπως κι άλλοι, βιώνουμε και την ιερότητα του Μυστηρίου.

Τα βιβλία σας συχνά λένε ότι οι Τσιγγάνοι είναι παγανιστές, πυρολάτρες κι άλλα εξωτικά. Ότι αγαπούν το συγκρητισμό κι ότι ανακατεύουν τις θρησκείες χωρίς να παίρνουν καμία σοβαρά. Ας μη μιλήσουμε τώρα για το συγκρητισμό που ούτως ή άλλως υπάρχει σε όλες τις θρησκείες... Απόκριες πάντως όλοι θα γιορτάσουμε, έτσι;

Άλλοι πάλι λένε ότι υιοθετούμε τη θρησκεία της κάθε κοινωνίας που μας «φιλοξενεί» (γιατί, άραγε, πάντα οι κοινωνίες μάς «φιλοξενούν», ακόμα κι αν ζούμε σ' ένα μέρος για αιώνες;) κι επειδή «έχουμε ροπή στη δεισιδαιμονία» γινόμαστε τελικά θρησκόληπτοι. Εμείς λέμε ότι είμαστε απλά πιστοί (και φυσικά υπάρχουν κι αδιάφοροι περί τα θρησκευτικά Τσιγγάνοι, κι άθεοι, όπως παντού). Ίσως και πιο πολύ από άλλους γιατί η ζωή μας είναι δύσκολη. Το κενό που αφήνουν τα κάθε είδους προγράμματα στήριξης που απευθύνονται στους Τσιγγάνους έρχεται συχνά να το αναπληρώσει η πίστη τους στο Θεό, ακριβώς γιατί οι Τσιγγάνοι δεν είναι μηχανές που χρειάζονται απλά ρύθμιση, αλλά πρόσωπα που έχουν υπαρξιακές και άλλες αναζητήσεις.

Σαφής έκφραση αυτής της αναζήτησης είναι τα παρακάτω λόγια από τα χείλη Τσιγγάνων: «Πού είναι λοιπόν η τσιγγάνικη αλήθεια; Όσο θυμάμαι τον εαυτό μου, θυ-

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

μάμαι να τριγυρνώ ζητώντας αγάπη και στοργή, δικαιοσύνη και πλούτη. Γέρασα μαζί με τη ζωή, αγάπη αληθινή δε βρήκα, μήτε άκουσα το λόγο το σωστό. Πού είναι λοιπόν η τοιγγάνικη αλήθεια;». Οι Τσιγγάνοι σαν ομάδα λοιπόν αλλά και καθέννας ξεχωριστά, σαν άλλος Οδυσσέας και Διογένης με το λυχάρι, ζητούν άνθρωπο μέσα σ' έναν κόσμο βυθισμένο στο σκοτάδι. Η φωνή όμως που διαπερνάει τα βάθη των αιώνων και φτάνει σε μας, σημαίνει «μέσα μας βρίσκεται η Αλήθεια».

— Οι θεσμοί κοινωνικής συνοχής είναι ταυτόχρονα και θεσμοί κοινωνικού ελέγχου.

Προκειμένου να πάρουν αποφάσεις σε ηθικά, κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά ζητήματα που θεωρούνται περισσότερο δημόσιου παρά οικογενειακού ενδιαφέροντος, οι Τσιγγάνοι προχωρούν σε διαδικασίες συζήτησης (divano) ή δίκης (kris). Υπάρχουν και ομάδες Τσιγγάνων όπου ο κοινωνικός έλεγχος επιβάλλεται με άλλες μορφές, όπως η αυτοδικία και η βεντέτα. Και σ' αυτές όμως τις περιπτώσεις, η έχθρα μεταξύ δύο ατόμων ή δύο οικογενειών γίνεται αντικείμενο συλλογικού ελέγχου και παρακολουθείται από ολόκληρη την κοινότητα, έτσι ώστε οι εμπλεκόμενοι στην αντιδικία να μην ξεπεράσουν ορισμένα όρια.

— Εγώ μυστικές δίκες ούτε είδα ποτέ μου ούτε έχω ακούσει να υπήρχαν. Φανερές δίκες, σε επίσημα δικαστήρια, σχεδόν πάντα για μικροπαραπτώματα που είχαν να κάνουν με τη δουλειά, ένα σωρό...

Η αυτοδικία τώρα κι η βεντέτα δεν ξέρω κατά πόσο είναι τοιγγάνικο χαρακτηριστικό. Γιατί παρακολουθώ τα δελτία ειδήσεων και, απ' ό,τι βλέπω, εγκλήματα τιμής γίνονται καθημερινά και από μη Τσιγγάνους. Και τη βεντέτα «κρητική» ή «μανιάτικη» τη χαρακτηρίζουν οι εφημερίδες — που πάντα ψάχνουν για ευκολίες. Μα να, όταν πρόκειται για Τσιγγάνους, μέρες θα το έχουμε για πρώτη είδηση το έγκλημα κι οπωσδήποτε σε κάθε ευκαιρία θα αναφέρεται ότι ο δράστης είναι Τσιγγάνος. Τώρα, βέβαια, με τους αλλοδαπούς, βρήκαμε δυστυχώς και παρέα σ' αυτή την πρακτική.

Και κάτι τελευταίο. Οι Τσιγγάνοι αλλάζουν, όπως ακριβώς όλοι οι άνθρωποι. Οι εξελίξεις δε σημαίνουν ότι οι Τσιγγάνοι γίνονται «λιγότερο Τσιγγάνοι», όπως τόσο συχνά λέγεται. Άλλωστε, ο πολιτισμός δεν είναι ένα στατικό φαινόμενο. Αντίθετα, κάθε πολιτισμικό σύστημα γίνεται κατανοητό και αποκρυσταλλώνεται σαν συνολικό φαινόμενο κατεξοχήν σε περιόδους όπου οι εξελίξεις τείνουν να συντονιστούν σε μία δυναμική τάση αρκετά εμφανή, ώστε να μπορεί να χαρακτηριστεί ως τομή ή μετάβαση. Ούτε κανένας πολιτισμός αναπτύσσεται σε συνθήκες απομόνωσης. Το γεγονός ότι ο τρόπος ζωής των Τσιγγάνων διαρκώς μεταβάλλεται και υιοθετεί στοιχεία από άλλες κοινωνίες, που θεωρήθηκε σταθερά σαν σημάδι εκφυλισμού ή μη πολιτισμού, είναι σε τελική ανάλυση η ουσία του κάθε πολιτισμικού συστήματος.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Κι επειδή πολύ μίλησα εγώ, ενώ τον κάθε «πολιτισμό» και τις αλλαγές που λαμβάνουν χώρα σε αυτόν οι φορείς του τις καταλαβαίνουν και τις βιώνουν με πολλούς διαφορετικούς τρόπους, θα παραθέσω την άποψη κι ενός άλλου «φορέα», της Σοφίας Σταύρου, σε ένα άρθρο που έγραψε στην εφημερίδα της, την *Τσιγγάνικη Φωνή*, τον Απρίλιο του 1984. Από όσα έχει γράψει, άλλα μου ταιριάζουν κι άλλα όχι, με αρκετά συμφωνώ και με άλλα διαφωνώ. Κι αυτό, φαντάζομαι, θα σας έλεγαν, αν ρωτούσατε, κι άλλοι Τσιγγάνοι.

«Τι είναι “εξέλιξη” και τι δεν είναι, δύσκολο να το πει κανείς σήμερα που ο καθένας βραδεί το βιολί του και κανένας πια δεν μπορεί να τον εμποδίσει.

Κι όμως η “εξέλιξη” είναι κάτι που το θέλουν όλοι και που ο καθένας το κυνηγάει να το φτάσει όπως μπορεί. Χωρίς να ξέρει τι ακριβώς είναι.

Πολλές φορές στα τυφλά κάνουμε κάτι, επειδή το κάνουν οι άλλοι γύρω μας. Και δε σκεφτόμαστε πριν, αν μας ταιριάζει ή όχι. Και το λέμε εξέλιξη επειδή κι εμείς που τάχα είμαστε πίσω, κάνουμε σαν τους άλλους που είναι τάχα πιο μπροστά. Σαν να είναι πιο πίσω ο φτωχός απ’ τον πλούσιο. Και μεις που έχουμε τώρα περισσότερη οικονομική άνεση, σαν να είμαστε πιο μπροστά, πιο εξελιγμένοι από πριν που ήμαστε πιο φτωχοί.

Κάποτε, το να βάλεις χρυσά δόντια το ‘χανε για εξέλιξη. Τώρα είναι χωριατιά και

κακό γούστο. Οι εξελιγμένοι βάζουνε κοκάλινα.

Δεν είναι όμως τόσο απλά τα πράματα. Σίγουρα η οικονομική άνεση που δεν την είχαν οι παλιοί έφερε εξέλιξη. Ο Τσιγγάνος έχει το μαγαζί του, το αυτοκίνητό του, το πολυτελές ντύσιμό του, την καλύτερη διατροφή του, την μπανιέρα του. Η μπανιέρα κυρίως είναι για τον Τσιγγάνο μεγάλο ψυχολογικό ανέβασμα. Η καθαριότητα δεν είναι πια κούραση και ταλαιπωρία, όπως όταν κουβαλούσε τα ξύλα ή τα κάρβουνα ν’ ανάψει φωτιά να ζεστάνει νερό. Είναι ευχαρίστηση.

Ευχαρίστηση είναι και το ταξίδι. Δεν είναι πια ταλαιπωρία. Ευχαρίστηση και το να ‘χεις το μαγαζί σου και να πηγαίνεις να τ’ ανοίγεις το πρωί. Τέλειωσε πια η εποχή που ο Τσιγγάνος κουβαλούσε το μαγαζί του στην πλάτη του. Ευχαρίστηση κι εξέλιξη γιατί ο άλλος σε λογαριάζει περισσότερο. Ενώ πριν δε σε λογαριάζε.

Εξέλιξη είναι και το γλέντι όπως γίνεται σήμερα. Το γλέντι κι η γιορτή.

Πρώτα κάνανε γάμο στο σπίτι κι οι γυναίκες είχανε μερόνυχτα δουλειές, να βράζονε, να φτιάχνονε, να πλένουν τετζερέδες, πιάτα, πατώματα. Τώρα νοικιάζουν ένα μαγαζί για το γάμο ή για άλλο γλέντι κι εκεί είναι όλα έτοιμα. Αυτό είναι εξέλιξη γιατί η Τσιγγάνα γυναίκα ειδικά, κουραζόταν πολύ στο σπίτι κι έξω απ’ αυτό.

Το φαί δεν ψήνεται πια στα κάρβουνα, στο μαγκάλι με την πυροστιά ή στη φουφού. Σε καμιά Τσιγγάνα πια δε λείπει η

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

ηλεκτρική κουζίνα. Αυτό είναι σίγουρα εξέλιξη. Αλλά ο ωραίος καφές που γινότανε στα κάρβουνα με το μπρίκι χάθηκε. Αυτό είν' ένα κακό της εξέλιξης.

Εξέλιξη είναι που ο καθένας έχει το κρεβάτι του και δεν κοιμούνται πια όλοι στρωματσάδα στο πάτωμα. Το κρεβάτι του και την κάμαρά του. Και το παιδί μπορεί να διαβάσει και να γράψει άνετα τα μαθήματά του και το ζευγάρι να 'χει την ησυχία του. Αυτό είναι σίγουρα εξέλιξη.

Εξέλιξη είναι ακόμα το ότι ο γιος βρίσκει αυτοκίνητο από τον μπαμπά του για να ξεκινήσει τη ζωή του, ενώ παλιά ο πατέρας μόνο δυο χαλιά μπορούσε να του δώσει για σερμαγιά. Αυτό είναι σίγουρα εξέλιξη.

Εξέλιξη είναι που πάει η Τσιγγάνα στη θάλασσα και κάνει μπάνιο με το μπικίνι ενώ παλιά δεν μπορούσες να δεις ούτε το ποδάρι της. Παλιά έτρωγες ξύλο απ' τον πατέρα ή τον αδερφό όταν μάθαιναν πως είχες πάει για μπάνιο.

Εξέλιξη είναι που οι παλιοί πίνουν κρασί ενώ οι καινούριοι πίνουν ουίσκι κι σαμπάνιες.

Αυτό δεν ξέρω αν είναι εξέλιξη. Είναι μόδα και θα περάσει. Θ' αλλάξει.

Εξέλιξη είναι που ο Τσιγγάνος ταξιδεύει τώρα με το αεροπλάνο και με μια βαλίτσα και τα ντένκια του τα φορτώνει και τα στέλνει, ενώ παλιά ταξίδευε με τα αστικά και τα κουβαλούσε μαζί του.

Εξέλιξη είναι για τους Τσιγγάνους και τις Τσιγγάνες το ότι αλλάξανε στολή και

φοράνε παντελόνια, τουαλέτες και δεν ξεχωρίζουν πια απ' τους άλλους Έλληνες. Αλλά αυτή η εξέλιξη είναι κρίμα. Η στολή ήταν όμορφη.

Κάποτε, όταν ήμουν μικρή, εγώ και δέκα κορίτσια ντυθήκαμε τσιγγάνικα και πήγαμε στη Βουλή για να δώσουμε λουλούδια στον Πρωθυπουργό. Ήταν τότε ο Καραμανλής Πρωθυπουργός.

Κι αυτός μας είδε και χάζεψε. Είχανε πει τότε να διώξουν τους Τσιγγάνους από την Ελλάδα. Και μόλις μας είδανε είπανε: "Τι, τα λουλούδια μας θα διώξουμε;". Λοιπόν όταν τα λουλούδια βγάλουν και πετάξουν τα πολύχρωμα πέταλά τους, αυτό είναι εξέλιξη;

Κάπου η εξέλιξη τύφλωσε τους Τσιγγάνους και βγάλανε τα ρούχα τους, ενώ οι άλλες Ελληνίδες φοράνε τα τσιγγάνικα για μόδα από ονομπισμαρία.

Η Τσιγγάνα πάει και στην καφετερία της και στο θέατρό της και στα κέντρα, ντυμένη κανονικά όπως όλος ο κόσμος.

Υπάρχουν Τσιγγάνες που οδηγούν αυτοκίνητα. Αυτό δεν έγινε ποτέ στην παλιά εποχή. Και είναι σοβαρή εξέλιξη.

Στα κομμωτήρια, κοντό μαλλί μοντέρνο. Παλιά να 'κοβες τα μαλλιά σου σε θεωρούσαν πρόστυχη. Μόνο μια φορά όταν γινόταν νύφη η Τσιγγάνα ερχόταν η κομμώτρια στο σπίτι και της τύλιγε τα μαλλιά.

Όχι να τα κόψει! Είχε την ομορφιά της όμως εκείνη η εποχή. Τώρα οι Τσιγγάνες βάζουν τα μαλλιά τους, ενώ παλιά ποτέ.

Κοινωνική & Οικογενειακή Ζωή

Μόνο τα φρούδια βάφανε με ένα φυτό. Αυτό δεν ξέρω αν είναι εξέλιξη. Εξώπλατο και τα μπράτσα έξω πού ακούστηκε! Αυτό δεν ξέρω αν είναι εξέλιξη.

Παλιά, όταν μια Τσιγγάνα αργούσε να πάει σπίτι της, έπαιρνε ένα γειτονόπαιδο και πήγαινε μαζί του κι έλεγε αυτό στη μάνα: «Μαζί μου ήταν η κόρη σου». Κι η μάνα που ήξερε πως ο γείτονας είχε την κόρη της σαν αδερφή του, τον εμπιστευότανε.

Τώρα η εμπιστοσύνη χάθηκε στο αγόρι της φάρας. Κακή εξέλιξη! Γιατί δεν υπάρχει πια ο σεβασμός του αγοριού για το κορίτσι της φάρας του. Αυτό δεν είναι εξέλιξη είναι καταστροφή για τη φάρα.

Παλιά οι Τσιγγάνοι μιλούσανε στον ενικό σ' όλο τον κόσμο. Τώρα μάθανε και τον πληθυντικό για όπου πρέπει. Είναι αυτό εξέλιξη; Δεν ξέρω. Εγώ θα προτιμούσα να μιλούσαν όλοι στον ενικό γιατί όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι, γιατί είναι πιο εύκολο, γιατί δε μ' αρέσουνε οι τσιριμόνιες.

Εξέλιξη είναι και που βγάζω εγώ αυτή την εφημερίδα. Που προσπαθώ να γράψω

τη γλώσσα μας με την ελληνική γραφή και κάποια σημάδια παραπάνω για να διαβάζεται σωστά. Η γλώσσα μας δεν είχε γραφή και την παράδοσή μας την είχαμε μες στο κεφάλι μας. Το ότι πρέπει κι εμείς να γράφουμε και να διαβάζουμε τη γλώσσα μας, είναι εξέλιξη. Και μεγάλη εξέλιξη που πολλοί δεν την καταλαβαίνουν.

Έτσι θα μάθουμε να γράφουμε και στο χαρτί ό,τι αξίζει να θυμόμαστε από τα παλιά, για να μη χάνονται και να 'χουν να διαβάζουν οι νεότεροι και να μαθαίνουν την ιστορία της φάρας. Απ' αυτό θα βγει η σωστή εξέλιξη».

Τι να σας πω; Όσες διαφωνίες και να έχω με αυτό το άρθρο, εγώ προσωπικά το βρίσκω πιο αληθινό από πολλά «ειδικά βιβλία», γραμμένα για το «ειδικό θέμα των Τσιγγάνων», από «ειδικούς τσιγγανολόγους». Κι επειδή η συγγραφέας δεν είναι ειδική τσιγγανολόγος —είναι ανειδίκευτη Τσιγγάνα—, σαν να μου φαίνεται κιόλας ότι πολλά από αυτά που γράφει δεν αφορούν μόνο τους Τσιγγάνους...